

**SIJASPERHEIDEN BIOLOGISTEN LASTEN
KOKEMUKSIA PERHE-ELÄMÄSTÄ**

Eve Karevaara

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2015

Tiivistelmä

Sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia perhe-elämästä

Eve Karevaara
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Elina Virokannas
Syksy 2015
77 sivua + 3 liitettä

Tutkielmassa tuodaan esille sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia perhe-elämästä ja arjesta. Tutkimusaineisto koostuu kahdeksan 10–15-vuotiaan lapsen henkilökohtaisesta haastattelusta. Haastatelluista lapsista tyttöjä oli viisi ja poikia kolme. Lapset olivat viidestä eri perheestä. Perheet olivat toimineet sijaisperheinä pitkäaikaisesti ja niissä oli kolmesta viiteen sijoitettua lasta. Haastateltavat valikoituivat eteläsuomalaisen perhehoitoyksikön kautta.

Tutkielman kontekstin muodostavat sijaisperheiden arki ja perhe-elämä. Aiheen taustoittamiseksi työssä käsitellään laajemmin perhettä, perhesuhteita, perheiden arkea ja niihin vaikuttavia tekijöitä. Teemahaastattelulla kerätyn aineiston analyysimenetelmänä käytetään sisällönanalyysia.

Tutkielman tuloksissa nostetaan esille biologisten lasten moninaisia kokemuksia sijaisperheessä elämisestä. Pääosin lapset kokivat perhe-elämän positiivisena ja huolettomana. Biologiset lapset kokivat sijoitetut lapset perheeseen kuuluviksi. Perheen biologiset lapset olivat olleet pieniä ensimmäisen sijoitetun lapsen tullessa perheeseen, joten heillä ei ollut juuri muistikuvia muunlaisesta perhe-elämästä. Merkitystä on myös sijoitettujen lasten iällä heidän tullessa perheeseen. Esiinnousseet huolet liittyivät siihen, jos sijoitetusta lapsesta pitää luopua ja kuinka sijoitetut lapset pärjäävät myöhemmin elämässään. Sijaisperhe-suhteissa esiintyi jonkin verran ristiriitoja.

Tutkimustulokset ovat samansuuntaisia, mutta positiivisempia verrattuna aikaisemmin toteutettuihin sijaisperheitä koskeviin tutkimuksiin.

Avainsanat: sijaisperhe, biologinen lapsi, kokemukset, perhe-elämä, arki

Sisällys

1 JOHDANTO.....	4
2 PERHE LAPSEN KASVUPAIKKANA.....	7
2.1 Perheen moninaisuus.....	7
2.2 Perhe-elämää arjessa.....	9
2.3 Perheen arkielämän tutkimus.....	11
2.4 Moninaiset perhesuhteet.....	13
2.5 Sisarussuhteet.....	16
2.6 Elämää sijaisperheessä.....	18
2.6.1 Sijaisperheeksi valmentautuminen.....	19
2.6.2 Sijaisperheen ulottuvuuksia.....	20
2.6.3 Sijaissisarus.....	22
2.6.4 Haasteet sijaisperheessä.....	24
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	27
3.1 Lasten näkökulmien tutkiminen.....	28
3.2 Haastattelututkimus.....	31
3.3 Aineiston keruun prosessi.....	34
3.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi.....	41
4 PERHE-ELÄMÄ LASTEN NÄKÖKULMASTA.....	45
4.1 Sijoitetun lapsen tulo perheeseen.....	45
4.2 Arjen vivahteita.....	49
4.2.1 Tavallinen perhe.....	49
4.2.2 Suhteet sisaruksiin ja vanhempiin.....	52
4.2.3 Arkinen elämä sijaisperheenä.....	54
4.2.4 Sijoitetun lapsen myötä tulleet muutokset.....	59
4.2.5 Arjessa nousevia ristiriitoja ja huolia.....	61
4.3 Biologisten lasten asema työntekijöiden vieraillessa perheessä.....	64
5 YHTEENVETOA JA POHDINTAA.....	67
LÄHTEET.....	71
LIITTEET.....	78

1 JOHDANTO

Monet yhteiskunnalliset muutokset eletään, koetaan ja ratkaistaan perheissä. Kunkin aikakauden perhekeskustelua sävyttää muutoksen ja pysyvyyden välinen jännite, mutta samanaikaisesti perhettä pidetään itsestään selvänä ja luonnollisena arkisuutensa ja tuttuutensa vuoksi (Forsberg 2003, 7–8). Perheen määrittely vaihtelee ajassa, paikassa ja yhteiskunnassa. Se on monenlaisten todellisuuksien kohtaamispaikka. Perhesuhteet perustuvat usein sukulaisuuteen tai laillisiin sopimuksiin. (Rönkä & Kinnunen 2002, 5–6.) Yhtenä määritelmänä voi ajatella, että jokaisessa perheessä on vähintään yksi aikuisten välinen suhde tai aikuisen ja lapsen välinen suhde (Rotkirch 2008, 12).

Tutkimuksellinen kiinnostukseni kohdentuu lapsiperheisiin. Perhesuhteet ja kodit pitävät sisällään monia asioita niin hyvässä kuin pahassa (Rönkä & Kinnunen 2002, 6–7). On asioita ja tunteita, joita ihmiset uskaltavat ilmaista vain kotona perheen sisällä. Lapselle koti ja sen ihmissuhteet ovat luonnollinen kasvun, turvan ja rakkauden ympäristö. Kodin arki on tavanomaisuudessaan lapselle läksyjen teon ja hampaiden pesun tapahtumapaikka, mutta samalla se voi kätkeä sisäänsä monenlaisia kokemuksia, joista puhuminen on vaikeaa (Hurtig & Laitinen 2000, 249).

Perhettä pidetään tavoiteltavana kasvupaikkana lapselle silloinkin, kun asuminen biologisten vanhempien luona ei ole mahdollista. Tämä on huomioitu lainsäädännössä siten, että lastensuojelun perhehoidosta tuli laitoshoidon nähden ensisijainen sijaishuollon muoto lastensuojelulain 50§:n muutoksen myötä vuoden 2012 alusta lähtien (LsL 316/2011). Tällöin se asetti myös uusia tarpeita perhehoidon lainsäädännön ja erityisesti perhehoidon tuen kehittämiseksi. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee huomioida sijaishuollon perusteiden lisäksi lapsen yksilölliset tarpeet, sisarusuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitäminen sekä hoidon jatkuvuus (LsL 50§).

Suomessa oli vuoden 2013 aikana kodin ulkopuolelle sijoitettuna 18 022 lasta. Lukumäärä kasvoi edellisvuodesta vajaan prosentin. Sijoitetuista lapsista poikia oli 52 prosenttia ja tyttöjä 48 prosenttia. Yli puolet vuoden 2013 lopussa huostassa olleista lapsista oli sijoitettu sijaisperheisiin. Sijaisperheisiin sijoitetuista lapsista 12 prosenttia oli sijoitettu sukulais- tai läheisperheisiin. (Lastensuojelu 2013.)

Tutkielmassani selvitan sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia tilanteessa, jossa perhe toimii sijaisperheenä. Tarkasteluni keskiössä ovat lasten kokemukset ja ajatukset perhe-elämästä ja arjesta vanhempiensa sijaisvanhemmuuden myötä. Tutkielmani pohjautuu lasten henkilökohtaisiin haastatteluihin. Lapset olivat iältään 10–15-vuotiaita ja heidän arkensa koostui iänmukaisesti koulunkäynnistä, harrastuksista ja vuorovaikutuksesta perheen kanssa, mihin sisältyi myös sijaissisaruuutta. Biologisten lasten kokemuksia on tutkittu varsin vähän, mutta muuta sijaisperheisiin liittyvää tutkimusta on toteutettu. Olen itse elänyt lapsuudenkodissani sijaissisararena reilun kolmen vuoden ajan, josta minulle on jäänyt hyvät muistot. Lisäksi olen työskennellyt lastensuojelussa eri tehtävissä yli kymmenen vuoden ajan, jolloin kohtasin sijaisperheiden kautta myös huolia ja ristiriitoja. Näiden lähtökohtien kanssa päädyin kyseiseen tutkimusaiheeseen.

Tutkielmani keskiössä ovat sijaisperheet ja heidän arkensa. Lähestyn perhettä valikoiden ja rajallisesti jättäen monia asioita tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastelen lasten elämää erilaisten perheiden, perheen arjen, perhesuhteiden ja sisarussuhteiden kautta. Perheissä tapahtuvista muutoksista huolimatta hoiva, huolenpito, läheisyys ja erilainen resurssien jakaminen sitovat ihmisiä yhteen (Forsberg 2003, 9). Uusperheissä eläviä ja adoption kautta perheisiin tulleita lapsia koskettaa samankaltainen perhesuhteiden monitasoisuus kuin sijaisperheissä, minkä vuoksi otan myös ne tarkastelussani huomioon. Sijaisperheissä, uusperheissä ja adoptioperheissä sosiaalinen, psykologinen, juridinen ja biologinen vanhemmuus eivät toteudu samanaikaisesti kuten ydinperhetilanteessa. Näiden eri ulottuvuuksien merkitys vaihtelee tilanteesta riippuen, mutta niiden samanaikaista ylläpitoa pidetään toivottavana. (Ritala-Koskinen 2001, 204; Pösö 2003, 156.)

Perhesuhteet sisältävät paljon vuorovaikutustilanteita, totuttuja tapoja ja perheen omia käytäntöjä, jotka ovat saattaneet muotoutua rutiininomaisiksi. Perhesuhteiden erityisyyden vuoksi myös perheiden tutkimisessa on monia erityispiirteitä. Perheiden arkea koskeva tutkimus lisää ymmärrystä perheen toimivuudesta ja nostaa esiin pulmakohтия. Tietoa voidaan hyödyntää perheiden tukemisen ja auttamisen tarpeita suunniteltaessa. (Rönkä & Kinnunen 2002, 6–7.) Perherakenteiden moninaistuminen esimerkiksi sijaisperheiden ja uusperheiden myötä luo uusia haasteita perhe-elämälle ja asettaa samalla haasteita perheiden kohtaamiselle ja tukemiselle. Perhesuhteiden merkityksellisyys ohjaa myös sijaishuoltoa. Ennen lapsen sijoittamista sijaisperheeseen tulee selvittää sukulaisten ja lähiverkoston mahdollisuudet ottaa lapsi luokseen asumaan (Saastamoinen 2010, 106).

Jätän kuitenkin tarkastelustani pois sukulaissijaisperheet.

Lapsilta voidaan kerätä tietoa useasta lähtökohdasta ja heidän tuottamalle tiedolle on erilaisia perusteluja ja käyttötarkoituksia. Lapsilla, kuten aikuisilla, on oikeus osallisuuteen itseään koskevassa asiassa. Yhteinen ideologinen lähtökohta tiedonkeruun tavoitteille ja tilanteille on näkemys lapsille kuuluvista perusoikeuksista. Lapsiin kohdentuvan tutkimuksen eettisyyttä toteutettaessa ei riitä, että lapsia kohdellaan kuin aikuisia. Tutkijan tulee kunnioittaa lasten yksityisyyttä ja persoonaa ja turvata heille oikeus osallistumiseen. (Hurtig 2006, 176–179.) Haastatellessani lapsia jouduin huomioimaan tiettyjä asioita. Tutkijana haasteenani oli luoda lapsille sellaiset olosuhteet, jossa heidän oli mahdollista kertoa elämästään. Pyrin tavoittamaan tutkijana lasten näkemyksiä ja heidän tapansa ymmärtää asioita.

2 PERHE LAPSEN KASVUPAIKKANA

Perhe, perheen toimintatavat ja toimivuus sekä siinä tapahtuvat muutokset ovat jatkuva yhteiskunnallinen keskustelunaihe ja samalla perheen määrittely on käynyt entistä haasteellisemmaksi. Viime vuosikymmeninä perhemuodot ovat tulleet moninaisemmiksi ja erilaiset vaihtoehdot normalisoituneet. Perhe koetaan läheisine ihmissuhteineen hyvin keskeiseksi ja tärkeäksi. Perheen määrittelyt ovat liukuvia ja muuttuvia, ja perhe elää ihmisten mukana. (Nätkin 2003, 17; Ritala-Koskinen 2001, 9.) Jallinojan (1985, 6–7) mukaan perhe voidaan yleisellä tasolla määritellä sosiaalisesti yhteiseksi, jossa on vähintään kahden perättäisen sukupolven edustajia, jossa lapset ovat keskeinen tekijä ja joka sitoo jäsenensä toisiinsa yhteisyyden tunteella. Tilastokeskuksen määritelmän mukaan perheen muodostavat yhdessä asuvat henkilöt (Tilastokeskus).

Lähestyn perhettä monimuotoisesti huomioiden erilaisia perhetilanteita ja sisarusuhteita. Perheiden arkea koskevan tutkimuksen esittelyn tarkoituksena on avata ymmärrystä siitä, kuinka lapsiperhe toimii. Kuvaamalla perhettä teen näkyväksi sitä, miksi perhettä pidetään ensisijaisena kasvupaikkana lapselle (ks. Jokinen 2014, 168; Rönkä & Kinnunen 2002; Ritala-Koskinen 2001, 9). Sijaisperheiden elämässä on samankaltaisuuksia muihin lapsiperheisiin nähden ja samanaikaisesti perheenjäsenet saavat siinä erityisen aseman sijaissisaruksena tai sijaisvanhempana. Sijaisperheissä perheenjäsenten välisten suhteiden myötä löytyy kosketuspintaa muun muassa uusperhesuhteisiin nähden (ks. 2.4). Kaikissa perhesuhteissa on voimakkaasti kyse hoivasta, huolenpidosta ja vastuusta. Perhesuhteet eroavat muista tärkeistä ihmissuhteista konkreettisesti perheeseen liittyvien velvoitteiden, lojaaliuden ja vastuiden kautta. Perhesuhteet määrittyvät biologisten, sosiaalisten, taloudellisten, moraalisten ja emotionaalisten ulottuvuuksien kautta usein samanaikaisesti, mutta jännitteisesti. (Sevón & Notko 2008, 13.)

2.1 Perheen moninaisuus

Perhettä sen eri muodoissaan ja suomalaisten käsityksiä perheestä on tutkittu ja tarkasteltu useasti (mm. Jallinoja 1985, 2000, 2006; Ritala-Koskinen 2001; Forsberg & Nätkin 2003; Litmala 2003; Yesilova 2009). Väestöliitto vastaa vuosittaisesta perhebarometrin toteuttamisesta, jossa perhettä lähestytään erilaisista näkökulmista. Väestöliiton vuosien

1997 ja 2007 vertailevassa tutkimuksessa huomion kohteena olivat suomalaisten näkemykset perheestä, keitä henkilöitä omaan perheeseen kuuluu ja mitä perhe merkitsee. Tärkeimmät esiin tulleet asiat olivat läheisyys, vastuu muista ihmisistä, yhdessä oleminen ja henkinen tuki. Perheen merkitys on varsin pitkälti pysynyt samana kyseisten vuosien aikana. Muuttuneena piirteenä näyttäytyi se, että perhe merkitsee entistä enemmän suojaa, kuulumista johonkin, järjestystä elämässä ja perinteitä. Perhe voi merkitä myös velvollisuutta ja murhetta. Yhtä kaikki, ymmärrys perhemuotojen rikkautta kohtaan on lisääntynyt samalla, kun ydinperhe säilyy suosittuna ihanteena ja käytäntönä. (Paajanen 2007.)

Lainsäädännöstä ei löydy yhtä selkeää perheen määritelmää, mutta perhettä kuvaillaan ja rajataan monessa kohtaa. Henkilökohtaiselle arviolle on lainsäädännössä jätetty vähemmän tilaa. Monet lait antavat oikeuksia ja velvollisuuksia keskenään läheisille ihmisille, vaikka eivät välttämättä mainitsekaan sanaa perhe. Ihmisten ymmärrys perheestä on rakentunut tavanomaisesti kahdenlaisten suhteiden varaan: joko parisuhteen tai lapsen ja vanhemman suhteen varaan. (OM Komiteanmietintö 1992:12, 6, 70.)

Ydinperheen muodostavat vanhemmat ja heidän kanssaan asuvat lapset. Ydinperheestä johdetut periaatteet ohjaavat pitkälti sitä, mitä perheellä tarkoitetaan arkipuheessa ja lainsäädännössä, vaikka nykyään monet perheet poikkeavat tällaisesta tyyppikuvauksesta. (OM Komiteanmietintö 1992:12, 6, 70.) Ihmiset määrittelevät perheensä itse ja jokaisella on siihen myös oikeus (Jallinoja 2000, 195–196; Litmala 2003, 120–122). Litmalan (2003, 120) mukaan perhe voidaan ymmärtää ryhmittymäksi, jonka muodostaa kaksi tai sitä useampi yksilö, jotka itse määrittelevät itsensä perheeksi ja jotka tuntevat vastuuta sekä velvollisuuksia toisiaan kohtaan.

Perheen käsitteen moniselitteisyyden yksi keskeinen piirre on sen ajallinen vaihtuvuus. Perhettä on pidetty itsestään selvästi olemassa olevana, vaikka sillä on ymmärretty eri aikoina ja eri paikoissa hyvin eri asioita. Perheestä on olemassa yhtä monta tarinaa kuin siinä on jäseniäkin. Moniselitteisyys ja ristiriidat ulottuvat myös perheen sisälle. Perheen kohdalla arkikokemusten ja ihanteiden ero on yllättävän suuri. Perhe on hyvin konkreettista, mutta toisaalta samanaikaisesti fiktiota. Tämä on yksi syy perheen käsitteen ongelmallisuuteen ja perhe tuleekin nähdä osana monimuotoista sosiaalisten suhteiden verkostoa. (Häggman 1996, 15–19.)

Ymmärtääkseen tämän ajan perhettä on tarkasteltava perheen ohella aikuisten parisuhdetta, mutta toisaalta näitä ei tule kuitenkaan automaattisesti nähdä yhtenä. Perhe-ajattelu on pitkälti perustunut parisuhteen varaan. Parisuhteen on nähty muuttaneen muotoaan ja merkitystään viime vuosina, ja se tuo uudenlaista tulkintaa ja näkökulmaa perhekeskusteluun. (Jallinoja 2000, 9–11; Kuronen 2003, 104.) Halu kuulua perheeseen ei näytä vähentyneen. Ihmisillä on vakiintunut kuva siitä, mitä perhe on. Perhettä määritti aiemmin suku, laki ja talous, mutta nykyisin perhe on osa ihmiseksi tulemisen prosessia. Patriarkaalisen perheen tehtävien vähennyttyä perheen emotionaalisista suhteista on tullut perhettä kantavia. Perheen merkitys on syvällä perheen sisäisissä suhteissa ja perheenjäsenten normaalin kehityksen edellytyksinä. Arkielämässä puhutaan perheestä ja käytetään perheen käsitettä. Perhe tutkimuksessa, arjessa ja puheessa kiertyykin sen luonnollisuuden ympärille. (Yesilova 2009, 18–22, 203.)

Perhettä voi lähestyä myös rakenteena tai systeeminä. Näiden kahden näkemyksen välinen raja ei ole jyrkkä, eivätkä näkökulmat sulje toisiaan pois. Ensimmäisen näkökulman mukaan lapsen huolenpito ja sosiaalistaminen yhteiskuntaan lankeaa luonnostaan perheelle. Joidenkin mukaan perhe saatetaan nostaa jopa parhaaksi systeemiksi huolehtimaan sosialisatiosta. Sen lisäksi on muitakin tehtäviä, kuten taloudellisia ja emotionaalisia. Usein painotetaan hoivaa, huolenpitoa, vuorovaikutusta, yhteisöllisyyttä, perinteensiirtoa ja kasvatusta. Toinen näkökulma perheeseen on perheen määrittely suhteiksi, määritelmiksi ja tekemiseksi. Tällöin perhe nähdään toimintoina, tekemisinä, käytäntöinä, tapoina, valtasuhteina, puhetapoina ja totumuksina. Perheiden voi ajatella olevan juuri sitä, mitä perheet tekevät. (Jokinen 2014, 167–168.)

2.2 Perhe-elämää arjessa

Perheet elävät arkeaan tavanomaisesti kodeissa. Koti voidaan ajatella ihmisen ja hänen elinympäristönsä välisenä suhteena. Arkisissa toimissa kodin itsestänselvyys ja jatkuvuus ovat kiinteästi osa ihmisen elämää ja sitä on vaikea sanoittaa. Sen merkitys tulee näkyväksi erityisesti arjen perustan kyseenalaistuessa, erilaisissa muutoksissa ja murroksissa. (Vilkko 2000, 214–215.) Sijaisperhe on saanut alkunsa tällaisten asioiden seurauksena. Sen vuoksi ajattelenkin sijaisperheen kodin olevan arkisen perhe-elämän merkityksellinen mahdollistaja. Koti sitoo arkea ja hyvinvointia yhteen, ja arkinen hyvinvointi sitoo yhteen

perheen hyvinvoinnin kokonaisuutta. Arki ymmärretään usein juhlan vastakohtana, sillä se on tuttua ja tavanomaista, joka voi alkaa tuntua tylsältä. Rutiininomaisuus ei ole arjessa vierasta, sillä arki muodostuu hetkittäin etenevistä asioista, kuten ruoanlaitosta, seuraavaan päivään varautumisesta, viihtyisyyden rakentamisesta ja mahdollisuudesta olla kotoisasti. Näin arki voidaan ymmärtää toiminnan prosessina, joka etenee hetki hetkeltä ja tilanne tilanteelta tuottaen uusia tilanteita. (Törrönen 2012, 10.)

Perheen arkea tarkastelemalla halutaan tavoittaa jokapäiväisiä arjen tilanteita, tunteita ja hetkiä. Perheessä tehdään asioita, riidellään ja neuvotellaan. Perhesysteemi on jatkuvassa liikkeessä ja siinä tapahtuu koko ajan jotain. Perheen arkielämän tärkein ulottuvuus lienee aikakysymys. Aika raamittaa arjen toimintakäytäntöjä tuoden siihen periodisuutta, tempoa, rytmiä, kestoa ja järjestystä. Kiinnostavaa on miten ja mihin perheenjäsenet käyttävät aikaa. Vanhempien työajat, lasten hoitoajat, nukkuma-ajat ja ruokailurytmit määrittävät elämää. Monissa perheissä arjen toiminnot ja rutiinit toistuvat päivittäin, viikoittain, kuukausittain tai vuosittain. Ainakin lapsiperheille on tuttua aikataulujen yhteensovittaminen, suunnittelu, tapahtumien kasautuminen ja ruuhkautuminen sekä merkittävät, hiljaiset ja rauhallisemmat hetket. Perhe on osittain itse rakentanut rytmensä ja osittain vaikutus tulee muiden perhe-elämää koskettavien instituutioiden aikataulutusten mukaan. Näin koteihin kulkeutuu jäseniensä kautta vaikutteita niistä ympäristöistä, joissa he toimivat päivittäin. (Rönkä ym. 2009, 11–14; Korvela & Rönkä 2014, 198–199.)

Arjen rutiinit ja rytmi on todettu hyvinvoinnille hyväksi. Toisaalta arjen merkityksen korostaminen osoittaa, että nykyään kannetaan huolta ihmisten arjen käyttäytymisestä. Aikuisia velvoitetaan luomaan lapsille ja nuorille rutiinit arkeen. Siivoaminen, pyykinpesu, kaupassa käynti, lasten hoito jne. kuuluvat hyvään arkeen ja niiden tulee olla vanhempien hallinnassa. Arjessa vanhemman vastuullisuus näyttäytyy lapselle huolenpitona. Tämän puuttuessa arki voi näyttäytyä lapselle turvattomana. Arjessa on jatkuvasti tilanteita, joissa tehdään valintoja tietoisesti tai tiedostamatta. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 17–20, 145.)

Kiireetön arki ja omassa tahdissa toimiminen on lapselle tärkeää. Pienet lapset hahmottavat arkensa vanhemman tahdissa lähtemisten ja tulemisten kautta. Lapselle arki on kokonaisvaltaista. Heidän mukanaan kodin ja hoitopaikan tai koulun kokemukset kulkevat paikasta toiseen. Jos lapsi saisi päättää, tahti olisi joustava ja hidas. Perheen arjessa tahti usein määräytyy vanhemman työn kautta, jolloin lapsi joutuu joustamaan omasta

tahdistaan ja mukautuu aikuisten tahtiin. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007.) Voi ajatella, että mitä suurempi perhe on, sitä enemmän arjessa on liikettä ja se saa vaikutteita muualta. Sijaisperheissä on usein paljon lapsia ja sijoitetut lapset tuovat tullessaan oman kokemuksensa perhe-elämästä.

Ei ole vain yhtä kehystä ymmärtää perhettä. Perhe on monimutkainen systeemi, jossa erilaiset kokoonpanot vaihtelevat perheen päivittäisissä tilanteissa ja vuorovaikutustilanteissa. Tyypillisesti lapsiperheiden elämään kuuluu yllätyksiä, eivätkä ne ole vain väliin tulevia odottamattomia häiriötekijöitä. Yllätyksellisyys tulee näkyväksi hyvinkin pienissä arjen tilanteissa. Lapsiperheiden tekemät ratkaisut ovat perhekohtaisia, niissä tulee esiin myös rakenteellisia tekijöitä. Näitä tekijöitä ovat erilaiset perheen kokoonpanot, työsuhteiden luonne ja perheiden erilainen suhde kodin ulkopuolisiin asioihin, kuten työpaikat, päiväkodit, koulut ja neuvolat. Ne muovaavat sitä, miten perheet rakentavat tai tuottavat arkielämäänsä. (Korvela 2003.)

Toiminnan merkitystä perhe-elämässä arjen näkökulmasta ei voida sivuuttaa. Kulttuurihistoriallisessa toiminnassa huomio kiinnittyy toiminnan käsitteeseen. Ensinnäkin toiminnan käsitteellä tarkoitetaan toiminnan muodostumista useiden yksilöiden teoista, joiden suuntana on sama päämäärä ja saman kohteen muokkaaminen. Toiseksi toiminnan ominaisuus on sen jatkuva muuttuminen. Perheen omien sisäisten prosessien vaikutukset ja perheen vuorovaikutus ympäristön kanssa tuottavat muutosta. Perheen toimintaan vaikuttavat myös lähiyhteisöissä ja yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset. Kolmanneksi kollektiivista toimintaa tuotetaan yksilön teoissaan käyttämällä materiaalisilla, sosiaalisilla ja kulttuurisilla välineillä. (Korvela & Rönkä 2014, 201, 206.) Sijaisperheiden elämään vaikuttaa ensisijaisesti yhteiskunnallisesti säädetyt asiat perhehoidosta ja niihin yhdistyy kaikkien perheessä elävien lasten ja aikuisten henkilökohtaiset tarpeet.

2.3 Perheen arkielämän tutkimus

Arkielämä on oma tutkimusalueensa ja sen tutkimisessa on mahdollista nähdä ihmisten arjen moninaisten sisältöjen yhteen kietoutuneisuus ja erilaisten tilanteiden monimutkaisuus. Arkielämä on jokaista koskettava kokemus ja samalla teoreettinen käsite. Arkielämän määrittäminen on kuin saippua: mitä tiukemmin pitää kiinni, sitä varmemmin

se lipeää otteesta. (Korvela & Rönkä 2014, 192.) Omassa työssäni arkielämä paikantuu lapsiperheisiin. Arjen toimintakäytäntöjä lähestyttäessä yksilön näkökulmasta puhutaan yksilöllisistä teoista, tehtävistä, velvollisuuksista ja osallistumisesta. Perheen tasolla puhuttaessa kyse on perheelle ominaisten käytäntöjen, rutiinien, hässäköiden ja jännitteiden tarkastelusta. Käytännössä kiinnostavaa on miten oikeudet ja velvollisuudet jakautuvat, miten niistä neuvotellaan sekä miten käytännöt ja rutiinit ovat muotoutuneet. (Mts. 198.)

Yksi lähtökohta arjen tutkimiselle on aloittaa se sieltä, missä ihmiset ovat ja selvittää subjektin paikallinen ja ajallinen sijainti. Smith (1998) käsittää arjen kokemusmaailmana ja sen vuoksi nostaa huomioon kohteeksi elämisen kokemukset ja ne arjessa näkymättömät suhteet ja rakenteet, jotka muovaavat noita kokemuksia. Tavoitteena on hahmottaa arki problematiikkana, tutkimuksen lähtökohtana ja kontekstina. Dalyn (2003) mukaan monet tutkijat ovat pysytelleet perheen arjen ilmiöistä melko kaukana. Mikäli halutaan tietää mitä perheissä oikeasti tapahtuu, on tutkijoiden luotava teorioita, jotka tavoittavat perheiden arjen. Sen, miten perheet elävät arkeaan. Perheiden elämässä on paljon ennakoimattomuutta ja epäjohdonmukaisuutta. Ihmisiltä kuluu arjessa paljon aikaa, energiaa ja huomiota asioihin, joita ei toistaiseksi ole riittävästi tutkittu. (Mt.)

Ihmisten tarpeet syntyvät arkielämässä. Kaikki arjessa tehty toiminta tuottaa arkielämän muotoja eikä päinvastoin. Tavallinen tapa lähestyä arkea on käsittää se rutiineiksi. Arki on ajatuksettoman toiston ja rutiinien aluetta, ja se sisältää myös luovuutta, jatkuvaa pohdintaa, ongelman määrittelyä ja ratkaisemista. Arjen moniulotteisuudessa syntyy törmäyksiä, jotka antavat sysäyksen tietoiseen pohdintaan ja toimintaan. Ajattelun ja toiminnan lähde on juuri arkielämässä, eikä sen ulkopuolella. Arkielämän käsitteellistämisen voi nähdä arkielämää tuottavan prosessin hahmottamisena. (Salmi 1991b, 237–248.)

Bech-Jørgensen (1991) sekä Korvela ja Rönkä (2014, 196–197) määrittelevät arkielämää prosessina. Ihmiset elävät arkeaan ja samalla luovat, muokkaavat ja saavat sitä aikaan. Arkielämä ei ole kehys sille, mitä ihmiset tekevät, vaan kaikki toiminta tuottaa arkielämää. Korvelan ja Rönkän (mts., 196–197) mukaan arkielämän tutkimisessa olennaista on aineistonkeruun menetelmän valinta. Tutkimuksellisesti kiinnostavaa on saada juuri prosessit tallennettua tarkasti. Se tapahtuu erilaisten materiaalisten ja mentaalisten välineiden sekä

sosiaalisten suhteiden avulla. Arkielämän laajaan määritelmään sisältyy arkinen perhe-elämä. Se rajautuu tarkastelemaan perhettä lähinnä kodin yhteydessä. Tällöin se on tarkoituksenmukainen juuri perhe-elämästä nousevien kokemusten tutkimiseen.

Korvelan ja Röngän (2014, 197) analyysin mukaan arkea tarkastellaan tutkimuksissa joko yksittäisen perheenjäsenen näkökulmasta tai vuorovaikutussuhteen näkökulmasta, jolloin huomio kohdistuu kahden henkilön välisiin suhteisiin. Kolmas näkökulma on koko perheen näkökulma esimerkiksi yhteisyyden tunteen tai perheen sääntöjen kautta. Arjen ilmiötä voidaan tarkastella myös perheen sekä sen ulkopuolisen laajemman yhteisön vuorovaikutuksen näkökulmasta. Arkielämää voi lähestyä monien käsitteiden avulla: rutiinit, käytännöt, mielialat, rytmit ja toiminnot. Käsitteiden luokittelun ja analysoinnin avulla hahmottui laajempia teemakokonaisuuksia, joista fokuoitiin lopulta kolme keskeistä, useimmiten näyttäytynyttä aihealuetta: toiminnot, ajallisuus ja tunteet. Korvelan ja Röngän (mts., 197–198) mukaan ne vastaavat pitkälti siihen, mitä arki sisältää, sillä arjessa on pitkälti kysymys tekemisestä, käytännöistä ja rutiineista.

Röngän ja kumppaneiden (2009, 278–282) mukaan arjessa näyttäytyi ennakoimattomampi parempien ja huonompien jaksojen vuorottelu. Arjessa sujuvuuden haasteena oli monien kielteisten sattumusten ja tuntemusten kasautuminen ja siirtyminen perheenjäseneltä toiselle. Koska kyseessä oli lapsiperhetutkimus, näyttäytyi arjessa vahvasti vanhemmuus. Kun perheissä oli kaksi vanhempaa, niin heidän molempien kautta arki sai omia merkityksiä. Lapsiperheen arjessa punnitaan joustavuutta, kompromissientekokykyä ja kielteisten vastareaktioiden välttämistä. Arki on rutiinien lisäksi myös tunnettyötä sekä kykyä kuulla ja nähdä toisten tarpeita, ja tarvittaessa ottaa niistä vastuuta. Kaikkea ei arjessa voi hallita, mutta ratkaisevaa on vastavuoroisuus ja tasa-arvoisuus. (Mt.) Perheen arkeen kuuluu tekijöitä, joita ei voi järjellä selittää ja kuitenkin nämä tekijät voivat heilauttaa elämää suuntaan tai toiseen (Daly 2003).

2.4 Moninaiset perhesuhteet

Tunteet ovat perheen päivittäisen arjen osa-alue, jonka laatu vaikuttaa perheenjäsenten ajatteluun, havaintoihin, toimintaan ja hyvinvointiin. Tunteita ilmaistaan, vastaanotetaan, siirretään ja harjoitellaan perheissä päivittäin. Perhesuhteet ovat pysyvämpiä kuin muut

suhteet, ja sitä kautta kestävämpiä vastaanottamaan ja käsittelemään myös voimakkaita tunteita. Vaarana toki on, että kielteiset tunteet myrkyttävät perheen ilmapiiriä. (Korvela & Rönkä 2014, 199–200.) Tutkimusaiheeni kannalta kiinnostavaa on perhe-elämän synnyttämät tai perhe-elämässä ilmenevät päivittäiset tunteet, mielialat ja kokemukset.

Perheiden arjessa on paljon tilanteita, joissa erilaiset tunteet heräävät. Tunteiden merkitys korostuu ihmissuhteissa, joten niiden tarkastelu on yksi tapa saada tietoa ihmisen voinnista eri arjen tilanteissa ja ympäristöissä. Perhe-elämässä tunteiden merkitystä korostetaan aiempaa enemmän, sillä nykyään henkinen hyvinvointi on arvostetumpaa kuin aikaisemmin. Perhe on ympäristö, jossa ilmaistaan ja johon välittyy monenlaisia tunteita eri paikoista, kuten työpaikoilta, koulusta ja päivähoidosta. Perheessä myös lohdutetaan, tuetaan ja myötäeletään toisten tunteita samoin kuin opetetaan toisten tunteiden huomioimista ja monien tunteiden sopivaa ilmaisua (Rönkä, Laitinen & Malinen 2009, 204–205).

Perhesuhteet ovat tärkeitä merkitysten synnyttämisen ja todentamisen paikkoja. Tällöin huomiota tulee kiinnittää erityisesti vuorovaikutukseen ja siihen, miten ihmiset asettuvat suhteisiin keskenään. Jokisen (2014, 167–170, 178–179) mukaan perhettä ja perhesuhteita tutkittaessa on käytetty symbolisessa interaktionismissa esitettyjä ajatuksia. Siinä perheen eli pienryhmän kiinnostuksen kohteena ovat vuorovaikutus, merkityksenannot, sosialisatio, identiteettityö ja erilaiset roolinottamiset. Perhesuhteista ja perheen rajoista neuvotellaan jatkuvasti. Suhteita ja tekemistä painotetaan jopa niin paljon, että käsitettä perhe ei käytetä.

Perhesuhteissa on tunnusomaista niiden monitasoisuus. Perhesuhteet eivät rajoitu vain biologisiin ja juridisiin suhteisiin vaan niitä luovat myös tunnesuhteet. Perheiden sisällä neuvotellaan sukupuolten ja sukupolvien välisten vastuiden ja velvollisuuksien jakautumisesta tai jakamisesta. Perhesuhteissa eletään naisina ja miehinä, tyttöinä ja poikina. Neuvotteluja käydään perhesuhteiden arjessa, niitä muodostettaessa ja niiden hajotessa. (Sevón & Notko 2008, 13, 20.) Perhettä kohdanneet kriisit ja elämänmuutokset näkyvät perheen tunneilmastossa. Perheiden tunteiden ilmaisuun vaikuttaa myös perheenjäsenten erilaiset temperamentit. Perheissä voi olla erilaisia kirjoittamattomia sääntöjä tunteiden näyttämiseen ja säätelyyn. (Korvela & Rönkä 2014, 200.)

Perhesuhteet voivat myös vahingoittaa, alistaa, kuluttaa, satuttaa ja laiminlyödä lasta (ks. Hurtig & Laitinen 2000; Forsberg 2003; Pösö 2008). Hurtig ja Laitinen (2000, 249) kuvaavat kodin olevan lapselle pahimmillaan totaalinen instituutio, enemmän kuin vankila tai mielisairaala aikuiselle. Lapsi voi olla täysin vanhemman mielivaltaisen käyttäytymisen alaisena jopa niin, että vanhempi päättää miten lapsi saa tuntea tai kokea. Forsberg (2003) kuvaa väkivaltaisessa perheessä eläneiden lasten kokeneen olevan tunnetasoltaan kuin aikuinen: vailla aikuisen suojaa ja turvaa. Osa lapsista kykenee kehittämään erilaisia selviytymisen tapoja, kuten kertomusten tai runojen kirjoittamista. Vanhempi voi rakkaudessaan kuvitella pyrkivänsä hyvään, mutta ongelmallisissa ja alistavissa suhteissa ei siihen kykene. Yhteiskuntamme lainsäädäntö mahdollistaa puuttumisen perheiden ihmissuhteisiin muun muassa silloin, kun lapsen vahingoittamista tapahtuu. Ulkopuolisen tahon väliintulo vahingollisiin perhesuhteisiin voi parhaimmillaan mahdollistaa lapselle osallistumisen perhe- ja tunnesuhteista neuvotteluun. (Mts., 94–101.)

Lasten uusperhesuhteet

Lapsille merkitykselliset suhteet eivät aina jäsenny perheen tai vanhemmuuden kautta, vaan heille merkityksellisimpiä suhteita ovat heidän henkilökohtaisesti tärkeäksi kokemansa suhteet. Uusperhe on tilanteena sellainen, jossa lapselle asettuu velvollisuus hyväksyä vanhempiensa valinnat ja sopeutua uusiin elämäntilanteisiin osana omaa elämänpolkuun. Uusperhe ja perhemuodot yleensäkin eivät ole lapsen valintoja vaan ne ovat aina aikuisten valintoja. Lapsilla ei ole lopullista päätösvaltaa aikuisten parisuhteiden purkautumisten ja muotoutumisten suhteen. (Ritala-Koskinen 2001, 207–208.)

Uusperheissä elävien lasten perhesuhteet rakentuvat moninaisella ja yksilöllisellä tavalla. Merkityksellisinä asioina suhteille näyttäytyy lasten ikä uusperheen muotoutuessa, lasten suhteet muualla asuviin biologisiin vanhempiin, uusperheen yhdessä elämisen aika, lasten henkilökohtainen suhde uusiin aikuisiin sekä lasten ja uusien aikuisten sukupuoli. Nämä tekijät eivät kuitenkaan määrää yksiselitteisellä tavalla millaiseksi lapsen ja uuden aikuisen suhde muodostuu. (Ritala-Koskinen 2001, 150–151.) Lasten arkeen sisältyy moninaisissa suhteissa selviytymistä, mikä on myös vaativaa. Ihmissuhteet voivat olla muuttuvia ja monimutkaisia, ja niitä voi olla paljon. Usein biologiset vanhemmat ja suku ovat edelleen verkostossa ja lisäksi mukaan on tullut vanhemman uuden puolison sukua. (Ritala-Koskinen 2002, 141–143.)

Lapset itse aktiivisesti määrittelevät suhteitaan uusperheen eri ihmisiin omilla arkipäivän valinnoillaan. Ritala-Koskisen (2001) haastattelemille lapsille tärkeintä oli miten heistä huolehdittiin, kunnioitettiin ja rakastettiin omana itsenään. Tämän kaltaisen huolenpidon toteutuessa lapsilla oli myönteinen suhde perheeseensä ja rakenteeltaan monenlaiset perheet saattoivat olla lapselle normaaleja. Lasten perhesuhteet leviävät siis aikuisten suhteita laajemmalle ja saavat erilaisia merkityksiä. Lapselle perheenjäseniä voi olla uusperheen ulkopuolellakin ja perheen määrittely on joustavaa. (Ritala-Koskinen 2001; 2003, 133–134, 139.)

2.5 Sisarusuhteet

Sisarussuhteet ovat ainutlaatuisia ja pitkäaikaisimpia ihmisten välisiä suhteita. Sisarusuhteiden kautta selitetään usein lapsen ja myöhemmin aikuisen persoonallisuutta. Sisarusten väliseen yhteyteen vaikuttaa moni asia, muun muassa sisarusten määrä, ikäero, persoonallisuus, sukupuoli ja vanhemmat. Sisarusuhde ei muodostu irralliseksi muista suhteista, vaan se on yhteydessä perheen muihin suhteisiin, kuten aikuisten suhteeseen, sekä vanhemman ja lapsen välisiin suhteisiin. Usein sisarukset viettävät toistensa kanssa enemmän aikaa kuin mitä lapsi viettää vanhempansa kanssa, joten sisarusten vaikutus toistensa elämässä on aina merkityksellistä. (Parker & Stimpson 2004; Michalski & Euler 2008; Rotkirch 2014.)

Vanhempien välisen hyvän suhteen ja heidän panostuksensa lapsiin on nähty vahvistavan sisarusten välejä. Vanhempien toimintatavat ylipäänsä vaikuttavat lasten välisiin suhteisiin. Sisarusten välisen suhteen kehittymisen kannalta on huomioitava, että vanhemmat eivät ole samanlaisia vanhempia kaikille lapsilleen, vaikka usein niin ajattelevatkin. Tavallisesti vanhemmalla on pyrkimys pitää kiinni yhdenmukaisuudesta, mutta myös lapset ovat yksilöllisiä ja se on yksi syy erilaiseen kohteluun. Jokainen lapsi reagoi omalla tavallaan asioihin ja vaatii vanhemmalta eri asioita. Sisarukset opettavat toisilleen erilaisten tunteiden käsittelyä. Myös kielteiset tunteet ovat tärkeitä, sillä niiden avulla lapsi oppii tunnistamaan tarpeitaan ja puolustamaan niitä. Sisarusten tapa leikkiä, riidellä ja suhtautua toisiinsa vaikuttavat heidän muihin ihmissuhteisiinsa aina vanhuuteen asti. (Parker & Stimpson 2004, 12, 138–139, 170; Rotkirch 2014, 191–200.)

Lapsi ei voi valita sisarustaan eikä sisarussuhteesta voi erota. Suhteeseen sisältyy paljon lämpöä ja hoivaa, mutta myös riitoja, kateutta ja kilpailua. Yhteiset kokemukset perhe-elämästä ja sen myötä koetut tilanteet muovaavat jokaista osallista. (Rotkirch 2008, 188–201; Rannikko 2008, 12–13.) Rannikon (2008) mukaan lapset, jotka ovat paljon tekemisissä sisarustensa kanssa, suhtautuvat lämpimämmin ja huolehtivaisemmin sisaruksiinsa päinvastoin kuin ne, jotka eivät olleet juurikaan vuorovaikutuksessa keskenään. Rotkirchin (2008, 193) mukaan sisarussuhteen monimuotoisuus näyttäytyy esimerkiksi siinä, että suhde voi muotoutua läheiseksi yhden sisaruksen sairauden tai vamman seurauksena. Perheen vaikeat kokemukset voivat joko lähentää tai etäännyttää sisarusia toisistaan. Sisaruus voi osaltaan myös paikata perheen huonoa ilmapiiriä.

Kohon (2015) mukaan jälkihuollossa olevien nuorten kertomukset paljastivat sisarusten olevan merkityksellisiä sijoitettuna olleille nuorille vaikka yhteydenpitoa ei enää olisikaan. Sisaruset tarjosivat sijoitetuille lapsille ja nuorille läheisyyttä, tukea ja pysyvyyttä lapsuudenaikaisten kokemusten perusteella. Nuoret saivat sisarusten avulla ymmärrystä oman elämänhistorian käsittelyyn ja identiteetin rakentamiseen. Sisarussuhteessa kannettiin mukana menneitä kokemuksia. Oli nähtävissä, että sisarussuhteita tukemalla voitiin vaikuttaa siihen, että lapset ja nuoret saivat tukea ja apua sisaruksiltaan myös myöhemmissä elämän vaiheissa.

Sisarussuhde voi määrittyä usealla tavalla joko biologisen sisaruuden, puolisisaruuden, uussisaruruuden, adoptiosisaruruuden, fiktiivisen sisaruuden tai sukuun tulleen sisaruuden myötä. Sen vuoksi sosiaalisen ja psykologisen siteen huomioiminen biologisen siteen ohella on tärkeää erityisesti silloin, kun sisarussuhteen merkitystä halutaan pohtia. Sisarussuhde, kuten muutkin ihmissuhteet, muuttavat muotoaan eri elämänvaiheiden myötä. (Michalski & Euler 2008, 186–187.) Näiden määritysten mukaan sijaissisaruruuden voi käsittää fiktiivisenä sisaruutena, sillä lapsille on annettu sisaruksen asema ja he elävät yhteistä perhe-elämää (ks. 2.6 Elämää sijaisperheessä).

Uusperheissä elävien lasten sisarussuhteet hajoavat monenlaisiin suhteisiin ja käytännön arjessa toimivat sisarussuhteet ovat moninaisia. Biologisia sisarusia ja puolisisarusia yhdistää jaettu biologinen tausta asumisjärjestelyistä huolimatta. Myös puolisisarusia kutsuttiin siskoiksi ja veljiksi, vaikka lapset olivat hyvin selvillä biologisesta taustasta. Vertailutilanteessa, jossa lapsella oli rinnakkain sekä täyssisaruksia että puolisisarusia,

täyssisarusten välinen suhde näyttäytyi vahvana siteenä, johon uussisarusten välinen suhde ei ollut verrattavissa. (Ritala-Koskinen 2001.)

Uusperheessä lasten jaettu kokemus lapsuudesta elämänvaiheena yhdisti lapsia keskenään. Lasten suhde uussisaruksiin saattoi ohittaa tietyllä tavalla lasten suhteen vanhempansa uuteen kumppaniin. Lasten keskinäiset suhteet uusperheessä voivat rakentua hyvin eri tavoilla. Tähän vaikuttavat lapset itse ja uusperheen vanhemmilta saatu huomio. Myös sisarusuhteen rakentumisen kannalta lapsille on tärkeää tulla tasavertaisesti ja samalla yksilöllisesti kohdelluksi vanhempien taholta. (Ritala-Koskinen 2001, 162–163.)

2.6 Elämää sijaisperheessä

Sosiaalihuoltolain (263/2015) mukaisella perhehoidolla tarkoitetaan oman kodin ulkopuolista hoitoa tarvitsevan henkilön hoitamista yksityiskodissa perheenjäsenenä. Lasten ja nuorten perhehoitajia kutsutaan usein sijaisvanhemmiksi ja perhettä sijaisperheeksi. Perhehoidon tavoitteena on antaa lapselle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin. Sen tulee olla lapsen edun mukaista ja vastata lapsen ja nuoren tarpeita. Perhehoito mahdollistaa lapselle kuulumisen perheeseen, mahdollisuuden osallistua kodin askareisiin sekä pysyvät ihmissuhteet. Perhehoitoon sijoitettu lapsi on lastensuojelun asiakas. (Ahto & Mikkola 1999, 9; Saastamoinen 2010, 4–6; Perhehoitoliitto 2013, 4; Valkonen 2014, 7–8; Perhehoitolaki.)

Perhehoitoon sijoitetut lapset vaativat aikaisempien kokemustensa vuoksi tavanomaista enemmän hoivaa, huomiota ja suojelua. He ovat kokeneet elämässään monenlaisia kehityksen riskitekijöitä, elämän ennakoimattomuutta, menetyksiä, traumoja, hoidon laiminlyöntiä, hyväksikäyttöä ja turvattomuutta. (Ahto & Mikkola 1999, 24; Koisti-Auer 2008, 22.) Sijoitetun lapsen myötä sijaisperheen elämään liittyy monia uusia tilanteita ja ihmisiä. Sijoitettu lapsi tuo tullessaan omat kokemuksensa, perhetaustansa ja perhekulttuurinsa. Sijaisperheen odotetaan mukautuvan uuden lapsen mukanaan tuomiin asioihin ja myös biologisilta lapsilta edellytetään samaa. (Höjer 2001.) Sijaisperheiden biologiset lapset kohtaavat kaiken tämän omasta näkökulmastaan. Heidän kotiinsa muuttaa uusi lapsi, ja he jakavat vanhempansa, kotinsa ja arkensa siitä päivästä lähtien.

2.6.1 Sijaisperheeksi valmentautuminen

Perhehoitolaki edellyttää ennakkovalmennusta kaikille sijaisvanhemmaksi aikoville. PRIDE-ohjelman mukaan jokaisella sijaisperhettä tarvitsevalla lapsella tulee olla tasavertainen mahdollisuus päästä hyvin valmentautuneeseen perheeseen. PRIDE on lyhennys englanninkielisistä sanoista Parents', Resources for, Information, Development ja Education. Suomessa PRIDE-valmennus on Pesäpuu ry:n mallintama ryhmämuotoinen valmennuskurssi sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. Sijaisperheiden valmentamisesta vastaa kaupungit, alueelliset sijaishuollon tai perhehoidon yksiköt, järjestöt sekä yksityiset perhehoitopalveluiden tuottajat. (Perhehoitolaki; Perhehoitoliitto 2013; Pesäpuu.)

Sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneeseen perheeseen tehdään kotikäynti ennen valmennusta. Perheen esteettömyyden varmistamiseksi selvitetään terveydentilaan, rikosrekisteriin, taloudelliseen tilaan ja asumiseen liittyviä tekijöitä. Prosessimainen valmennus antaa mahdollisuuden perehtyä ennakolta sijaisvanhemman tehtävään. Valmennuksessa eläydytään sijoitetun lapsen ja hänen vanhempiensa tilanteisiin ja tunteisiin erilaisten harjoitusten avulla. Tavoitteena on muun muassa tutkia omien lapsuudenkokemusten vaikutusta valmiuksiin kohdata sijoitettu lapsi omine tarpeineen ja kokemuksineen. Biologiset lapset saavat lapsille ja nuorille tarkoitettua oppaata sijaissisaruuudesta, johon voivat tutustua yhdessä vanhemman kanssa. He voivat halutessaan osallistua sijaissisarusten ennakkovalmennuksiin, joissa perehdytään sijaissisaruuteen harjoitusten ja ryhmätöiden kautta. Biologisten lasten huomiointiin vaikuttaa valmennusta järjestävän tahon resurssointi valmennuksiin ja lapsen oma halukkuus. Jokaista lasta tavataan käytännössä vähintään yhden kerran. (Perhehoitoliitto 2013; Pesäpuu.)

Vanhempien valmiuksia arvioidaan koko prosessin ajan. Valmennuksen päätyttyä perheen valmiuksista tehdään suullinen ja kirjallinen loppuarviointi. Sen tarkoituksena on auttaa perhettä tiedostamaan valmiuksien merkitys ja tekemään tietoon perustuvan päätöksen sijaisvanhemmaksi ryhtymisessä. Arviointiin sisältyy perustelut myös siitä, mikäli perhettä ei voida hyväksyä sijaisperheeksi. (Perhehoitoliitto 2013; Pesäpuu.) Monen sijaisvanhemman valmentautuminen ei pääty ennakkovalmennukseen. He osallistuvat eri tahojen järjestämiin koulutuksiin liittyen lapsen kehitykseen, traumoihin, aggressiiviseen

käyttäytymiseen, seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai päihdevaurioihin. Myös kirjallisuutta lukemalla voi saada ymmärrystä lapsen käyttäytymiseen ja neuvoa lapsen auttamiseen. (Valkonen 2014, 48.) Sijaisperheeksi hyväksymisen jälkeen koulutuksiin ja erilaisiin ryhmätoimintoihin osallistuminen on vapaaehtoista.

2.6.2 Sijaisperheen ulottuvuuksia

Sijaisperheeksi ryhtyminen on aikuisten päätös ryhtyä sijaisvanhemmaksi. Yksi syy siihen on halu omistautua lapsille ja pitää huolta. Halutaan olla hyödyksi toisille ja mahdollisesti ottaa vastuuta yhteiskunnassa. (Höjer 2001, 99.) Sijaisvanhemmuuteen ei ole vain yhtä orientaatiota. Ihmisillä on erilaisia ajatuksia sijaisvanhemman ammatillisuuteen liittyen. Osa kokee tarjoavansa lapselle kodin eikä niinkään hoitopaikkaa. Osa kokee olevansa lapselle ensisijaisesti äiti tai isä eikä sosiaalialan ammattilainen. Osalle sijaisvanhemmuudesta maksettu palkkio on toimeentuloa, mutta osalle sillä ei ole juuri merkitystä. Vahvin edellytys sijoituksen onnistumiselle ovat lapsilähtöiset motiivit, kuten halu antaa lapselle rakkautta. (Valkonen 2008, 100–102; Valkonen 2014, 79–80.)

Valkonen (2014) on päätenyt jäsentämään sijaisvanhemmuutta kolmen ulottuvuuden kautta. Sijaisvanhemmuus muotoutuu annetun, ajatusten ja arjen vuorovaikutuksessa. Sijoitetun lapsen tulo perheeseen muuttaa sijaisvanhempien arkea ja ajatuksia sekä lapsen itsensä että kaiken muun annetun myötä. Annetulla tarkoitetaan sijoitetun lapsen elämässä jo tapahtunutta ja sijaisperheen ulkopuolella tapahtuvaa, mihin sijaisvanhemmat eivät ole itse voineet vaikuttaa. Annettu alkaa muuttua sijaisvanhempien muokatessa arkeaan omine ajatuksineen. Ajatukset ovat sijaisvanhempien omia ja voivat liittyä motivaatioon, käsityksiin tai asenteisiin. Arki on kaikkea sitä, mitä sijaisperheessä tapahtuu ja tehdään. (Mts., 11.)

Sijaisvanhemmuudessa edellytetään samoja asioita kuin muussakin vanhemmuudessa, sillä sijaisvanhempana toimiminen on pohjimmiltaan samanlaista kuin vanhemmuus yleensä. (Ahto & Mikkola 1999; Valkonen 1995; 2008). Toisaalta sijaisvanhemmuuden myötä joutuu tarkastelemaan omaa vanhemmuuttaan uudella tavalla, mikä voi tehdä vanhemmuudesta jossain määrin kypsempää (Höjer 2001, 236). Tavanomaisina vanhemmuuden edellytyksinä odotetaan kykyä suojella ja hoivata lasta, sitoutumista

lapsen ja kykyä huomioida lapsen yksilöllistä kehitystä. Näiden lisäksi sijaisvanhemmuuden myötä edellytetään kykyä huomioida mahdolliset kehitykselliset viiveet, valmiutta tukea lapsen suhteita syntymävanhempiinsa ja turvata lapsen muiden läheisten ihmissuhteiden jatkuminen sekä yhteistyön tekemistä lapsen asioissa. (Perhehoitoliitto 2013.)

Valkosen (2014) selvittäessä sijaisvanhempien omia näkemyksiä vanhemmuudestaan, nousi esille erityisesti kolme teemaa: rakkaus, turvallisuus ja tavallinen arki. Huolenpito, välittäminen ja lapsen tärkeyden osoittaminen liittyivät rakastamisen teemaan. Turvallisuuteen pyrkiminen on korostunut lasten aikaisempien turvattomuuteen, pelkoihin ja ennalta arvaamattomuuteen liittyvien kokemusten vuoksi. Turvallisuuteen liittyi myös pysyvyys ja jatkuvuus arjessa ihmissuhteiden myötä. Tavallinen arki oli hyvin merkityksellinen juuri turvallisuuden tuojana. Tavalliseen arkeen kuuluu äitiyden ja isyyden mallit sekä arkinen perhe-elämä rutiineineen, aikatauluineen ja velvollisuuksineen. (Mts. 74–75; ks. myös Jokiaho 2007.)

Sijaisvanhempien motiiveilla on suuri merkitys. Ackermanin ja Dozierin (2005) ja Bernard ja Dozierin (2011) mukaan sijoitetun lapsen sensitiiviselle huolenpidolle on tärkeää sijaisvanhempien kiintyminen, sitoutuminen ja tunneside lapseen. Hoitoon sitoutuneet sijaisvanhemmat osoittavat suurempaa iloa ja mielihyvää lapsesta. Haasteeksi ja toisinaan esteeksi näiden toteutumiselle muodostuu sijoitusten pysyvyyden epävarmuus. Mahdollisuus pysyä lapsen lähipiirissä sijoituksen päättymisen jälkeen voi olla rohkaisemassa sijaisvanhempia sitoutumaan lapsen hoitoon tunnetasolla. Tilanteessa, jossa sijaisvanhemmat varovat kiintymistään lapseen sijaishuollon väliaikaisuuden vuoksi, on kärsijänä ensisijaisesti lapsi. Valkosen (2014, 79–80) mukaan juuri nämä asiat aiheuttavat huolta myös sijaisvanhemmille. Huoli sijoitusten mahdollisesta päättymisestä ja perheen tilanteen muuttumisesta rasittaa koko perhettä. Tällöin elämää ei välttämättä voi suunnitella kovin pitkälle, mikä tuo oman raskautensa tehtävään.

Sijaisvanhemmilla on monenlaisia kokemuksia siitä, millaiseksi perheen arki on muodostunut sijoitetun lapsen tultua perheeseen. Yksikään perhe ei ole samanlainen, mutta Valkonen (2014) on tavoittanut vanhempien samankaltaisia kertomuksia elämästä sijoitettujen lasten kanssa. Helpointa on ollut, kun biologiset lapset hyväksyivät sijoitettujen lasten tulon ja sijoitetut lapset hyväksyivät perheen biologiset lapset. Uuden

perheyhteisön muotoutuminen uudenaikaisine sisarusuhteineen mahdollistui alun hankaluuksien jälkeen. Joskus sijoitettu lapsi vie sijaisvanhempien huomion niin, että biologiset lapset jäävät vähemmälle huomioinnille tai sivuun. Sijoitettujen lasten häiritsevä tai uhkaava käyttäytyminen biologisia lapsia kohtaan tai biologisten lasten torjuva ja välinpitämätön käytös sijoitettuja lapsia kohtaan on myös mahdollista. (Mts. 89–91.)

2.6.3 Sijaissisuus

Sijaissisuudella nähdään olevan sekä myönteisiä että kielteisiä puolia. Myönteiset puolet voidaan nähdä mahdollisuuksina ja voimavaroina, kun taas kielteiset puolet uhka- ja stressitekijöinä. Asiat eivät tavallisesti ole perheissä näin mustavalkoisia, joten monissa sijaissisuuteen vaikuttavissa asioissa on sekä hyvää että huonoa. (Ks. Höjer 2007, Younes & Harp 2007.) Sijaissisuusuhteeseen vaikuttaa luonnollisesti sijoitetun lapsen elämänselämänsä historia, mutta myös ikä, jolloin hän perheeseen muuttaa. Biologisen lapsen näkökulmasta toivottavaa on, että sijoitettu lapsi olisi häntä nuorempi tai samanikäinen, sillä silloin heidän on helpompaa tulla keskenään toimeen. (Höjer 2007, Younes & Harp 2007, 31.)

Höjerin (2001) mukaan sijaissisuus merkitsee perheen biologisille lapsille aina uudenlaista roolia. Mikäli biologiset lapset ovat sijoitettuja lapsia vanhempia, ottavat he helposti vastuuta. He toimivat usein ainakin esimerkkinä ja käytöstapojen opettajina, mikä on arvokasta ja hyödyllistä. Joskus puhutaan lapsista apukasvattajina. On luonnollista, että vanhemmat sisarukset opettavat nuorempia ja ottavat vastuuta, mutta olennaista tässä asiassa on tasapainon löytäminen. Biologiset lapset voivat kokea itsekin oppivansa sijaissisuuden myötä useita asioita, muun muassa jakamista, lastenhoitoa ja sosiaalisuutta. Vanhemmat pitävät juuri näitä asioita tärkeänä ja oppimista voidaan pitää yhtenä sijaissisuuden mahdollisuutena. (Höjer 2001, 145–151, 159.)

Younesin ja Harpin (2007) mukaan lapset kokivat sijaissisuuden myötä oppineensa ymmärtämään erilaisia ihmisiä, saaneensa uusia ystäviä, kehittyneensä itsenäisemmiksi ja oppineensa arvostamaan omaa perhettään. Pienemmät lapset kokivat leikkikaverin saamisen ehdottomasti parhaimpana puolena. Lasten kokemana kielteiset asiat sijoitetun lapsen tulon myötä ovat vanhemmilta saadun ajan ja huomion väheneminen, sijoitetun

lapsen huono käytös, vanhempien kasvanut stressi, taloudelliset huolet sekä yksinoloajan väheneminen. (Mt.) Samoin kuin biologiset lapset itsekin, sijaisvanhemmat pitävät hyvänä asiana sitä, että heidän omat lapset oppivat jakamaan asioita ja ymmärtämään toisten ihmisten ongelmia. He ajattelevat helposti omien lasten olevan tyytyväisiä sijaissisaruuuteen ja uskovat suhteen olevan positiivinen ja läheinen. (Höjer 2001, 145–151.)

Jos sijoitus herättää paljon tunteita sijoitetussa lapsessa, herää tunteita sijaisperheessä jo olleissa lapsissa uuden lapsen tullessa perheeseen. Hekin tarvitsevat ymmärrystä ja huomiota sekä tukea uudessa tilanteessa erilaisine tunteineen. Uuden lapsen myötä perhe-elämä usein muuttuu aiempaa säännönmukaisemmaksi sijoitetun lapsen tarvitsemien rutiinien ja sääntöjen vuoksi. (Höjer 2001.) Sijaisperheen kommunikointitaidot ja avoimuus ovat merkittäviä asioita sijoituksen onnistumisen ja sisarussuhteen myönteisen kehittymisen kannalta. Biologiset lapset toivovat vanhempiensa puhuvan heille avoimemmin sijoitukseen liittyvistä asioista, jotta he voivat ymmärtää paremmin myös sijoituksen perusteita. Samoin lapset haluavat osallistua enemmän päätöksen tekoon ja olla jopa vaikuttamassa sijoituspäätöksiin. (Younes & Harp 2007, 37.)

Lasten välillä on toki riitoja ja erimielisyyksiä. Biologiset lapset ovat kuvailleet näitä samankaltaisiksi kuin tavallisessa sisarussuhteessa. Joskus he kokevat riitojen yltyvät epätavallisiksi, jolloin näyttäytyy sijoitetun lapsen kateus biologista lasta kohtaan. Höjerin (2001, 145–153) mukaan sijaissisarussuhteissa oleva kateus on erilaista kuin tavallisessa sisarussuhteessa oleva. Sijoitettu lapsi kokee asemansa perheessä epävarmaksi. Biologiset lapset selittävät kateutta sijoitettujen lasten vaikeilla elämäkokemuksilla ja yrittävät ymmärtää heidän käytöstään. Ylipäänsä sijaissisarussuhteen muotoutumiseen liittyy taustalla oleva epävarmuus. Kukaan ei voi varmaksi sanoa kauanko sijoitettu lapsi on perheessä. Lapset eivät ole verisukulaisia keskenään, paitsi jos kyseessä on sukulaissijoitus. Lapsilla on myös usein erilaiset kokemukset perheestä, perheen toiminnasta ja sisaruudesta. (Mt.)

Sijaisperheissä lasten väliset suhteet voivat muodostua niin erityisiksi, että sijoitettu lapsi kertoo luontevimmin huolistaan sijaissisarukselle. Lapset kertovat sellaisiakin asioita, joilta vanhemmat ovat lapsiaan säästäneet ja suojelleet. Näitä asioita voi olla sijoitetun lapsen menneisyys ja kokemukset hylkäämisestä ja laiminlyönneistä. Tällaisten kokemusten kuuleminen voi olla hyvin pelottavaa eikä lapsen iänmukainen kehitys riitä sen

käsittelyyn. Näissä tilanteissa Höjer (2007, 81) puhuu viattomuuden menettämisestä tarkoittaen juuri sitä, että lapsi ei pysty käsittelemään asiaa eikä tiedä kenelle siitä kertoisi. Toisaalta sijaissisarukset tasapainoilevat myös lojaliteettiristiriitojen kanssa: kenelle kertoa mieltä painavista asioista, kun vanhempia ei haluta rasittaa. He voivat myös kokea vanhemman taholta ymmärtämättömyyttä. Vanhemmat odottavat biologisten lasten selviytyvän eivätkä huomaa tai myönnä lapsen vaikeuksia. Sijoitetun lapsen aikaisemmista kokemuksista kuuleminen voi olla myös sen vuoksi ahdistavaa ja stressaavaa, että sijaissisarukset ei tiedä voiko luottaa sijoitetun lapsen kertomaan vai onko kyseessä satuilu tai valehtelu. Aiemmistä elämäkokemuksista kuuleminen voi toisaalta toimia voimavarana siten, että niiden kautta sijaissisarukset ymmärtävät paremmin sijoituksen perusteita. (Mt.)

Hämäläisen (2012) mukaan perhehoitoon sijoitettujen lasten suhteet muihin lapsiin osoittautuivat merkityksellisiksi. Biologisten sisarusuhteiden lisäksi lapset korostivat suhteita toisiin lapsiin. Sijaisperheen omat lapset koettiin lähes aina läheisinä ja tärkeinä, jopa sisaruksina. Lapsille biologiset sisarusuhteet olivat tärkeitä silloinkin, kun näitä suhteita ei tuettu aikuisten taholta. Sisarusuhteen näkökulmasta huomioitavaa on se, että lapset neuvottelivat helpommin toisia lapsia sisarukseksi kuin toisia vanhempia vanhemmiksi. (Mt.) Tässä todentuu sama asia kuin uusperheiden sisarusuhteissa (ks. 2.5.)

2.6.4 Haasteet sijaisperheessä

Sijaisperheiden elämässä nousevat haasteet näyttäytyvät monien eri ulottuvuuksien kautta eivätkä aina ole yksiselitteisiä. Osa haasteista kietoutuu perheenjäsenten välisiin suhteisiin ja osa liittyy enemmän arkisiin toimintoihin. Sijaissisarussuhteeseen liittyy samanaikaisesti sekä haastetta että puhdasta iloa, mikä herättää väistämättä ristiriitaisia tunteita. Perheenä elämiseen asetetaan lähtökohtaisesti haastetta siten, että sijoitetun lapsen odotetaan sopeutuvan perheeseen, biologisen perheen odotetaan sopeutuvan sijoitetun lapsen tulon ja kuitenkin sijoitetun lapsen eläminen sijaisperheessä on laissa määritelty. Laki asettaa vaatimukset sijaisperheen perhe-elämälle ja samanaikaisesti odotetaan pyyteetöntä rakkautta ja sitoutumista. (Ks. Valkonen 1995, 2008, 2014; Höjer 2001, 2007.)

Moni sijaisvanhempi yllättyy sijaisvanhemmuuden haasteellisuudesta, mikä todentuu vasta arjessa. Sijaisvanhemmuuden alkaessa näyttäytyy kaksi ääripäätä: Joko lapsen pitkä odottaminen sijaisvanhemmuuspäätöksen jälkeen tai hyvin nopeasti tehty päätös lapsen muuttamisesta perheeseen. Päätös saattaa olla ihan jotain muuta, mihin on varauduttu. Sijaisvanhemmat saattavat ottaa perheeseensä lapsen, jonka kanssa he tuntevat epävarmuutta alusta asti. (Valkonen 2014, 19, 103.) Sijaisperheen biologiselle lapselle tilanne on vähintään yhtä jännittävä ja epävarma kuin aikuisille.

Sijoitetut lapset tulevat sijaisperheisiin taustansa, hämmentyneen itsensä ja usein monenlaisten diagnoosiensa kanssa. Joskus on myös niin, että sijoitettu lapsi ei sopeudu perheeseen, häneen ei synny toivottua suhdetta, muut perheen lapset pelkäävät häntä tai ahdistuvat hänen käyttäytymisestään. (Valkonen 2014, 23, 33, 103.) Kuten muissakin perheissä, myös sijaisperheen lapsiluvun kasvaessa vanhempien aika jakautuu useammalle lapselle. Biologiselle lapselle tämä näyttäytyy vanhemmilta saadun ajan ja huomion vähenemisenä. Biologiset lapset voivat myös tietoisesti vetäytyä ja pysytellä taustalla, eivätkä halua aiheuttaa vanhemmilleen lisähuolia omilla murheillaan. Huolestuttavaksi tilanne muuttuu erityisesti silloin, jos vanhemmat eivät huomaa, ymmärrä tai myönnä lasten vaikeuksia, vaan odottavat lastensa automaattisesti sopeutuvan. (Höjer 2007.)

Sijaisvanhempien kokemat haasteet näyttäytyvät pitkälti kolmenlaisina: sijoitettuihin lapsiin tai heidän käyttäytymiseensä liittyvät haasteet, yhteistyövaikeudet lapsen vanhempien kanssa sekä sosiaalitoimen tuen puute (Valkonen 2014, 94). Sijaissisaruuuteen liittyvänä haasteena on perheen biologisten lasten ja sijoitettujen lasten lähtökohtaisesti erilainen asema perheessä. Sijoitetun lapsen epävarma asema perheessä voi tuottaa aggressiivista ja kateellista käytöstä perheen biologisia lapsia kohtaan. (Höjer 2001, 152–153.) Myös biologiset lapset voivat suhtautua kielteisesti sijoitettuun lapseen. Biologisten lasten kielteinen suhtautuminen sijoitettuun lapseen on tullut monelle vanhemmalle yllätyksenä. Biologisten lasten ja sijoitettujen lasten välisten ristiriitojen myötä sijaisvanhemmat kokevat usein syyllisyyttä ja riittämättömyyttä. (Valkonen 2014, 91.)

Yhteistyö sijaislapsen biologisen perheen kanssa yllättää monet vaikeudellaan. Lapsen ja vanhemman yhteydenpidon tukemiseen ja tapaamisiin saattaa liittyä vaikeutta ja huolta. Kaikkineen yhteistyökumppaneiden määrä on yllättävän suuri ja sijaisvanhemmat kokevat haastetta yhteydenpidossaan sosiaalitoimen kanssa muun muassa työntekijöiden

tavoittamisen vaikeuden vuoksi. Toisaalta sijaisvanhemmat kokevat jäävänsä ilman tukea ja toisaalta he kokevat jatkuvaa tarkkailua sosiaalitoimen taholta. (Valkonen 2014, 104–105.) Sijaisvanhemmuuteen liittyvä laillinen ja kontrolloitu puoli tekee arjesta tasapainoilua tavallisen ja erityisen perhe-elämän välillä. Näen tämän haasteena sijaisperheen mahdollisesti tarvitseman tuen saamisessa. Kontrolli voi estää avun hakemisen sijaisvanhemmuudessa epäonnistumisen pelossa.

Hyvin merkittävä ja oman työni kannalta huomionarvoinen haaste on siinä, että tutkimuksissa perheen biologisten lasten näkemykset on usein unohdettu. Höjer (2007, 73, 80) arvelee tämän johtuvan siitä, että sijaisvanhempia pidetään yleisesti pätevinä vanhempina, joten heidän biologisten lastensa oletetaan myös olevan osaavia ja joustavia. Lapsia ei ole nähty perheessä yksilöinä, vaikka muutos tavallisesta perheestä sijaisperheeksi on voinut olla biologiselle lapselle iso ja järisyttävä asia. Sijaisperheeksi ryhtymisen myötä tietty yksityisyys katoaa, kun viranomaisten käynneistä ja sijoitetun lapsen läheisten vierailuista tulee osa myös perheiden biologisten lasten elämää. Tällöin koko perheen, myös sijaisperheen biologisten lasten elämä muuttuu tavallaan yksityisestä julkiseksi. (Höjer 2001.)

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Idea tämän tutkielman toteuttamiseen nousi halustani tehdä perhehoitoon liittyvä tutkimus. Päädyin haastattelemaan juuri sijaisperheiden biologisia lapsia heidän erityisyytensä vuoksi. Perheiden biologisilla lapsilla on kokemuksellinen arjen tieto perhehoidosta, mutta heidän kokemuksiaan perhe-elämästä ei ole juurikaan tutkittu, ainakaan Suomessa.

Rajatakseni tutkimustehtävääni sovin tapaamisen eteläsuomalaisen perhehoitoyksikön henkilökunnan kanssa. Keskustelussamme nousi esille, että perhehoitovalmennuksissa huomio keskittyy tuleviin sijaisvanhempiin ja heidän lapsensa jäävät vähemmälle huomiolle. Vanhemmat itse ovat tuoneet esille lastensa näkemyksiä sijaisperheenä toimimiseen liittyen. Työntekijät ovat huomanneet lasten mielipiteiden jäävän toisinaan aikuisten näkemysten varjoon sijaisperheeksi valmentautumisen aikana sekä sijaishuollon kokonaisprosessissa.

Tutkimustehtäväni on tarkastella sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia ja ajatuksia perhe-elämästä ja arjesta. Kokemuksilla tarkoitan lapsen määrittelemiä merkittäviä asioita perhe-elämään ja sijaisperheen arkeen liittyen, ja miten ne ovat rakentuneet lapsen silmin. Tutkijana minun on huomioitava lapsen elämäntilanne siten, kuin lapsi sen itse tulkitsee (ks. Perttula 2009, 116–119).

Kokemuksen tutkimisella ymmärretään fenomenologisen lähestymistavan mukaisesti tutkittavana olevan asian tavoittamista sellaisena kuin se todellisuudessaan on olemassa. Ihmisille kokemukset ovat tosia ja todellisia, ja todellisuus tarkoittaa jotain. Tutkija ei ole niiden olemassaolon edellytys, mutta tutkimuksellinen ymmärrys voi muotoutua vain tutkijan mieleen. Kokemuksen voi kuvata monin sanoin, näin myös tutkijan ymmärtämisen perustana oleva aihe saa monia muotoja. Kokemusta tutkiessaan on tärkeää ajatella millaisista todellisuuksista elämäntilanteet voivat muodostua. Mikään tutkimusmetodi ei avaa suoraa tietä toisen ihmisen tajuntaan. (Perttula 2009, 116–117, 133–136, 143.)

Pyrkimykseni on nähdä asiat siten kuin lapsi ne näkee. Tutkijana tavoittelen vapautumista opitusta ja ennakkokäsityksistäni, jotta voin antaa tilaa ihmetykselle. Omassa työssäni fenomenologinen tutkimusasetus vaikuttaa löyhänä taustana. Olen samoilla linjoilla

kokemuksen henkilökohtaisuudesta ja todellisuudesta, mutta en vie näin syvälle ajatusta siitä, miten kokemus ymmärretään. Valitsin lasten kokemusten selvittämiseen aineistonkeruumenetelmäksi teemahaastattelun. Kuvatakseni tutkielmani toteuttamisen lähdän liikkeelle lapsen tutkimisen edellytyksistä, joihin sisältyy lapsuuden, lapsen näkökulman ja siihen kietoutuvan eettisyyden ymmärtäminen.

3.1 Lasten näkökulmien tutkiminen

Lapsuus on ihmiselämän ajanjakso, joka on juridisesti, sosiaalisesti ja biologisesti määritelty lapsuudeksi ja se on erotettavissa aikuisuudesta (James & James 2008, 25). Osallisuus ja aktiivinen toimijuus on jo sinällään tärkeää lapsen elämässä. Lasten näkemyksiä, kokemuksia ja ideoita on merkityksellistä selvittää lainsäädännönkin mukaan. Kansalliset ja ylikansalliset lasten oikeuksien sopimukset säätelevät lasten osallistumista tiedontuottamiseen. YK:n ihmisoikeuksien sopimus ohjaa kunnioittamaan yksityisyyttä ja perhe-elämää. YK:n lapsen oikeuksien sopimus puolestaan tukee lasten yksilöllisen osallistumisen oikeutta käsittäen alle 18-vuotiaat lapsiksi. Tämä yhdessä suomalaisen lainsäädännön kanssa mahdollistaa lapselle oikeuden ilmaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa lapsen etu ja erityinen suojelu huomioiden. (Hurtig 2006, 175–176; YK.)

Lapsinäkökulmaisella tutkimuksella tavoitellaan lasten näkökulmia ja heidän tuottamaansa tietoa. Siksi on tärkeää, että lapset osallistuvat tiedon tuottamiseen. Lapsi ei ole riippumaton toimija, vaan hän syntyy, kasvaa, oppii ja muuttuu sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössä. Lapset toimivat vuorovaikutuksessa keskenään ja aikuisten kanssa. Jatkuva vuoropuhelu omien toimintaympäristöjen kanssa muokkaa myös toimintaympäristöjä aktiivisesti. (Karlsson 2010, 121–126; 2012, 22–23.) Jamesin ja Jamesin (2008, 17–19) mukaan lapsuudentutkimuksen ydinelementti on lapsikeskeisyys. Tällöin lapset nähdään tutkimuksen subjektina eikä niinkään objektina, ja heillä on näkökulmia, joita he kykenevät tuomaan esille tutkimuksessa.

Lapsinäkökulman tavoittamiseksi ei riitä, että lapset tuottavat tutkimusaineistoa. Aikuisten esiin tuomien näkökulmien lisäksi aihetta tulee lähestyä lasten näkökulmista. Lapsinäkökulman tulee näkyä koko tutkimusprosessin ajan tutkimustehtävän ja

tutkimuskysymysten muotoilussa, aineiston tuottamisessa, tutkimusmenetelmän valinnassa, analyysissa ja johtopäätösten tekemisessä. Tutkimuksen päähuomio on lasten esiin tuomassa tiedossa. Tutkijan tekemät valinnat kussakin tutkimusprosessin vaiheessa vaikuttavat siihen, pääsevätkö lasten näkökulmat esiin. (Karlsson 2010, 121–125; 2012, 23–24.) Itse lähdin tavoittamaan lapsen näkökulmaa jokaisessa tutkimuksen vaiheessa, mutta erityisen tärkeänä näen ensikontaktin lapsen kanssa. Ensikohtaamisessa lapselle rakentuu käsitys minun persoonasta ja lähestyttävyydestä.

Strandell (2005, 35) nostaa pohdintaan kysymyksen, edellyttääkö lasten tutkiminen erityisiä menetelmiä ja eettisiä periaatteita. Aikuisten ja lasten perustavanlaatuisesta ontologisesta erosta on murtunut aiempi pohja sen myötä, kun lapset nähdään sosiaalisina toimijoina ja osallistujina. Hänen mukaansa eroa lasten ja aikuisten välillä ei tule ottaa lähtökohtaisesti annettuna. Näin ollen lapsitutkimuksen lähtökohtana ovat samat eettiset periaatteet, jotka ohjaavat muutakin tutkimusta. Tämä ei tarkoita etteikö lasten ja aikuisten välillä olisi eettistä kunnioitusta koskevia eroja. Niiden ei tule kuitenkaan olla etukäteisoletuksina vaan nousta konkreettisista eteen tulevista tarpeista. Yksi lapsen kunnioittamista osoittava asia mielestäni on, että lapsen kanssa keskustellaan kahden kesken tutkimukseen liittyvistä asioista, niin kuin tehtäisi aikuisen kanssa. Tutkijalla on lasta haastatellessaan erityinen vastuu huolehtia lapsen hyvinvoinnista lapsen alaikäisyyden ja oman aikuisuuden vuoksi. Terveellä maalaisjärjellä voi lukea tilannetta ja edetä sen mukaan.

Strandellin (2005, 36) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa on vahva traditio ajatella lasta ensisijaisesti haavoittuvana. Aineistonkeruuta suunnitteleva tutkija törmää herkästi käsityksiin lapsista haavoittuvina ja erityisen suojelun tarpeessa olevina. Tällöin edellytetään erityisiä lähestymistapoja lasten tutkimiseen ja mahdollisesti ympäröidään lapsi aikuisilla portinvartijoilla, joille annetaan valtuudet edustaa lasta, puhua lapsen puolesta ja jopa tulkita, mikä on lapsen edun mukaista. Olen Rauhalan ja Virokannaksen (2011, 243–244) kanssa yhtä mieltä siitä, että lasten tutkiminen asettaa omat haasteensa ja lasten haastattelemisen on alue, johon ei voi kylmiltään lähteä. Mielestäni lasten kanssa ei kuitenkaan tarvitse mennä liialliseen varomiseen. Lapsilta voi ja pitää kysyä asioita, joihin he ovat itse osallisia.

Rauhala ja Virokannas (2011, 243–244) tuovat esille vuorovaikutustaitojen tärkeyden sosiaalityön tutkimuksessa. Tutkijan vuorovaikutustaidoilla ja käytöksellä on merkitystä sille, kuinka haastateltava kokee tilanteen. Tutkijan tulee olla tietoinen siitä, millainen vuorovaikutus on tiedonkeruutilanteissa hyvää ja varmentaa tutkimuksen luotettavuutta. Vuorovaikutustaitoja oppiakseen niitä tulee harjoitella ja sosiaalityössä siihen kuuluu usein myös sensitiivisyyttä vaativien tilanteiden kokemista. Lastensuojeluasioiden äärellä ollaan tekemisissä erityisen sensitiivisten aiheiden kanssa. Oma tutkielmani sivuaa lastensuojelun kontekstia sijaisperhenäkökulmasta. Minua mietitytti omassa aiheessani muun muassa se, että sijaisperheiden biologisia lapsia ei ole juurikaan haastateltu tutkimuksiin. Tällöin myös itse mietin, onko syytä erityiseen varovaisuuteen.

Haastattelu on yksi lapsen kuulemisen väline. Haastattelussa lapsi on itseään ja omaa elämäänsä koskevan tiedon tuottaja. Haastattelun etuna on se, että haastateltaessa myös ne lapset, jotka eivät osaa lukea tai täyttää lomakkeita, saavat kertoa ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Haastattelijan on tarpeellista pohtia, voiko aikuinen koskaan tavoittaa lapsen näkökulmaa täysin. Haastattelun sujumisen kannalta tärkeintä on luottamuksen syntyminen haastattelutilanteessa sekä kiinnostus ja lapsen ajatuksien arvostaminen. (Kirmanen 2000, 232; Turtiainen 2001, 53–54.) Myös Kallialan (1999, 76) mukaan lasten haastattelemisen lähtökohtana on ”tulla juttuun” lapsen kanssa. Haastattelijan tehtävänä on saada lapset puhumaan ja kertomaan omia näkemyksiään, ja toisinaan se on haasteellista.

Tutkijoilla on erilaisia kokemuksia lasten haastattelemisesta ja merkitystä on myös sillä, mitä tutkimuksella tavoitellaan. Kiili (1998) on kokenut tärkeäksi, että lasta olisi mahdollista haastatella useampaan otteeseen etenkin, jos kysymykset käsittelevät useaa eri aihepiiriä. Turtiainen (2001) vieraili päiväkodissa ennen haastattelujen tekemistä, jotta saisi tuntumaa lapsiin. Hämäläinen (2005) oli ottanut saamistaan neuvoista vaarin ja tapasi haastateltaviaan vain yhden kerran. Ritala-Koskinen (2001) haastatteli lapsia yhden kerran heidän kodeissaan. Hän koki sen riittäväksi. Lapset tiesivät, että heitä tullaan haastattelemaan ja he olivat valmistautuneet siihen.

Aldridge ja Wood (1998, 107–113) pitävät suositeltavana, että haastattelijä tapaisi lapsen ennen haastattelua muutaman kerran. Heidän mukaansa monia lapsia on varoitettu puhumasta vieraille ihmisille ja monet lapset saattavat uskoa aikuisten tietävän kaiken. Ongelmana lasten haastattelemisessa on, että he eivät ole tottuneet siihen, että heiltä

kysytään asioita. Suhteen luominen pikkuhiljaa voisi auttaa lasta haastattelutilanteessa.

Yksinkertaisten lauserakenteiden käyttäminen ja sekavien sanamuotojen välttäminen lasten kanssa on suositeltavaa. Johdattelevat kysymykset ja sellaiset, joihin voi vastata ”kyllä” tai ”ei”, eivät sen sijaan ole suositeltavia. Haastattelutilanteessa lapsella tulee olla oikeus vastata myös ”en tiedä” tai ”en muista”. Lasten kanssa tarvitaan usein tarkentavia kysymyksiä, mutta kysymysten toistaminen voi aiheuttaa lapselle tunteen, että on pakko vastata jotain. Hyvä haastattelija tiedostaa tämän ja osaa ottaa nämä huomioon asettamalla kysymykset siten, että ne eivät aiheuta lapselle syyllisyyttä tai tukalaa oloa. (Aldridge & Wood 1998, 115, 145.)

3.2 Haastattelututkimus

On inhimillistä, että tutkija päätyy tutkimaan sellaisia ilmiöitä, jotka ovat jollain tapaa tuttuja ennestään. Tutkimuksen toteuttamisen kannalta se ei kuitenkaan ole välttämätöntä. Sen sijaan tutkijan oma kiinnostus aiheeseen on tärkeää ja usein kiinnostavasta aiheesta haluaa ymmärtää lisää. Tutkimusaineiston hankintatavasta riippuen tutkijalta edellytetään osin erilaista olemista ja toimimista. Tutkijan on osoitettava olevansa kiinnostunut haastateltavansa kertomuksesta ja pitävänsä haastateltavan kokemuksia tosina ja todellisina. (Perttula 2009, 155–156.)

Haastateltavien osallistumisen kannalta lähtökohtana tutkimuksen teossa on, että siihen voi osallistua ilman ehtoja. Jotta ihmiset voivat päättää osallistumisestaan, tutkijan on annettava heille riittävät tiedot asiasta. Suostumuksen pyytäminen on mahdollista vasta tämän jälkeen. (Laitinen & Uusitalo 2007, 318; Cook 1995; Christians 2005.) Sosiaalityön tutkimuksen tulisi olla tutkittaville hyödyllistä ja rakentavaa ollakseen eettisesti hyväksyttävä. Tämän tulee toteutua sekä tutkimuksen luotettavuuteen, tietoarvoon että tutkimuksen konkreettiseen toteutukseen liittyvissä vaiheissa. (Rauhala & Virokannas 2011, 238, 246; Laitinen & Uusitalo 2007, 321–324.) Vaietumpien ilmiöiden näkyväksi tekeminen on hyödyllistä etenkin silloin, kun tutkimuksella halutaan lisätä hyvinvointia. Laitisen ja Uusitalon (2007, 324) mukaan tutkimuksen hyötynäkökulmassa on kyse myös ihmisten osallistumisen motiiveista. Jotta ihminen osallistuu tutkimukseen, hänen täytyy kokea se jollain tapaa merkitykselliseksi.

Tutkimushaastattelu rakentuu pohjimmiltaan samoilla keinoilla ja samoihin kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta koskeviin yhteisiin oletuksiin nojaten kuin muutkin keskustelut. Myös arkikeskustelussa kysytään kysymyksiä, tehdään oletuksia, osoitetaan ymmärtämistä ja välitetään kiinnostusta luonnollisesti opittujen tapojen mukaan. Haastattelut voivat muistuttaa tavanomaista keskustelua, mutta eroavat niistä kuitenkin institutionaalisuutensa vuoksi. Haastattelulla on tietty päämäärä, johon sillä pyritään ja haastatteluun osallistuvilla on erityiset osallistujaroolit. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 22–23.)

Haastattelu tarjoaa menetelmän, jonka on katsottu mahdollistavan lapsen äänen kuulumisen ja heidän näkökulmansa esiin tuomisen. Lasten haastattelun erityispiirteenä on se, että lapsi ei voi päättää yksin osallistumisestaan tutkimukseen. Sekä lainsäädännöllisten että tutkimuseettisten syiden vuoksi lapsen osallistuminen haastatteluun sovitaan ensin huoltajan kanssa. (Alasuutari 2005, 147; Turtiainen 2001.) Mikäli omassa työssäni haastateltavana olisi ollut sijoitettu lapsi, olisi lupa pitänyt pyytää lapsen lisäksi hänen huoltajiltaan, sijaisvanhemmilta ja sosiaaliviranomaisilta.

Erityisesti lasten haastatteluiden suunnittelussa ja niihin valmistautuessa on tärkeää pohtia tutkimuksen sosiaalisen kentän merkityksiä ja vaikutuksia haastattelutilanteen kannalta. Sosiaalisella kentällä tarkoitetaan tutkimuksen toteuttamisessa mukana olevia toimijoita sekä siihen liittyviä instituutioita. Sekä haastattelijan että haastateltavan käsitykset näistä tahoista vaikuttavat siihen, mitä ja miten haastattelussa puhutaan. Tämä todentaa osaltaan sitä, että haastatteluvuorovaikutus ei toteudu tyhjiössä. (Alasuutari 2005, 147.)

Haastattelun onnistumiseksi tiedon saannin kannalta ensimmäinen edellytys on haastateltavan ja haastattelijan välille muodostuva suhde. Haastattelijan on osoitettava kiinnostusta haastateltavaa ja tämän sanomisia kohtaan. Haastattelijan tulee kertoa totuudenmukaisesti haastattelun tarkoituksesta, pidettävä saamiaan tietoja luottamuksellisina ja suojeltava haastateltavien anonymiteettia. (Keats 2000; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 41.) Haastattelutilanteessa on pyrkimys jatkuvaan reflektointiin. Kyse on vuorovaikutustilanteesta, jossa aineistonkeruun prosessia on mahdollista suunnata saadun tiedon avulla haluttuun suuntaan. (Laitinen & Uusitalo 2007, 321.)

Keats (2000, 23) puhuu yhteistyösuhteesta, jossa molemmat osapuolet tuntevat tyydytystä ja osoittavat empaattista ymmärrystä toisen asemaa kohtaan. Lähtökohtana haastattelijan empaattinen asenne luo mahdollisuuden tällaisen suhteen luomiselle. Lapsia haastatellessa koen täyden vastuun haastattelutilanteesta olevan itselläni aikuisena haastattelijana. Haastattelutilanteessa luottamuksen synnyttäminen on tasapainoilua empatian osoittamisen ja yhteisyyden rakentamisen sekä toisaalta haastattelutilanteen tehtävään ja roolijakoon suhtautumisen välillä. Empatian osoittaminen korostuu erityisesti tilanteissa, joissa haastateltava kertoo ongelmallisista kokemuksistaan. (Ruusuvoori & Tiittula 2005, 42.)

Jokaisen tutkijan on löydettävä omat rajansa siinä, miten kohtaa haastateltavan ja kuinka paljon antaa itsestään. Valmiita kaikenkattavia ohjeita haastattelutilanteeseen ei ole. (Eskola & Vastamäki 2015, 28.) Laitinen ja Uusitalo (2007, 329) puhuvat tutkijaidentiteetin kasvattamisesta. Siinä tutkija tasapainoilee oman kyvykkyyden ja kyvyttömyyden välillä kohdata asioita ottaen niitä haltuun tutkimuksellisesti. Emotionaalinen kiinnittyminen ja intiimiys sekä irtaantuminen ja etäännyttäminen korostuvat sensitiivisessä tutkimuksessa.

Tutkijan on kunnioitettava tutkittavan itsemääräämisoikeutta ja loukkaamattomuutta kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Tutkijan tulee myös ennakoida tutkimukseen mahdollisesti sisältyviä riskejä, harmeja ja vahinkoja sekä huolehtia tutkittavan yksityisyyden suojan säilymisestä. Tutkittavalla on oikeus keskeyttää osallistumisensa tai oikeus esimerkiksi jättää vastaamatta kysymyksiin. Mikäli hän kieltäytyy vaikka tutkimuslupa ja suostumus onkin kysytyt ennen tutkimuksen aloittamista, tulee tutkijan suhtautua tilanteeseen eettisellä herkkyydellä. Tutkijan tulee välttää manipuloivaa suostuttelua tällaisessakin tilanteessa. (Rauhala & Virokannas 2011, 241, 251.)

Laitisen ja Uusitalon (2007) mukaan sensitiivisessä tutkimuksessa on haasteellista ennakoida, miten tutkimukseen osallistujat tuntevat ja reagoivat tutkijan tulkintoja lukiessaan. Tutkijalla ei voi olla varmuutta siitä, että tutkimukseen osallistuneet varmasti ymmärtävät millaiseen prosessiin ovat suostuneet. Tutkijan vastuulla on huolehtia, että tutkimus ei aiheuta vahinkoa tutkimuskohteelle. Se ei myöskään saa vaikuttaa haitallisesti ilmiön ymmärtämiseen ammatillisessa kontekstissa tai tiedeyhteisössä. Tutkijan vastuulla on miettiä millaista tietoa kyseisestä ilmiöstä tuottaa. Tutkijan näkökulmasta eettiset haasteet kietoutuvat oikean ja hyväksyttävän toiminnan moraaliseen pohdintaan. (Mts.

318–321.)

Viime kädessä tutkija päättää tutkimuksen teoreettis-metodologisista ja tekstuaalisista valinnoista. Laadullista tutkimusta tehdessä edellytetään tieteellisyyden kriteereinä pidettyjen objektiivisuuden, neutraaliuden ja puhtaan tiedonintressin pohtimista. (Laitinen & Uusitalo 2007, 321.) Pyrin tutkijana haastateltavieni kanssa yhteistyössä hyvän tuottamiseen. Minulla on tutkijana toimiessani kuitenkin suurempi valta tutkimukseen osallistuviin lapsiin nähden. Tutkijan tehtävänä on pyrkiä tavoittamaan niitä tutkimusilmiöön liittyviä subjektiivisia kokemuksia, tulkintoja ja merkityksiä, joista haastateltavieni kokemusmaailma rakentuu. Samalla haastatteluun osallistuneet ottavat vastaan heille tarjotun tiedontuottajan aseman. (Ks. Hirsjärvi & Hurme 2010, 47–48; Laitinen & Uusitalo 2007, 319.)

3.3 Aineiston keruun prosessi

En tuntenut haastateltavia lapsia ja heidän perheitään etukäteen. Tiesin kuitenkin yleisesti ottaen sijaisperheisiin liittyvistä asioista, ja tein haastattelurungon tutkimuksellisen kiinnostukseni ja ennakkotietämykseni perusteella. Halusin kysyä kaikilta haastateltaviltani mahdollisimman samalla tavalla tutkimusteemoihin liittyvät kysymykset. Valitsin oman tutkielmani haastatteluteemat Korvelan ja Röngän (2014) hyväksi havaitsemien perheiden arkielämän tutkimiseen kohdennettujen keskeisten aihealueiden perusteella (ks. 2.2.3 Perheen arkielämän tutkimus). Pääluokitteluna omassa tutkielmassani oli *toiminnot, ajallisuus ja tunteet*. Muokkasin niistä seuraavanlaiset teemat kuvaamaan haastattelukysymysten aihealueita: *perhe ja perhesuhteet; arki, arjen toiminnot sekä vuorovaikutus ja tunteet arjessa; tuki ja tuen tarve*. Jokaiseen teemaan sisältyi tarkentavia kysymyksiä.

Ennen tutkimuksen aloittamista olin pyytänyt perhehoitoyksikön isäntäkunnalta tutkimuslupaa ja sain myöntävän vastauksen kirjallisena. Haastateltavani valikoituivat eteläsuomalaisen perhehoitoyksikön sijaisperherekisterin pohjalta tehdyn arvonnin kautta. Hain 10–15-vuotiaita lapsia, joiden perheet olivat toimineet sijaisperheinä vähintään vuoden ja joille sijoitetut lapset eivät olleet sukulaislapsia. Yhteydenotto tuleviin haastateltaviin toteutui lähettämällä heille kirjeet (LIITE 1), missä pyysin halukkailta

osallistujilta yhteydenottoa.

Perhehoitoyksikön työntekijä huolehti kirjeiden lähettamisestä ja minulla ei ole tietoa niiden saajista muiden kuin vastaajien osalta. Kirjeet lähetettiin ensin kymmeneen perheeseen, joista haastatteluun ilmoittautui seitsemän lasta. Toisessa arvonnassa kirjeet lähetettiin vielä viiteen perheeseen, joista ilmoittautui yksi lapsi. Perheissä oli yhteensä 22 lasta, jotka olisivat sopineet tutkielmani ikähaarukkaan. Koska kyseessä oli lasten haastattelut, kirjeet lähetettiin heidän huoltajilleen, jotka halutessaan kertoivat haastatteluun osallistumisen mahdollisuudesta lapsilleen ja antoivat heille luottavaksi lapsille suunnatun kirjeen (LIITE 2).

Haastatteluun halukkaiden lasten äidit ottivat minuun yhteyttä joko puhelimitse tai sähköpostitse. Sovimme haastatteluajankohdan ja haastattelupaikaksi ehdotin ensisijaisesti jokaisen omaa kotia. Haastattelin tutkielmaani varten kahdeksaa lasta, jotka olivat iältään 10–15-vuotiaita. Haastateltavista tyttöjä oli viisi ja poikia kolme. Lapset elivät haastatteluhetkellä sijaisperheen arkea. Haastattelin viiden eri perheen lapsia. Haastatteluhetkellä perheissä oli vähintään kolme ja enintään viisi sijoitettua lasta. Enimmillään perheissä oli lapsia seitsemän. Perheet olivat kokeneita sijaisperheitä, sillä ne olivat toimineet sijaisperheinä jopa yli kymmenen vuotta. Sijaisperheenä toimimisen aika vaihteli tuosta kymmenestä vuodesta kolmeen vuoteen. Tutkijana en saa tietoa syistä, miksi lapsia ei ilmoittautunut enempää. Eivätkö lapset halunneet osallistua vai eivätkö huoltajat halunneet lastensa osallistuvan haastatteluun?

Olin varannut aikaa siihen, että lapsen kotiin mennessä voimme jutella ensin yhdessä niin, että vanhemmat tai muut perheenjäsenet ovat paikalla. Luotin siihen, että tilannetta tunnustelemalla sopivan hetken tullen ehdotan siirtymistä rauhalliseen tilaan haastattelua varten. Lähes kaikissa perheissä oli pieniä lapsia, jotka tulivat kurkkimaan minua äidin selän takaa tai lähistölle leikkimään minun astuessa sisään ovesta. Olen ennenkin kokenut, että huomion kiinnittäminen pieniin on luonteva tapa luoda yhteyttä perheeseen.

Kukaan lasten vanhemmista ei tarjoutunut tulemaan mukaan haastatteluun, mikä on mielestäni osoitus siitä, että he antoivat lapselleen luvan puhua vapaasti. Yksi lapsi toivoi haastattelun toteuttamista perhehoitoyksikön tiloissa. Lapsen äiti kertoi, että hän oli yllättynyt lapsensa halukkuudesta osallistua haastatteluun, sillä lapsi on aika arka ja häntä

jännitti kovasti. Ehdotin jännityksen lievittämiseksi haastattelun toteuttamista kotona tutussa ympäristössä, mutta lapsi halusi sen toteutuvan vieraassa paikassa, jossa ei ollut koskaan aikaisemmin käynyt. Äiti miettikin oliko nyt hyvä syy päästä tutustumaan näihin tiloihin, joista lapsi oli kuullut puhuttavan. Kerroin heille, että lapsen anonymiteetti ei toteudu täysin, sillä luonnollisesti perhehoitoyksikön henkilökunta näkee kuka lapsi haastatteluun tulee.

Ennen haastattelun aloittamista lapset allekirjoittivat oman suostumuksensa haastatteluun. Itselle tutkijana tuli tunne, että noin kymmenenvuotias lapsi ei voi täysin ymmärtää mistä tutkimuksessa oli kyse. Haastattelun teemat olivat kuitenkin sellaiset, että koin ne lapsille sopiviksi ja siten koin eettisesti hyväksyttäväksi haastatella lapsia. Lapset olivat saaneet ennakkotietoa haastattelun tarkoituksesta vanhemmiltaan, mutta vain osa heistä kertoi lukeneensa lapsille suunnatun kirjeen kyseisestä aiheesta.

Koin luontevaksi lähestyä lapsia hienotunteisesti. Arkipäiväinen keskustelu alussa oli mielestäni riittävää, eikä tilanne vaatinut mitään erityisiä tutustumisleikkejä. Ritala-Koskinen (2001, 92) pohti oman kokemuksensa perusteella, että tutustumisleikit ja erilaiset lämmittelyt olisivat olleet lasten aliarviointia ja mahdollisesti hämmentäneet heitä. Alkujutustelun tehtävänä on miellyttävän ja riittävän vapautuneen ilmapiirin luomisen lisäksi vallan siirtäminen haastattelijalta haastateltavalle. Aiheen ollessa sensitiivinen, luottamuksellisen haastattelusuhteen luominen on erityisen tärkeää. (Eskola & Vastamäki 2015, 32.) Itse en etukäteen tiennyt lainkaan mitä kyseiset lapset saattaisivat tutkimusaiheesta ajatella. On myös tutkimuseettisesti oikein kertoa lapselle mahdollisimman ymmärrettävästi mistä tutkimuksessa on kyse, mikä on haastattelijan rooli ja miten lapsen kertomia tietoja käytetään (ks. Alasuutari 2005, 147–148).

Osa lapsista kertoi jännittämisestään itse tai vanhempi kertoi lapsen jännittämisestä lapsen puolesta. Eräskin pieni tyttö oli äidin kertoman mukaan jännittänyt kovasti ennen haastattelua. Itse haastattelun lisäksi jännitystä toi se, että hän ei tiennyt, minkälainen ihminen häntä tulee haastattelemaan. Hän oli laittautunut erityisen sieväksi punaamalla huulensa ja kampaamalla hiuksensa kauniisti. Tämän lapsen kohdalla jännitys hävisi pian keskustelun aloittamisen jälkeen ja tyttö istui rennon oloisesti sohvalla suurimman osan ajasta. Jännitysten lieventämiseksi puhuin ennen haastattelun aloittamista lasten kanssa niitä näitä, näytin nauhuria ja kysyin lupaa sen käyttöön. Kerroin vielä tässä vaiheessa

haastattelun tarkoituksesta, omasta roolistani ja siitä, että olen itsekin elänyt sijaissisarena lapsuudessani.

Kaikki haastattelut toteutuivat yksilöhaastatteluina ja jokaisesta kodista löytyi rauhallinen tila haastattelua varten. Lapsi sai itse valita tilan ja useimmat haastattelut toteutuivat lapsen omassa huoneessa. Pienemmät lapset puhuivat mielellään huoneestaan ja tavaroistaan, kun taas isompien haastateltavien kanssa näin ei toimittu. Perhehoitoyksikön tiloissa toteutunut haastattelu sujui mielestäni kuitenkin hyvin vieraasta paikasta huolimatta. Alkukeskustelu oli erilaista, koska huoneessa ei ollut lapselle henkilökohtaisia tavaroita joista jutella. Tämän lapsen kotia en nähnyt, mutta pyysin häntä kuvailemaan millainen heidän kotinsa on.

Koin haastattelijana lapsen huoneen mukavaksi paikaksi siten, että oli luontevaa tutustua lapsen elinympäristöön ja jutella näkemästään. Lasten haastattelemista omassa kodissaan pidetään toimivana (mm. Scott 2000, Turtiainen 2001, Ritala-Koskinen 2001, Hämäläinen 2005). Lapsella on kodissaan tutut paikat ja tuttuja tavaroita, joiden ajatellaan tuovan lapselle turvaa. Lasten haastattelemisen erityisyytenä koin lapsen tasolle menemisen. Pienempien lasten kanssa pohdimme aluksi mihin asetumme: lattialle, sängylle, sohvalle vai pöydän ääreen. Mielestäni lapsen tasolle asettuminen konkreettisesti on ensikohtaamisen jälkeen toinen vuorovaikutukseen vaikuttava tekijä. En osaa ajatella, että aikuista haastatellessani asettuisin istumaan lattialle.

Lähestyin lapsia aikuisena, joka on kiinnostunut lasten ajatuksista ja kokemuksista. Samalla kun tavoittelin haastattelutilanteeseen rentoutta, pyrin motivoimaan lapsia kertomalla millaista tietoa tutkimuksellani tavoittelen ja miten sitä voisi kenties hyödyntää tulevaisuudessa. Lapset kuuntelivat tarkkaavaisesti ja osa esitti lisäkysymyksiä. Koin tärkeäksi tämän keskustelun, sillä lapsella on omat odotuksensa siitä, millaisesta tilanteesta on kyse ja mitä siitä seuraa, kun häntä haastatellaan.

Kuuntelin jokaista lasta herkällä korvalla, mutta haastattelijana tein valintoja koskien sitä, mistä asioista kysyn tarkentavasti. Ohjasin haastattelua tiettyyn suuntaan osittain ennalta valitsemieni teemojen mukaan ja osittain sen mukaan mitä lapsi mielestäni piti tärkeänä. Haastattelun vuorovaikutus koostuu ihmisten sanoista ja niiden kielellisestä merkityksestä ja tulkinnasta. Haastatteluvastaus heijastaa aina myös haastattelijan läsnäoloa ja hänen

tapaansa kysyä asioita. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 48–49.)

Tutkimukseni teemat olivat lasten perheeseen ja arkielämään liittyviä, ja haastattelemisen sujui keskustelunomaisesti. Otin kuitenkin tilanteeseen nauhurin ja muistiinpanovälineet helpottamaan omaa keskittymistäni ja samalla korostin tilanteen institutionaalisuutta. Halusin sitä tai en, lapselle nauhuri ja muistiinpanovälineet olivat merkki juuri tällaisesta asetelmasta. Toisaalta voin ajatella, että olin niin kiinnostunut lapsen asiasta, että halusin tallentaa hänen sanomisensa sanasta sanaan. Näin perustelin lapsille nauhurin käyttöä haastattelujen aluksi.

Tutkijan näkökulmasta haastattelun etenemistä helpotti käytössä ollut nauhuri, sillä minun ei tarvinnut ehtiä kirjoittaa kaikkea kuulemaani ylös. Haastateltavan eli tässä tapauksessa lapsen näkökulmasta nauhurin käyttö vapautti haastattelun luontevammalle keskustelulle. Kaikki lapset katsoivat keskustelun ajan silmiin ja pystyin vastaamaan katseeseen, koska nauhuri huolehti puheen tallentamisesta puolestani. Tällöin olin itsekin rennompi ja keskittyneempi lapseen, mikä varmasti vaikutti tunnelmaan. Sain myös mahdollisuuden huomioida lapsen ilmeet, eleet ja liikehdinnän haastattelun aikana. Myös Kirmanen (2000) ja Turtiainen (2001) ovat kokeneet nauhurin käytön hyödyllisyyden lapsia haastatellessaan juuri katsekontaktin näkökulmasta.

Tutkimuksellinen haastattelutilanne on selvästi erityinen. Siinä on tiettyä jännitystä, sillä se jännitti minuakin, vaikka olen aikaisemmin työssäni haastatellut paljon lapsia ja tottunut olemaan lasten kanssa. Haastattelun edetessä kysyin lapsilta heidän jännittämisestään ja kaikki vastasivat tällöin, että enää ei jännitä. Itselleni haastattelijana tuli tunne, että vanhimmat lapset jännittivät enemmän, vaikka eivät sitä sanoneetkaan. He miettivät vastauksiaan enemmän, tarkensivat kysymyksiä, eivätkä elehtineet niin rennosti kuin nuoremmat. Nuoremmat haastateltavat olivat rennosti sängyllään, sohvalla tai lattialla.

Olisin toki voinut toimia lasten kanssa luovemminkin ja toteuttaa haastattelut rennommin esimerkiksi ulkoillessa, pelatessa, leipoessa tai vastaavassa. Rentoutta olisi ehkä lisännyt myös toinen haastattelukerta, mutta on mahdotonta sanoa olisiko se tuonut tutkimuksen kannalta informaatiota lisää. Teemahaastattelu osaltaan antoi mahdollisuuden rentoon vuorovaikutukseen. Olin valinnut teemat etukäteen, mutta haastattelu on vuorovaikutustilanne, missä ei odotetakaan pitäytyvän tiukoissa etukäteisohjeistuksissa.

Siinä on mahdollisuus luovia tilanteen mukaan. (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 56; Eskola & Vastamäki 2015, 29.)

Vaikka olin kertonut haastattelun tarkoituksesta aluksi, osa lapsista kysyi haastattelun jälkeen että ”mihin sä näitä tietoja tarviitkaan?”. Se onkin hyvä muistutus haastattelijalle: asiasta kertomiseen tulee varata riittävästi aikaa ja tehdä se mahdollisimman selkeillä sanoilla. Ensimmäisiä haastatteluja tehdessäni huomasin myös oman jäykkyyteni. Ehkä koin aluksi haastattelun henkilökohtaisesti niin virallisena, että puhekieleni muuttui kankeaksi:

Eve: ”Minkälaisia oikeuksia tai velvollisuuksia teillä lapsilla on näissä kodin jutuissa?”

Lapsi: ”Niinku öö...öö...”

Eve: ”Mm. Mä taisin kysyä aika kummallisesti?”

Lapsi: ”Nii (naurahtaa)”

Eve: ”Mm. Et millä tavalla te lapset osallistutte kodin asioihin ja et onks teillä jotain sovittuja kotitöitä tai muuta?”

Lapsi: ”Öö tota en mä tiä oikein.” (10–12-vuotiaat)

Haastattelurungossani olleet sanat ”oikeuksia” ja ”velvollisuuksia” eivät toimineet lasten kanssa, vaan asiat oli kysyttävä toisin. Sain tästä lapsen kanssa käymästä keskustelusta välittömän palautteen, kun kuulin lapsen vastauksen ja katsoin lapsen hämmästyntä ilmettä, joten pystyin muuttamaan puheeni lapselle sopivammaksi. Yhdessä naurahdimmekin, että eihän tuollaista kysymystä voi ymmärtääkään. Kun lapsi oli kysynyt muutaman kerran mitä tarkoitan, opin itsekin kysymään ja puhumaan enemmän lapsen kielellä.

Huomasin saavani lapsilta herkästi seuraavanlaisia vastauksia kysymyksiini: ”hyvin”, ”ihan hyvin”, ”ei oikein”, ”ihan perus”, ”ei sillee”, ”ihan tavallisesti”, ”en mä tiä”. Lasten haastattelemisen sinällään voi tuntua helpolta, mutta sopivien kysymysten esittäminen ei välttämättä ole niin helppoa. Tämä saikin minut pohtimaan, tarkentamaan ja muuttamaan kysymysten asettelua toistuvasti siihen suuntaan, että lapset pystyivät kuvaamaan asioita useammalla sanalla. Joidenkin lasten kanssa jouduin tekemään enemmän työtä tämän eteen. Ennalta tekemäni haastattelurunko osoittautui teemojen puolesta toimivaksi, mutta

kysymysten asettelu muuttui käytännössä kokonaan.

Kunkin haastattelun kesto oli noin 30 minuuttia. Olin varannut aikaa enemmän, mutta saimme lasten kanssa puhutuksi kaikki asiat siihen mennessä enkä nähnyt tarpeelliseksi pitkittää haastattelua vain ajankäytöllisistä syistä. Lapsi vastaa juuri siihen mitä kysytään, joten kysymysten asettelu on tärkeää. Toisaalta lapsi voi puhua hyvin vapaasti mitä mieleen tulee. Haastattelijana minä tein kysymyksiä ja aloitteita, ohjasin keskustelua, kannustin lasta vastaamaan ja pidin keskustelun ennalta valitsemissani teemoissa. Annoin lasten tuoda itseään koskevia asioita esiin mahdollisimman vapaasti, sillä haastateltava on tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli.

Olin henkisesti varautunut siihen, että voin tutkijana joutua haastaviin tilanteisiin. Itselleni haastavuus todentui juuri käyttämissäni sanavalinnoissa ja sopivien jatkokysymysten esittämisessä saadakseni vastauksia tutkimuskysymykseeni. Jostain syystä koin itseni joidenkin kysymysten kohdalla tungettelevaksi. Haastattelun jälkeen kysyin lapsilta haastattelukokemuksesta ja tunnetilasta. Kysyin heiltä myös jätinkö kysymättä jotain, mitä he olivat odottaneet tai jotain, mitä minun olisi pitänyt kysyä heidän tilanteessa elävältä lapselta. Vastaukseksi sain, että kokemus oli hyvä, samoin olotila. Kukaan heistä ei osannut sanoa yhtään puuttuvaa kysymystä tai vinkkiä seuraavaa haastattelua varten. Tässä saattoi näkyä lasten hienotunteisuus minua kohtaan haastattelijana, sillä tapasimme lasten kanssa ensimmäisen kerran vasta haastattelujen toteutuessa.

Haastattelemistani lapsista muutama sanoi osallistumisen olevan mukavaa sen vuoksi, että heidän hyvät kokemuksensa sijaisperheenä elämisessä tulisivat näkyville. Usean haastatteleman lapsen vanhempi sanoi tämän saman minulle aiemmin, joten on mahdotonta tietää, kumman motiiveja tutkimus palveli tässä asiassa enemmän. Tulkintani mukaan lapset osallistuivat haastatteluun vapaaehtoisesti, joten voin ajatella heidän saaneen siitä itselleenkin jonkinlaista mielihyvää.

3.4 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Lähdin syventymään tutkimusaineistooni aineistolähtöisen analyysin keinoin. Luin samanaikaisesti paljon lähdekirjallisuutta, vaikka tarkoituksena oli antaa aineiston puhua

mahdollisimman vapaasti ja pyrkiä tunnistamaan ja ymmärtämään aineistossa esiintyviä ilmiöitä erittelemällä niitä (ks. Silvasti 2014, 40; Tuomi & Sarajärvi 2012, 108–109). Analyysin tavoitteena on hedelmällisen ja tuoreen vastauksen tuottaminen asetettuun tutkimustehtävään (ks. Laitinen 2010, 62).

Pyrin sisällönanalyysille ominaisesti tulkinnan ja päättelyn avulla etenemään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2012, 112). Silvastin (2014, 37) mukaan perimmäinen tarkoitus on ilmiön tai asian syvällinen ymmärtäminen ja mahdollisesti myös teorian kehittäminen tuon ymmärryksen pohjalta. Mikäli analyysin tuloksena voidaan esittää teoria, on sitä mahdollista myöhemmin käyttää toisissa kvalitatiivisissa tutkimuksissa tai kvantitatiivisesti kyselytutkimuksen keinoin.

Aloitin tutkimusaineistoni käsittelyn muuntamalla sen nauhoitetusta puheesta kirjoitetuksi, litteroiduksi tekstiksi. Litteroin aineistoni sanasta sanaan ja se koostui noin 240 minuutista haastatteluja. Nikanderin (2010, 432–433) mukaan litterointi on osa analyysiprosessia, jossa tutkija jo tekee valintoja. Litteroidulla tekstillä pyritään tuomaan aineisto lähelle lukijaa, vaikka se onkin tutkijan tekemien havaintojen ja valintojen tuotos, ja näin epätäydellinen. Tein päätöksen mitä ja miten litteroin aineistoani. Tein jo ajatustyötä miten valikoin aineistosta esimerkkejä lukijalle esitettäväksi. Tutkijana on huomioitava ja tarkasteltava omia ennakko-odotuksia ja valintoja jo tässä vaiheessa, jotta välttyy rakentamasta aineistosta omaa esiyymmärrystä vastaavan kertomuksen (Nikander 2010, 432–434; Ruusuvuori 2010, 424–428).

Huomasin litteroidessa sanojen merkityksen ja tarkkuuden. Itselle oli jo haastattelujen aikana alkanut muodostua tietty kuva kuulemasta. Kun kuuntelin nauhoitettua tekstiä moneen kertaan saadakseni sen kirjalliseen muotoon, huomasin muistaneeni joitain sanoja väärin. Pyrkimykseni oli aloittaa koodaaminen ja teemoittelu aineistolähtöisesti ilman erityisiä teoreettisia ennakko-oletuksia ja tuottaa vapaasti luokituksia tunnistuen niiden ominaisuuksia. (ks. Silvasti 2001, 89; Silvasti 2014, 40; Nikander 2010, 434–435).

Koska olin itse laatinut haastattelurungon, haastatellut ja litteroinut haastatteluaineiston, tuntui aineisto omalta ja sen työstäminen luontevalta. Pyrin lukemaan aineistoani avoimella mielellä ja kuitenkin niin, että tunnistaisin siitä tutkielmani kannalta merkittävät

asiat. Luin aineistoni läpi muutaman kerran tavoitteenani hahmottaa se kokonaisuutena. Ensimmäinen havaintoni oli, että kaikki haastateltavat kertoivat hyvin samanlaista tarinaa arjestaan. Kaikki haastattelut olivat ainutlaatuisia omalla tavallaan, mutta tietyt toistuvuudet aineistossa nostivat heti kiinnostukseni. Tunsin iloa haastattelujen onnistumisesta ja toisaalta tiettyjen ennako-oletuksieni puuttuminen yllätti minut. Tunsin jääväni kaipaamaan jotain. Pohdin, olinko jättänyt jotain kysymättä. Silvasti (2014, 38–40) muistuttaa aloittelevaa tutkijaa siitä, että alkuperäiset tutkimuskysymykset eivät välttämättä olekaan riittävän teräviä, sillä tutkija ei ehkä ollut tietoinen kaikista tutkimansa ilmiön keskeisistä piirteistä kysymyksiä asettaessaan. Aineistosta nousevan yllätyksellisyyden voi ajatella olevan myös avoimella mielellä toteutetun tutkimusprosessin seurausta.

Levitin tulostamani litteroidun aineiston lattialle ja sain näin kahdeksan jonoa paperia, joissa jokaisessa oli useampi liuska tekstiä. Olin numeroinut paperit haastattelujen määrän ja haastattelujärjestyksen mukaan numeroilla 1–8. Tein muistiinpanoja haastattelujen sisältämistä toistuvuuksista ja huomioni herättäneistä asioista. Vertasin näitä keskenään ja pohdin niille yhteistä kooditusta. Sen avulla tekstistä oli suhteellisen vaivatonta löytää kiinnostavat kohdat ja tarkastella miten laajasti ja minkälaisissa yhteyksissä nämä esiintyvät. Kokonaisuudessaan käytin koodaukseen paljon aikaa tekemällä sen moneen kertaan. (Ks. Silvasti 2001, 89; 2014, 38–39.)

Käytin merkitsemisessä värejä, yhdistin niistä koodeja ja tein alustavaa teemoittelua. Esimerkiksi merkitsin samalla värillä kaikki kertomukset, mitkä koskivat ensimmäisen sijoitetun lapsen tuloa perheeseen. Niistä koodasin omilla väreillään aikaan ja biologisen lapsen ikään liittyvät sekä kokemukseen liittyvät kertomukset. Ryhmittelin ja teemoittelin vastauksia samankaltaisuuksien ja toistuvuuden mukaan samaan ryhmään. Lasten kertomuksiin sisältyi paljon erilaisia perheiden arkeen liittyviä asioita. Merkitsin ne kaikki ensin punaisella yliviivaustussilla. Sen jälkeen luin yliviivattuja tekstejä uudestaan ja uudestaan ja erottelin niistä eri näkökulmia arjen kuvaamisessa käyttäen apuna eri värejä. Palasin välillä koko aineistooni lukemalla sitä yrittäen hahmottaa lasten antamia merkityksiä. Tulostin litteroidun aineistoni uudestaan voidakseni tehdä puhtaalle paperille uusia merkintöjä. Pikkuhiljaa alkoi muodostua teemoja, joiden mukaan edelleen etsin aineistosta tulkintani mukaan lapsille merkityksellisiä asioita.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa on tavallista, että aineistoa täydennetään tai laajennetaan vielä analyysin kuluessa. Omassa työssäni en täydentänyt aineistoa, vaan alkuperäiset haastattelut muodostivat aineistoni. Käytännössä polveilevan prosessin aikana aineistoa jäsennetään, järjestetään, koodataan ja teemoitellaan. Tämä järjestys heijastui myös tutkimusraporttini kirjoittamiseen. Kirjoitustyöni eteni aiheen taustoittamisen ja tutkimusongelman esittämisen kautta aineiston keräämiseen ja itse aineiston kuvaamiseen. Kuvasin käyttämäni aineistonkeruun menetelmät ja aineiston suurelta osin jo ennen varsinaista analyysyä. Aineiston analysoinnin vaiheessa palasin tarkentamaan aineiston keräämiseen ja analyysimenetelmän kuvaamiseen liittyviä vaiheita. (Ks. Silvasti 2014, 34–39.)

Teemoittelua tehdessä palautui mieleeni haastattelutilanteita ja ympäristöjä, joissa ne toteutuivat. Joitain vastauksia lukiessani melkein kuulin haastateltavan äänensävyä. Pysin kokoamaan koodauksella eritellyn aineiston laajemmiksi asiakokonaisuuksiksi teemoittelun avulla. Sen avulla keskitin analyysyä tutkimusongelman näkökulmasta olennaisiin aiheisiin. Vaikka tein aineistonkeruun teemahaastattelun avulla, valitsemieni teemojen ei tule muodostaa valmista temaattista jäsenystä. Silvastin (2014, 44–45) mukaan aineistonkeruu voi tuottaa kokonaan ennakko-oletuksiin kuulumattomia aihepiirejä tai aineisto voi kyseenalaistaa aineistonkeruuta varten laaditun haastattelurungon.

Analyysyä tehdessä mielenkiintoista on, että aineistosta ei nouse mikään asia itsestään esille, vaan tutkijana minun on löydettävä koodit ja teemat itse. Huomioni kiinnittyi tutkimusongelmani kannalta olennaisiin asioihin ja saatoin jättää toisia asioita huomiotta. Aineistoa voidaan tulkita erilaisista näkökulmista, jolloin toisenlainen tulkinta tuo toisenlaiset tulokset (Silvasti 2014, 40; Tuomi & Sarajärvi 2009, 108).

Minulle heräsi jo haastatteluiden aikana ajatuksia haastattelemieni lasten ikäjakauman aiheuttamista eroista ja haasteista. Koska haastateltavia oli vain kahdeksan, jouduin tarkkaan miettimään miten heidät analyysissä erottelen. Pienen aineiston hankaluutena on anonymiteetin turvaaminen siten, että aineiston tuloksia avataan tarpeenmukaisesti ja kuitenkin mielenkiintoisesti. Haastattelututkimuksissa suorat lainaukset elävöittävät tutkimuksen kuvaamista. Raportissa käytetyt sitaatit ovat ikään kuin todistusaineistoa. Ne saattavat kuvata jotain aineiston piirrettä ja parhaimmillaan mehukkaat yksityiskohdat

elävöittävät tutkimustekstiä. (Silvasti 2014, 46–47.)

Koin, että olisi mielenkiintoista, mutta tunnistettavuuden vuoksi arveluttavaa, luetella raportissa haastateltavieni iät ja sukupuolet (esim. tyttö 15, poika 11), mikä olisi tavanomaisin jako. Samoin tunnisteiden käyttö sitaatin käytön yhteydessä voi olla mielenkiintoista, mutta toisaalta merkityksetöntä tai eettisesti arveluttavaa (Eskola 2010, 200). Tutkijana en nähnyt eroa tyttöjen ja poikien vastausten välillä juuri sukupuolinäkökulmasta, mutta iän puolesta kylläkin. Tämän perusteella tein päätöksen jakaa haastateltavat kahteen ryhmään: 10–12-vuotiaat ja 13–15-vuotiaat. Tällä jaottelulla pystyin paremmin turvaamaan lasten anonymiteetin säilymisen ja tuomaan sitaatin yhteyteen tutkimusta elävöittävän yksityiskohdan.

Koin tärkeäksi tutkimusprosessini huolellisen kuvaamisen ja raportoinnin vaihe vaiheelta, sillä se antaa lukijalle mahdollisuuden muodostaa oma näkemys tutkimuksen luotettavuudesta. Tutkimustulokset tulevat selkeämmiksi ja ymmärrettävämmiksi silloin, kun prosessin yksityiskohtia avataan. Raportin tulee olla selkeä kuvaus tutkitusta ilmiöstä ja tutkimusprosessista. (Tuomi & Sarajarvi 2009, 140–141; Silvasti 2014, 34.)

4 PERHE-ELÄMÄ LASTEN NÄKÖKULMASTA

Aineistoni rakentuu kolmesta pääteemasta, jotka ovat sijoitetun lapsen tulo perheeseen, arjen vivahteita ja biologisten lasten asema työntekijöiden vieraillessa perheessä. Halusin tuoda esille mahdollisimman elävästi sijaisperheen elämään liittyviä vivahteita, sillä niiden kautta lasten todelliset kokemukset tulevat parhaiten näkyväksi. Keskimäinen teema on laaja, sillä se käsittää arkisen perhe-elämän erilaisine vivahteineen. Se muodostuu viidestä alateemasta, joissa käsitellään perhettä ja arkista elämää, suhteita sisaruksiin ja vanhempiin, sijoitetun lapsen mukana tulleita muutoksia sekä arjessa nousevia ristiriitoja ja huolia. Teemojen sisällöt kietoutuivat yhteen monissa kohdissa. Teemat muodostuivat kronologisesti siitä alkaen, kun sijoitettu lapsi tuli perheeseen. Olen muuttanut tekstissä esiintyvien lasten nimet anonymiteetin turvaamiseksi.

4.1 Sijoitetun lapsen tulo perheeseen

Aluksi lapset kertoivat ketä heidän perheeseensä kuuluu. Sen jälkeen kyselin sijoitettujen lasten muuttamisesta perheeseen. Osalla lapsista ei ollut lainkaan muistikuvia ensimmäisen sijoitetun lapsen tulosta, osalla oli hataria muistikuvia ja kaksi lapsista muisti asian selvästi. Kysyin lapsilta minkä ikäinen hän on ollut ensimmäisen sijoitetun lapsen muuttaessa perheeseen. Osa vastasi selkeästi, ettei muista, koska on silloin ollut niin pieni. Osa lapsista ei ensin muistanut, mutta muistikin sitten asiaa pohdittuaan.

”En mä muista minkä ikäinen mä olin. En mä oikein muista oikein... tai muistan mä ku me oltiin kattomassa sitä.” (13–15-vuotiaat)

Osa lapsista pohti ääneen kuinka paljon muistamiseen sekoittuu heille myöhemmin kerrottuja asioita. Lapset myös halusivat muistaa. Haastatteleman lapset olivat olleet ensimmäisen sijoitetun lapsen tullessa perheeseen iältään puolitoistavuotiaasta kahdeksaan vuotta. Muistaminen on yksilöllistä, mutta lapsen täytyisi olla iältään muutamasta vuodesta lähemmäs kouluikää, että voisi muistaa asian. Alle kaksivuotias lapsi ei voi muistaa tapahtunutta. Vastatessaan lapset yhdistivät itse asioita ja muodostivat jonkinlaisia muistikuvia tapahtumista.

”Mä olin varmaan kolme tai neljä. Mä en muista silleen ku ei ois ollu yhtään sijaislasta, mut muistan sen ku oli vaan yks. Kyllä mä sen muistan.” (13–15-vuotiaat)

Niiden lasten kanssa, jotka muistivat ensimmäisen sijoitetun lapsen tulon, keskustelimme asiasta lisää. Alla oleva keskustelu on käyty lapsen kanssa, joka kertoi olleensa noin neljän vuoden ikäinen sijoitetun lapsen tullessa:

Eve: ”Muistatko kun tuli eka lapsi?”

Lapsi: ”Joo.”

Eve: ”Et miltä silloin tuntui ja miten se kerrottiin?”

Lapsi: ”No äiti tais kysyy vaan et mitä mieltä oisit jos tulee tommone. Et sanoin et kivaa vaan jos tulee pikkuveli.”

Eve: ”Entä kun muut on tullu perään?”

Lapsi: ”On ollu aina ihan kivaa. Mä oon aina halunnut vaan et tulee niinku mahdollisimman nuori, että en oo halunnu vaikka kouluikästä, vaan mä oon halunnu semmotteen pienemmän et oppii tutustuun sieltä nuoresta lähtien. On aina mennyt niin.” (13–15-vuotiaat)

Lapsi kertoi äidin kysyneen häneltä mielipidettä sijaislapsen muuttoon liittyen, mutta muulla tavoin lapsi ei muista olleensa osallisena asiaan valmistautumisessa. Lapsi ei ollut osallisena valmennuksessa eikä muista työntekijöiden puhuneen hänen kanssaan asiasta. Lapsi muisteli kokeneensa sijoitettujen lasten tulon positiivisena asiana. Hänen ainoa toiveensa on ollut, että sijoitettu lapsi on mahdollisimman nuori. Lapsen kerronta oli tavallaan kevyttä ja pohdinkin, halusiko hän muistaa asian ikään kuin kevyenä. Lapsi on ollut iältään niin nuori, että ei ole pystynyt asiaa ajattelemaan niin vakavasti kuin aikuiset tekevät ja hän on saattanut olla vilpittömästi iloinen saadessaan leikkiseuraa ja myöhemmin hoivattavaa.

Usealle lapselle oli mieluisaa, kun perheeseen tuli mahdollisimman nuori sijoitettu lapsi. Pienet lapset ovat helpommin hellittelyn ja hoivan kohteena kuin kiukutteleva, uhmaikäinen ja isompien sisarusten leikkejä sotkeva lapsi. On luonnollista, että asioiden muistamiseen vaikuttaa lapsen ikä. Lapsi ei välttämättä muista minkä ikäinen on itse ollut ensimmäisen sijoitetun lapsen tullessa perheeseen, mutta hän voi muistaa tilanteeseen liittyviä kokemuksia.

Eve: ”Minkä ikäinen sä oot ollu kun eka lapsi on teille muuttanu?”

Lapsi: ”En mä muista.”

Eve: ”Muistatko sellaista aikaa, kun ei vielä ollut sijaislapsia?”

Lapsi: ”Joo jotain, et me leikittiin äitin kaa autoilla. Mä muistan, kun oltiin sellasessa huoneessa, kun Tiina tuli sieltä pää keikkuen.”

Eve: ”Muistatko miltä susta tuntui kun Tiina tuli teille?”

Lapsi: ”No mun mielest ei tuntunu mitenkään oudolta, tuntu ihan normaalilta niinku. En mä silloin varmaan ymmärtänytkään et ei se oo mitenkään erilaine ku muutkaan lapset et... eikä se niinku ookaan, mut se on vaan tullu eri paikasta.”

Eve: ”Miltä sust on silloin tuntunut kun nää muut lapset on tullut?”

Lapsi: ”Ai nää kaikki?”

Eve: ”Nii.”

Lapsi: ”No muuten mult on tuntunut ihan samalta kun noi on tullut, mut sit ku nää uudemmat on tullut, kun äiti on sanonut et ne voi lähteeki niin se on voinnu tuntua vähän oudolta. Ku on niinku mun mielestä noi pienemmät on just kivoimpia niinku.”

(10–12-vuotiaat)

Ensimmäisen sijoitetun lapsen tulo oli kaikkien lasten mielestä sujunut hyvin riippumatta siitä, muistivatko he tilannetta. Osa lapsista tottui jo hyvin varhain sijaissisaruksen läsnäoloon, eikä nähnyt siinä mitään ihmeellistä. Kysyessäni tunnekokemusta ensimmäisen sijoitetun lapsen tulosta, moni lapsista vastasi, että he ovat olleet itse niin pieniä sijoitetun lapsen tullessa, että eivät oikein muunlaisesta perhe-elämästä tiedä. Lapset kokivat saaneensa sijoitetuista lapsista itselleen leikkiseuraa sekä odotetun pikku- tai isosisaruksen:

”No mä oon aina halunnu et mul on pikkusisaruksia. Et se on kiva.” (10–12-vuotiaat)

Kaikkiin perheisiin oli myöhemmin tullut kahdesta neljään sijoitettua lasta lisää. Uuden lapsen tullessa perheeseen biologiset lapset muistivat vanhempiansa kertoneen heille sijoitetun lapsen tulosta ja kysyneen lapselta mielipidettä asiasta. Lapset kokivat jokaisen sijoitetun lapsen tulon positiivisena asiana. Vanhemmat haastateltavat pohtivat, että ehkä juuri siksi he ovat ottaneet sijoitetut lapset niin hyvin vastaan, koska ovat itse olleet pieniä ensimmäisen sijoitetun lapsen tullessa.

Osaan perheistä oli tullut biologista lasta vanhempi sijoitettu lapsi ja hänen tulonsa oli ollut yhtä toivottu kuin pienempien lasten kohdalla:

”Mä oon aina toivonu isosiskoa eikä se oo mitenkään menny pois. Me mennään yleensä Katin kans lenkille ja sit me jutellaan kaikesta kivasta.” (10–12-vuotiaat)

Lapsista yksi muisti kaikkien sijoitettujen lasten tulon perheeseen selkeästi eikä hänen tarvinnut miettiä vastausta. Muistaminen olikin mahdollista hänen silloinen ikänsä huomioiden.

Eve: ”Miten sä sait silloin tietää et teille muuttaa muita lapsia?”

Lapsi: ”No vanhemmat suunnitteli et vois ottaa sijaislapsia ja sitte ne kävi niitä koulutuksia. Ja sitte me vähä puhuttiin, et ketä on tulossa ja milloin on. Mä tota olin sellasessa kesätoiminnassa niin siellä mä oli tavannut ne, niin ne oli vähän tutumpia jo.”

Eve: ”Silloin kun vanhemmat alotti tän homman niin onks sua silloin tavattu?”

Lapsi: ”Ei mun muistaakseni mitenkään.” (10–12-vuotiaat)

Lapsi koki mukavana asiana, että oli tavannut sijoitetut lapset etukäteen, mutta ei muistanut olleensa osallisena koulutuksissa. Toisaalta kesätoiminta on voinut olla samalla koulutuksellinen tilaisuus, mutta lapsi ei kokenut sitä sellaisena. Lapsi ei muistanut, että hänen mielipidettään asiaan olisi työntekijöiden taholta kysytty tai ainakaan sellainen ei ollut jäänyt mieleen. Lapsen vastauksissa näyttäytyi sijaisperheeksi ryhtymisen aikuislähtöisyys. Toki aikuiset ovat niitä, jotka huolehtivat lapsen hyvinvoinnista niin perheessä kuin sijaishuollossa. Tästä syystä aikuisten tulee olla ensisijaisesti valmistautuneita sijoitetun lapsen tuloon. Kuitenkin kyseessä on ollut jo kouluikäinen lapsi, joka olisi voinut tuottaa omaa mielipidettä asiassa. Biologinen lapsi on haastattelun perusteella ollut näkymätön sijaisperheiden valmentamisen näkökulmasta.

Omien sanojensa mukaan lapset eivät olisi halunneet olla osallisia sijaisperheeksi valmistautumisessa, eivätkä sitä ole olleet. Kaikkien lasten mielestä vanhemmat olivat puhuneet heidän kanssaan riittävästi sijoitettujen lasten tulosta perheeseen ja lapset sanoivat, etteivät ole kaivanneet ulkopuolista tahoja. Kysyin lapsilta asiaa usealla tavalla.

Eve: ”Sä et oo ollu mukana niissä koulutuksissa?”

Lapsi: ”En.”

Eve: ”Pitäiskö sun mielestä lapsille puhua enemmän?”

Lapsi: ”Ehkä niille jos ne ei oo niin kokeneita että ei oo ennen tullu niin ois vois ehkä olla.”

Eve: ”Eli silloinkin kun teille tuli ekan kerran, niin silloin ois voinnu vähä?”

Lapsi: ”Joo... mutta kyllä vanhemmat aika hyvin kertoi että mitä tapahtuu ni et ei.”
(10–12-vuotiaat)

Lapsen ei varmaan ole helppoa vastata kysymykseen koulutuksen tarpeellisuudesta. Epäselväksi jäi mitä lapsi ylipäänsä ymmärtää koulutuksella. Toisaalta koulutus olisi voinut olla kiinnostava asia, mutta toisaalta lapsi ei ehkä uskaltanut sitä sanoa. Osa lapsista muistaa olleensa vanhempiensa mukana jossain sijaisperheeseen liittyvässä koulutuksessa sijoitetun lapsen jo tultua perheeseen, osa muistaa että ei ole ollut. Osa lapsista on ollut niissä mukana, mutta eivät muista sitä itse ikänsä puolesta. Haastatteluhetkellä kukaan lapsista ei toivonut mukaan koulutuksiin. Heidän mukaansa vanhemmat ovat kertoneet heille riittävästi asioita.

4.2 Arjen vivahteita

Sijoitettujen lasten asetuttua perheeseen sijaisperheiden arki on täynnä touhua ja toimintaa. Perheet asuivat tilavissa kodeissa, joissa kaikilla lapsilla oli oma huone. Oman huoneen merkitys tuli esille kaikkien haastattelemieni lasten kertomuksissa. Arjen vivahteisiin sisältyy lasten määrittelemä käsitys perheestä, perheenjäsenten väliset suhteet, arkinen elämä itsessään, sijoitetun lapsen myötä perheessä koetut muutokset sekä biologisten lasten huomioiminen perhehoidon työntekijöiden taholta.

4.2.1 Tavallinen perhe

Haastattelemilleni lapsille oli tyypillistä määritellä perheensä tavalliseksi perheeksi, jossa on paljon lapsia. Lapset kuvasivat perheitään sanoilla tavallinen, iso, iloinen, vauhdikas, energinen, rauhallinen, äänekäs ja värikäs. Kaikki haastatteleman lapset pitivät sijoitettuja lapsia perheeseen kuuluvina, kutsuivat heitä siskoiksi ja veljiksi, ja perustelivat sitä omin sanoin:

”Kaikki on veljiä ja siskoja. Ne on ihan perhettä.” (13–15-vuotiaat)

”Ihan siskoja ja veljiä. Ei oo mitään eroa.” (10–12-vuotiaat)

Lapset kutsuivat sijoitettuja lapsia siskoiksi ja veljiksi heti siitä lähtien, kun sijoitetut lapset olivat muuttaneet perheeseen. Kysyin asiasta tarkemmin, sillä toisaalta tiedän lasten pitävän rajaa siinä ketä perheeseen kuuluu. Toisaalta lapset ovat valmiit ottamaan perheeseen lähes tuntemattoman hyvin pian. Sisaruksista ja perheestä keskustellessamme tunsin haastattelijana kiusaantuneisuutta asioista tarkemmin kysyessäni, koska lapsille asia oli ilmiselvä:

”Ei se tunnu niinku sijaisperheeltä, tää on perhe.” (13–15-vuotiaat)

Osa lapsista ei olisi puhunut lainkaan sijaisperheestä vaan perheestä. Pyysin lapsia kuvaamaan miten sijaisperheenä eläminen sujuu. Aluksi lapset eivät osanneet vastata muuta kuin ”ihan tavallisesti”, ja perustelivat sitä sanomalla: ”täähän on meiän perhe, me ollaan niinku tavallinen perhe”. Selitin lapsille, että haastattelussa puhun myös sijaisperheestä, koska sillä tavoin saan vastauksia minua kiinnostaviin asioihin. Mielestäni lapset ymmärsivät tämän. Aiheesta keskustelu helpottui ja lapset pystyivät kuvaamaan perhe-elämää monin tavoin.

”Ei mun mielest siinä oo ainakaan mitään eroo. Että mun mielestä ainakin kun mä oon kuullu kavereilta, niillä ei oo niinku sijaislapsia, niin mä oon ainakin kuullu niiltä aika paljon samoja asioita mitä mekin tehdään kotona.” (10–12-vuotiaat)

Joku lapsista pohti perhe-elämää siitä näkökulmasta, mitä eroavaisuuksia tavallisessa perheessä ja sijaisperheessä voi olla. Yksi lapsi vertasi perhettään kaverin perheeseen. Vaikka lapsi ei halunnut erotella perhettä ja sijaisperhettä, olivat he saattaneet kavereiden kanssa pohtia mahdollisia eroja ja samankaltaisuuksia. Osa lapsista pohti mahdollisia ongelmia.

Eve: ”Miten sun mielestä teillä sovittuu tää oma perhe ja sijaisperhe yhteen?”

Lapsi: ”En mä ainakaan huomaa eroo. Iha hyvin niiku et ei ainakaan mitään ongelmaa oo.”
(13–15-vuotiaat)

En tiedä olinko asettanut kysymyksen siten, että lapsen täytyi vakuuttaa ongelmattomuutta. Toisaalta se saattoi olla vain toteamus, että ongelmaa ei ole tai lapsi ikään kuin puolusti, että ongelmaa ei ainakaan ole. Aihe voi olla sellainen, että lapsi joutuu usein kodin

ulkopuolella vastaamaan kysymykseen sijaisperheenä elämisestä ja mahdollisesti ikään kuin puolustamaan perhettään.

Eve: ”Miten sun mielestä teillä on sujunu tää perhe-elämä, kun siinä yhdistyy tää sijaisperheenä oleminen?”

Lapsi: ”Aika hyvin.”

Eve: ”Mm, miten se näkyy?”

Lapsi: ”No, kaikki menee sillee yleensä niinku pitäiski et ei kauheen erikoisii asioita tapahdu.” (10–12-vuotiaat)

Lapsen vastauksesta pohdin, odotetaanko sijaisperheeltä erikoisia asioita vai tavallisia asioita. Odottaako niitä lapsi itse, haastattelija, vanhemmat tai joku muu? Toisaalta voi ajatella, että perhe-elämä sujuu ainakin siten kuin lapsi itse odottaa, tai siten kuin joku muu on sen määritellyt. Sijaisperheet eivät voi elää täysin omanlaistaan elämää, sillä sijoitetun lapsen mukana tulee viranomaisia, jotka ovat kiinnostuneita sijaisperheen elämästä.

Eve: ”Miten sun mielestä sovittuu yhteen teiän perheen elämä ja sijaisperhe-elämä?”

Lapsi: ”No en mä tiä, se on oikeestaan niinku yhdessä se perhe-elämä, en mä tiedä miten se olis erilaista. Et en mä muista muuta.”

Eve: ”Näkykö se jossain?”

Lapsi: ”En usko kun noi on tullu suoraan niinku perheeks, et ei oo ollu mitään sellasta vierastamista” (13–15-vuotiaat)

Lapsi perusteli perheen ja sijaisperheen yhteensovittumista siten, että ei muista muunlaista perhettä. On mahdotonta arvella, olisiko suhtautuminen erilainen jos lapsi muistaisi tarkasti. On ymmärrettävää, että perheiden yhteensovittumista on vaikea kuvailla, kun on aina elänyt yhdenlaisessa perheessä. Kysyin lapsen mielipidettä ja sen lapsi kertoikin. Samalla hän mielti asiaa sijoitettujen lasten sopeutumiseen viitaten.

Kaikki haastattelemani lapset elivät samanlaisessa perhetilanteessa, mutta kaikilla lapsilla oli perheen kuvaamiseen eri tapoja. Lapset osasivat itse perustella omia vastauksiaan ja vastaukset kuvastavat ehkä myös lasten kykyä sopeutua erilaisiin tilanteisiin.

4.2.2 Suhteet sisaruksiin ja vanhempiin

Perhesuhteista puhuminen vaikutti olevan lapsille helpompaa kuin perheen määrittely, vaikka lasten ensimmäinen vastaus kysymykseen suhteista perheenjäseniin oli ”tosi hyvin kaikki tulee toimeen”. Jatkokysymysten avulla lapset toivat esille, että osa sisaruksista tulee paremmin toimeen keskenään ja toisilla on keskenään enemmän riitelyä.

Eve: ”Miten te tuutte toimeen keskenään?”

Lapsi: ”No se vaihtelee et toiset tulee keskenään hyvin mut sitte taas on toisten välillä jotain riitoja useemminkin ja mut kyl sillee ihan hyvin melkein kaikki keskenään”

Eve: ”Miten sä tuut mielestä toimeen muitten kanssa?”

Lapsi: No suurimman osan kanssa sillee aika hyvin mut en mä kauheesti oo kotona. Nii mut silloin kun oon niin kyl mä silleen tuun ihan hyvin.” (13–15-vuotiaat)

Osa lapsista halusi vakuuttaa, että kaikki tulevat toimeen keskenään, vaikka samanaikaisesti puhuivat riidoista. Toki yksittäiset riidat eivät ole esteenä toimeen tulemiselle. Kun lapselle tulee ikää, kavereiden seura saattaa kiinnostaa enemmän kuin kotona oleminen. Suhteen määrittely saattaa muuttua, kun ei olla niin tiiviisti yhdessä. Kun olin puhunut lasten kanssa sisarussuhteista pidempään, tuli vastauksiin enemmän vaihtelua.

Eve: ”Miten te tuutte toimeen sisarusten kanssa?”

Lapsi: ”No ihan hyvin.”

Eve: ”Joo, mitähän se tarkoittaa?”

Lapsi: Tai no, on meillä aika paljo riitoja, et kerran päivässä on ainakin yks riita.

Eve: ”Joo, no...”

Lapsi: ”Sellasii riitoja et ne ärsyttää.” (13–15-vuotiaat)

Lapsen vastaus oli ensin, että sisarussuhteet toimivat hyvin. Pikkuhiljaa vastaukseen tuli lisäystä ja lopulta lapsen vastaus oli päinvastainen kuin aluksi. Lapsi kertoi riidoista lisää ja että riitoja oli yhtälailla biologisten sisarusten ja sijaissisarusten kesken. Keskustelu osoitti jälleen, että lapsi voi vastata hyvin lyhytsanaisesti tai yllättäen hyvin syvällisesti. Jäin pohtimaan kuinka paljon riidat mietityttävät lasta, vaikka siihen kysymykseen hän vastasi lyhytsanaisesti kieltävästi. Toisaalta lapsi otti riidat itse esille, ja sen hän teki omasta halustaan. Perheenjäseniä oli monta ja suhteet olivat erilaisia eri perheenjäsenten kanssa.

Eve: ”Miten sä kuvailisit et minkälaiset suhteet sul on ja miten tuut toimeen sisarusten ja äitin ja isän kanssa? Jos miettis niitä vähän erikseen.”

Lapsi: ”No äitin ja isän kanssa ainakin tosi hyvin, mut sit noitten kaa tulee sit aina välillä vähä jotain ongelmii, et ei olla mitään parhaita kavereita kuitenkaan. Omien sisarusten kaa tullaan tosi hyvin toimeen et ei oo mitään.” (10–12-vuotiaat)

Sisarusten välisiä suhteita kuvatessa lapsi erotteli biologiset sisarukset ja sijoitetut lapset. Erottelu saattoi johtua siitä, että lapsi ei tullut sijoitettujen lasten kanssa niin hyvin toimeen kuin olisi toivonut. Tai se saattoi johtua siitä, että lapsi muistaa kaikki kokemukset ja tunteet sijoitettujen lasten tulemisesta perheeseen ikänsä puolesta. Lapsi ei itse eritellyt sisarussuhdetta tällä tavalla ja hän sanoi pitäneensä sijoitettuja lapsia sisaruksina alusta alkaen. Sijaissisarusten välinen suhde oli aiheuttanut pohdintaa kotona ja vanhemmat olivat puuttuneet lasten välisiin selkkauksiin.

Voi varmaan sanoa, että jokaisessa perheessä sisarussuhteissa on joskus riitaa ja välien selvittelyä. On tärkeää, että vanhemmat huomioivat lasten tunteita ja kannustavat lapsia rakentamaan tunteiden ilmaisuun. Parkerin ja Stimpsonin (2004, 170) mukaan lapset, joilla on myönteinen kuva itsestään, ovat myönteisiä myös muihin suhteisiin ja käyttäytyvät paremmin sisaruksiaan kohtaan. Sijaissisarussuhteet eivät rakennu näin yksinkertaisesti, mutta vanhempia tarvitaan suhteen tukemisessa. Höjerin (2001, 2007) mukaan sijaissisarussuhteissa yhteenotot ovat monella tapaa samankaltaisia kuin tavallisissa sisarussuhteissa, mutta niihin voi sisältyä myös kateutta, mustasukkaisuutta ja epätas-arvoa biologisuudesta ja ei-biologisuudesta johtuen.

Kaikki lapset toivat esille hyvän ja läheisen suhteensa kumpaankin vanhempaan. Toisin kuin Höjerin (2007) tutkimuksessa, esiin ei noussut mitään viitteitä siitä, että lasten ja vanhempien suhde olisi muuttunut etäisemmäksi sijoitettujen lasten tultua perheeseen. Höjerin (mt.) mukaan biologiset lapset saattavat tietoisesti välttää aiheuttamasta vanhemmilleen stressiä sijaisvanhemmuuden vaativuuden vuoksi, eivätkä lähesty vanhempiaan kertoakseen omista huolistaan.

Eve: ”Miten sä tuut toimeen äitin ja isän kaa?”

Lapsi: ”No hyvin. Mä aika paljon juttelen äitin ja isän kaa.” (13–15-vuotiaat)

Lapset saattoivat arjessa vältellä sijoitetun lapsen asioiden hoitamiseen liittyviä tilanteita ja pysyä taustalla. Omia vanhempiaan lapset eivät vältelleet eivätkä tuoneet esille mitään epätavallista lapsi-vanhempisuhteeseen liittyen. Pienemmät haastateltavat toivat esille erityisesti äitien tärkeyttä elämässään. Isommat lapset olivat irtaantuneet enemmän ”äidin helmasta”. Lapset pohtivat avoimesti perhesuhteitaan. Toimivien asioiden lisäksi he kertoivat riitoja aiheuttavia asioita.

Eve: ”Miten sä tuut toimeen vanhempien kaa?”

Lapsi: ”No hyvin niidenkin kaa. Välillä on kans jotain, äidin kans ainakin, mut kyl mä ihan hyvin.

Eve: ”Joo. Mitä sä tarkotat, et mitä sul on äidin kaa?”

Lapsi: ”No ei oikeen. No et jos mä oon kavereilla, kaupungissa tai jossain, et ei äiti varmaan kauheesti tykkää mut ei se mitään sanokaan.” (13–15-vuotiaat)

Lapsi koki tulevansa hyvin toimeen vanhempiensa kanssa, vaikka välillä tuli jotain erimielisyyttä. Lapsi koki sen olevan suhteeseen kuuluvaa. Suurimmassa osassa perheistä äidit korostuivat monessa kohtaa erityisesti arkisten asioiden hoitamisessa. Äidit tulivat esille sekä lasten hoivaajana että lasten tekemisten rajoittajana arjessa. Kun lapset kasvavat, he alkavat liikkua enemmän ilman vanhempiaan kodin ulkopuolella. Se tuo perhesuhteisiin uudenlaista rajojen pohdintaa.

4.2.3 Arkinen elämä sijaisperheenä

Kaikki lapset kokivat arjessa pääosin iloa ja positiivisuutta. Lasten kertoman mukaan perheiden arjessa on myös paljon meteliä, vauhtia ja pienten lasten itkua sekä paljon naurua. Lapset pitivät perheitään eläväisinä.

Eve: ”Minkälainen perhe te ootte?”

Lapsi: ”Ainakin vauhdikas ja sillai, ainakin tapahtuu et ei oo tylsää. Kun kaveritki on kylässä, niin nekin aina sanoo et ei oo kotona ihan samanlaista. Ja ilonen. Ja ääntä on välillä liikaakin.” (13–15-vuotiaat)

Lapselle perheen erilaisuus kavereiden perheisiin nähden määrittyi positiiviseksi. Kaikki perheet olivat aktiivisia arjessa, usealla lapsella oli harrastuksia. Äidit mainittiin usein arjen rutiinien ylläpitäjinä. Rutiineihin kuului herättämiset, syömiset, nukuttamiset ja puuhastelu lasten kanssa. Joissain perheissä isät tulivat enemmän esille harrastuksiin kuljettamisessa.

Sijoitetut lapset olivat osa perheen arkea ja olivat mukana kaikessa tavallisessa toiminnassa. Perheet tekivät vain vähän asioita ilman sijoitettuja lapsia ja tämäkin rajoittui siihen, että sijoitetut lapset olivat biologisilla vanhemmillaan tai jossain hoidossa. Joskus perheissä pienemmät lapset saattoivat mennä kodin ulkopuolelle hoitoon tai toinen vanhemmista jäi hoitamaan heitä, jotta isompien lasten kanssa voitiin tehdä asioita, joihin pienemmät eivät osallistu. Tällöinkin jako johtui lasten iästä eikä biologisuudesta.

Perheiden arki koostui lasten koulunkäynnistä, päivähoidosta ja tavanomaisista rytmityksistä ruokailujen, päiväunien ja harrastusten kanssa. Perheet kävivät lasten kanssa matkoilla ja mökeillä. Äidit olivat aktiivisia myös perheen vapaa-ajan suunnittelussa. Lapset pohtivat mitä kaikkea reissaamiseen ja sen suunnitteluun liittyi.

”Mut se on välillä vähä sillai että sitte kun jos mennään johonki lomalle tai tällai, ni sit tulee niinku... et on niin paljon kaikkia et ei välttämättä voi mennä niin isolle lomalle tai näin...” (10–12-vuotiaat)

Perheen lapsiluku oli huomioitava kaikessa suunnittelussa ja arkisessa touhussa niin kuin perheissä yleensäkin. Perheiden isoimmat lapset olivat huomanneet lapsiluvun kasvamisen myötä tulleet muutokset, koska olivat joskus eläneet pienemmässä perheessä. Perheiden nuorimmille lapsille kokemus ei ole sama. He olivat syntyneet valmiiksi isoon perheeseen ja olivat alusta alkaen tottuneet suureen sisarusparveen.

Perheissä oli monen ikäisiä lapsia. Ikään liittyen lapsilla on vähän erilaiset kiinnostuksen kohteet ja yhteisen tekemisen järjestäminen on lasten mielestä hankalaa. Perheiden pienimmät lapset rajoittivat toisinaan joitain menoja. Heidän mukanaan arjessa ja suunnitelmissa tuli välillä äkillisiä muutoksia.

”No kun Veeti ja Ville on nyt aika usein huonolla tuulella, kun ne koko ajan itkee ja isottelee niin ne on aika ärsyttäviä. Ne on aika uhmaikäisiä niin ne on aika ärsyttäviä päiviä.” (13–15-vuotiaat)

Kun lapsi itse lähestyy murrosikää, ei ole tavatonta, että pienten lasten tunteenpurkaukset rasittavat. Toisaalta voi olla myös niin, että Veeti ja Ville ovat huonolla tuulella ja itkevät tavanomaista pientä lasta enemmän. Pienten lasten itkuisuus ja lasten vaatima huomio voivat hermostuttaa murrosikäistä lasta. Murrosikäisen lapsen kokeman ärtymyksen vuoksi perheen ilmapiiriin voi tulla negatiivisia tunteita. Pienet lapset piti huomioida kaikessa arkisessa toiminnassa ja myös matkoilla.

Eve: ”Mites ne reissut sujuu?”

Lapsi: ”No meil menee ihan hyvin mut kun meil on ne pienemmät, niin ne yleensä vähä ei jaksa tehdä kaikkee ja kiukuttelee ni sit välillä menee vähä huonosti jotkut reissut. Mutta ihan hyvin menee kaikki reissut... Ei se kivaa oo et välillä joudutaan jättään ehkä joku kiva juttu pois, sitten ku pitää jäädä kotiin ku ei ne halua lähteä, mut ei se kivaa oo.”

Eve: ”Onks jotain mitä sä haluaisit muuttaa siinä arjessa?”

Lapsi: ”Ei oikeestaan oo mitään.”

Eve: ”Onks jotain mitä sä haluisit muuttaa teiän arjessa jos sä saisit vaan päättää ja heilauttaa taikasauvaa?”

Lapsi: ”No välillä ehkä et ei aina pystytä menee johonkin ku on niin paljon niitä ihmisiä jotka pitäis ottaa mukaan.”

Eve: ”Kuin paljon se sua harmittaa?”

Lapsi: ”No ei se ihan kauheesti kyllä, ei sitä niin usein käy että...” (10–12-vuotiaat)

Lapsi kertoi ensin, että perheen tekemät reissut sujuvat hyvin. Sen jälkeen hän kertoi, että eivät ne aina sujukaan hyvin sijoitettujen lasten kiukuttelun vuoksi. Selvisi myös, että kaikkialle ei voi lähteä pienten sijoitettujen lasten kanssa, vaikka isompien lasten mielestä kyseessä olisi mukava asia. Lapsi ei olisi halunnut sanoa, että välillä häntä harmittaa, vaan hän vakuutti kaiken toimivan hyvin. Lisäkysymysten myötä selvisi, että kyllä lasta välillä harmittaa. Lapsen vastauksesta tuli vaikutelma, että lapsi on sopeutunut elämään asian kanssa tai ei ehkä uskalla kunnolla ilmaista mielipidettään. Lapsen vastausten perusteella näyttäytyi biologisen lapsen ristiriitainen asema erilaisten odotusten keskellä. Lapsi haluaa olla lojaali perheelleen eikä hän halua kertoa perheestään ikäviä asioita. Yhteinen

tekeminen isossa perheessä vaatii suunnittelua, mutta myös tahtoa.

Eve: ”Onks teil perheenä jotain yhteistä tekemistä tai harrastamista?”

Lapsi: ”No ei oikein kun on niin eri-ikäsiä ni ei oo niin kauheen helppoo.”

Eve: ”Olisko kiva et olis?”

Lapsi: ”No en mä tiä. No ei varmaan, en mä tiä, se ois vähä hankalaa varmaan. On just niin paljo eri-ikäisiä.”

Eve: ”Mut toivotko et olis? Jotain vanhempien kanssa?”

Lapsi: ”No en mä usko että mitään.” (13–15-vuotiaat)

Perheessä ei lapsen kertoman mukaan ole yhteistä tekemistä tai harrastamista. Vanhimmat lapset eivät ehkä enää halunneet osallistua kaikkeen perheen yhteiseen toimintaan. He eivät myöskään osanneet toivoa yhteistä arkista tekemistä. Ehkä lapsi ei nähnyt omaa toivettaan niin tärkeäksi, että olisi sen tuonut esille. Lapsi perusteli perheen yhteisen tekemisen puuttumista perheen eri-ikäisillä lapsilla. Hän kertoi vanhempien huomion jakaantuvan monelle lapselle. Toisaalta murrosikäinen lapsi haluaa olla vanhempiensa ja sisarustensa seurassa, mutta toisaalta kaipaa omaa rauhaa.

Eve: ”Ootko sä mukana jos te teette perheenä jotain?”

Lapsi: ”Riippuu mitä tehään, et jos mennään jonnekin ulkomaille niin sitte oon mukana mut en mä mihkään mökille lähe noien mukaan.” (13–15-vuotiaat)

Osa lapsista oli päässyt perheen kanssa ulkomaille ja ehkä sen myötä vaatimustaso oli kasvanut. Ei ole yllättävää, että yläkouluikäinen ei halua viikonlopuksi mökille perheen kanssa. Perheissä pystyttiin sopimaan lasten osallistumisista yhteisiin tekemisiin. Isommat lapset pitävät osaa arjen rutiineista pienemmille lapsille tarkoitettuina. Sain käsityksen, että he pitivät hyvänä asiana pienemmillä olevia rutiineja.

”Iltasatu on noilla, se oli mullakin aika pitkään.” (13–15-vuotiaat)

Iltasatu oli muodostunut yhdeksi perheen säännölliseksi rutiiniksi. Isommat lapset olisivat voineet osallistua siihen, mutta eivät enää halunneet. Lapset kertoivat pienempien lasten tarvitsevan enemmän hoivaa ja sen mukaan toimitaan. Vanhempien ajankäyttö ei aiheuttanut lapsissa lainkaan mustasukkaisuutta. Haastattelemistani kahdeksasta lapsesta kuuden lapsen molemmat vanhemmat olivat kotona. Osa lapsista kertoi vanhempien

olevan kotona sen vuoksi, koska perheessä on paljon lapsia. He ajattelivat, että näin vanhemmilla oli heille enemmän aikaa.

Eve: ”Miten sä luulet et vaikuttaa et molemmat vanhemmat on kotona?”

Lapsi: ”Onhan siinä paljon enemmän aikaa olla molempien vanhempien kanssa.”

(10–12-vuotiaat)

Lasten kertomuksista kuvastui hyvä mieli siitä, että vanhemmat olivat arjessa paljon kotona. Erityisesti pienemmät lapset toivat esille vanhempiensa kanssa tekemiään arkisia asioita. Kaikki lapset kertoivat arkeen kuuluvan jonkin verran kotitöitä. Kukaan ei sanonut niitä olevan liikaa, lapsen vastuulla oli lähinnä koulunkäynnistä ja oman huoneen siisteydestä huolehtiminen. Jos perheessä oli lemmikkieläimiä, niiden hoitaminen kuului lapselle. Jokainen lapsi kertoi isompien lasten tekevän kotitöitä enemmän, mutta he kokivat kotitöiden jakamisen olevan tasapuolista. Kuitenkin he olivat miettineet itseksensä kotitöiden jakaantumista ja olivat löytäneet asiaan itseään tyydyttävän vastauksen:

”No ehkä kun me ollaan vähän isompia niin sitten meiän täytyy tehdä vähän enemmän kuin noi pienet.” (10–12-vuotiaat)

Biologisten lasten ja sijoitettujen lasten kohtelusta puhuttaessa tuli esille vanhempien tasapuolisuus. Joissain asioissa pienempiä lapsia huomioidaan enemmän ja joissain toisissa isompia lapsia. Yksi lapsista oli huomannut eroa vanhempien puhettavassa:

Eve: ”No miten sun mielestä, et onks joku ero siinä kohtelussa miten puhutaan?”

Lapsi: ”Joskus ehkä vähä, et mulle selitetään vähä niinku enemmän silleen, en mä osaa selittää niinku.”

Eve: ”Mistähän se johtuu?”

Lapsi: ”Ehkä ku mä oon oma lapsi niin sitte se on vähä erilaista niinku.”

(10–12-vuotiaat)

Lapsi koki itseensä kohdistuvan puhettavan vanhempiensa osoittamana huomiona. Hän ei kokenut puhettavassa mitään negatiivista. Lapsi ajatteli, että vanhemmat haluavat antaa hänelle erityistä huomiota lapsen biologisen aseman vuoksi. Vanhemmat joskus varmistavat, että juuri hänen asiansa ovat hyvin.

Lapsilla ei ollut selkeää kuvaa, mitä kaikkea sijaisvanhemmuuteen liittyy ja miten se voisi näkyä perheen arjessa. Lapset ymmärsivät sanat sijaisvanhempi ja perhehoitaja, ja tiesivät vanhempiensa tekevän myös töitä saaden siitä rahallista korvausta.

Eve: ”Näkyykö sun mielestä jotenkin teidän arjessa, että vanhemmat on perhehoitajia?”

Lapsi: ”Mun mielestä mä en oikein tiä miten ne hoitaa niitä nii en mä tiä sitten.”

(10–12-vuotiaat)

Lapsen vastauksesta tulee mieleen, että sijoitetuilla lapsilla ei ollut perheissä korostettua asemaa, vaan kaikkia lapsia pyrittiin hoitamaan samalla tavalla. Lasten ei tarvinnut huolehtia samoista asioista kuin vanhempien. Sijoitetuilla lapsilla on usein erilaisia tukitoimia tai tapaamisia kodin ulkopuolella, mutta biologiset lapset eivät olleet kovin tietoisia näistä. Lasten ei tarvinnut kamppailla vanhempiensa huomiosta ja he kokivat itse saavansa huomiota riittävästi.

4.2.4 Sijoitetun lapsen myötä tulleet muutokset

Sijaisperheenä eläminen näkyi lasten mielestä konkreettisimmillaan siinä, että perheessä on paljon porukkaa ja ruokaa täytyy ostaa sen vuoksi enemmän. Lapset kuvasivat perhe-elämän ja arjen muuttumista sijaisperheeksi ryhtymisen jälkeen monin eri tavoin. Osa lapsista ei osannut nimetä mitään muutoksia.

Eve; ”Onks joku asia muuttunu teidän perheessä sen jälkeen, kun te ryhdyitte sijaisperheeksi?”

Lapsi: ”Noo, öö on ehkä vähän. Pitää ostaa ainakin enemmän ruokaa kun on isompi perhe ja sit jos lähetään matkalle niin pitää kauheen monelle kaikki huoneet varata ja... tai silleen.

Et on aina isompi porukka mukana ku tavallisesti.” (10–12-vuotiaat)

Muutokset ovat usein hyvin konkreettisia ja ne ovat jokaiselle lapselle henkilökohtaisia. Matkoille lähtiessä asioita täytyy järjestellä enemmän ja varata enemmän huoneita majoittumista varten. Lapsi vertasi matkustamisessa mukana olevaa porukkaa isommaksi kuin ”tavallisesti”. Tarkentaessani asiaa selvisi, että tällä ”tavallisella” hän tarkoitti perhettään ennen sijoitettujen lasten tuloa. Osa lapsista mainitsi, että perheen tavallista

henkilöautoa suurempi auto on täytynyt valita perheen kasvaneen koon mukaan. Osa lapsista ei kokenut perheen lapsiluvun kasvamista perheessä tapahtuneena muutoksena.

”Ei... en mä ees muista sillee. Ei se oo sillee muuttunu on tullu vaan väkee tähän.”
(13–15-vuotiaat)

Lapsi perusteli, että hän ei muista minkälaisia muutoksia perheeseen on tullut sijoitettujen lasten myötä. Ensimmäisen sijoitetun lapsen tuloa lapsi ei voi muistaa, mutta ikänsä puolesta hän voi muistaa myöhemmin tulleet muutokset. Lapsen vastauksesta voi ajatella sijoitettujen lasten elämisen perheessä olevan niin luonnollista, että lapsi ei halunnut sitä enempää määritellä. Lasten ja perheiden ainutlaatuisuutta kuvaa lasten erilaiset vastaukset samaan kysymykseen. Yksi lapsista ei kokenut perheessään tulleen muutoksia, mutta kertoi kuitenkin hänelle mieluisana muutoksena perheen lomailumahdollisuuden:

”Ei, paitsi et nyt me päästään kaikille lomille.” (10–12-vuotiaat)

Iloja ja suruja löytyy monista asioista. Lapsi oli vilpittömän iloinen siitä, että perhe pääsi erilaisille lomille ja hän oletti sen johtuvan juuri sijoitettujen lasten tulemisesta perheeseen. Kaikki lapset mainitsivat perheen tekemät yhteiset reissut. Sijoitettujen lasten eläminen perheessä saattoi vaikuttaa perheiden aktiivisuuteen vapaa-ajan viettämisessä ja tämä näkemys vahvistui lasten kertomusten myötä. Suuri lapsiluku itsessään tuo arkeen liikettä. Perheen arki saattoi muuttua myös sijoitetun lapsen asioiden hoitamiseen liittyen.

”On siinä joitain asioita (muuttunut). Just se että on niin paljon enemmän ihmisiä ja sit pitää tehdä niidenkin kaa ja niinku erilaisia asioita tehdään niiden kaa... Niinku tapaamisia ja jotain.” (10–12-vuotiaat)

Lapsi koki asioiden muuttuneen ja tiedosti, että kaikkien lasten kanssa pitää tehdä erilaisia asioita. Biologiset lapset osasivat huomioida sijoitettujen lasten tarpeet ja kokivat tärkeäksi heidän saamansa avun. Vaikka lapset eivät tarkasti osanneet kertoa sijoitettujen lasten tarvitsemia palveluita, pohdin minkä verran he mahtavat mielessään niitä miettiä ja mahdollisesti kantaa asioista huolta.

Myöhemmin tulleiden sijoitettujen lasten myötä muutokset koettiin vähäisempinä tai niitä ei nähty lainkaan. Perheen koko on vaan kasvanut ja sen mukaan on eletty. Kasvanut lapsiluku näkyy arjessa entistä enemmän siinä, että ihmisiä on enemmän ja kaikkien kanssa pitää tehdä erilaisia asioita.

Kaikki muutokset eivät kuitenkaan ole materiaalisia. Yksi lapsista kertoi menettäneensä vanhimman lapsen aseman sijoitetun lapsen myötä. Hän kertoi asian harmittavan häntä, mutta toisaalta hän naurahti harmituksen syyllä. Asia on sellainen, että siitä oli puhuttu perheessä ja siihen suhtauduttiin humoristisesti.

Eve: ”Miltä sust on tuntunut, kun on tullut sijaislapsia?”

Lapsi: ”No ei sillai haittaa mutta niin...sit taas esimerkiksi nyt kun Laura on meillä, niin ennen sai aina vanhin päättää et mitä tehään. Ja nyt Laura on vanhin, niin mä en saa enää päättää mitä tehään.” (13–15-vuotiaat)

Lasta harmittava asia on hyvin inhimillinen. Hän oli tottunut olemaan vanhin lapsi perheessä, mutta oli menettänyt asemansa sijoitetun lapsen tullessa perheeseen. Perheessä lapset hakevat asemaansa uudestaan uuden lapsen tullessa joukkoon. Lapset miettivät ehkä vanhempia enemmän omaa paikkaansa. Asemaa ja paikkaa sisarussuhteissa haetaan vähintään niin monta kertaa kuin sijoitettuja lapsia tulee perheeseen. Sisarussuhteen muodostaminen alkaa biologisten sisarusten syntyessä, mutta sijoitettujen lasten tullessa perheeseen suhteen muodostamiseen saattaa liittyä erilaisia tunteita, joita ei esiinny biologisessa sisarussuhteessa.

4.2.5 Arjessa nousevia ristiriitoja ja huolia

Jokainen lapsi kertoi perheen lasten välisistä riidoista, vaikka ensin vastasivatkin kaikkien tulevan hyvin toimeen keskenään. Osassa perheistä riitoja oli päivittäin. Isoimmat riidat olivat sijoitetun lapsen ja biologisen lapsen välisiä. Lapset eivät kuitenkaan kokeneet riitoja niin vakaviksi, että esimerkiksi toivoisivat sijoitetun lapsen muuttamista pois.

Eve: ”Miten se näkyy et te ette tuu toimeen keskenänne?”

Lapsi: ”Noo varmaan vaan et ei tulla kauheesti toimeen silleen. Ei semmosii riitoja oo, mut ei koskaan oo oltu sillee yhdessä vapaa-ajalla kauheesti.”

Eve: ”Näkyys se jotenkin arjessa, et kuka tulee tai ketkä ei tuu keskenään toimeen?”

Lapsi: ”Näky et Mikko ja minä just ei paljoo ees puhuta keskenämme kauheesti että... se on joskus vähän tehny kaikkee tyhmää juttua niin mä en oikeen tykkää siitä.”

(10–12-vuotiaat)

Osa lapsista ei halunnut eritellä syitä siihen, miksi eivät tule toimeen keskenään. Vastauksiin saattoi liittyä myös asioiden vähättelyä ja toisaalta lojaalisuutta omaa perhettä kohtaan. Biologiset lapset olivat oppineet elämään tilanteen kanssa ja pyrkivät ehkä välttämään sijoitetun lapsen seuraa arjessa. Lasten kertoman mukaan joissain tilanteissa vanhempien oli täytynyt puuttua asiaan ja puhutella sijoitettua lasta tämän käytöksestä.

Eve: ”Minkälaisia riitoja teillä tulee?”

Lapsi: ”No ykskin kerta Heli veti Matille kauheet veret tänne niskaan.” (10–12-vuotiaat)

Osaan riidoista liittyi jonkin verran käsiksi käymistä, näin ei lasten mukaan tapahtunut usein. Riitoja esiintyi enemmän nuorempien lasten kertomuksissa. Vanhemmat lapset jättivät joko asian kertomatta tai heillä ei riitoja samalla tavalla esiintynyt. Mikäli sijoitettu lapsi on selvästi nuorempi kuin biologinen lapsi, suhteessa saattaa esiintyä riitoja vähemmän. Isompi ikäero voi tuoda suhteeseen enemmän huolenpitoa vanhemman lapsen taholta.

Moni lapsista sanoi kaipaavansa välillä rauhallisempaa menoa. Osa vanhemmista lapsista toivoi, että saisi joskus omaa rauhaa ja kotona olisi hiljaisempaa. Lapsilla oli omat huoneet ja he kertoivat saavansa olla rauhassa siellä, mutta meteli näyttäytyi negatiivisena asiana arjessa.

Eve: ”Miten sä ylipäänsä koet tän arjen?”

Lapsi: ”Kyl se sillee on kivaa, mut välillä kaipais vähän omaa rauhaa kun tääl on ihan kauhee meteli kun pieniä on niin paljo.” (13–15-vuotiaat)

Isoon perheeseen liittyy tavallisesti pienempää perhettä enemmän meteliä. Mikäli kyseessä ei olisi sijaisperhe, ei meteliin kenties kiinnitettäisi samalla tavalla huomiota. Toki meteli

voi häiritä yhtä lailla, oli kyseessä sijaisperhe tai tavallinen perhe, mutta siihen johtavia syitä saatettaisiin pohtia erilailla. Biologisessa perheessä metelin aiheuttajat ovat samalla viivalla, mutta sijoitettu lapsi metelin tai häiriön aiheuttajana voi äärimmillään kääntyä hyvin negatiiviseksi tuntemukseksi. Valkosen (2014, 89–91) mukaan sijaisvanhemmat saattavat pelätä biologisen lapsen joutuvan kärsimään sijoitetun lapsen tarvitsevuuden vuoksi. Haastattelemieni lasten kertomuksissa ei noussut tällaista esille. Lapsista yksi koki erityisen negatiivisena asiana sen, että ei ollut mahdollista olla oman perheen kanssa riittävästi.

Eve: ”Sä sanoitkin et mukavaa oli se, et oot saannu niitä pikkusisaruksia. Onks jotain ikävää muutosta tullu?”

Lapsi: ”On vähä, et joskus haluis olla ihan rauhassa oikeen perheen kanssa että vaan isä ja äiti ja sitte omat.”

Eve: ”Ootteks te koskaan keskenänne?”

Lapsi: ”No joskus sillee, mut tosi harvoin.” (10–12-vuotiaat)

Lapsi erotteli puheessaan sijaisperheen ja oman perheen. Omaa perhettään hän kuvasi oikeaksi perheeksi, johon kuuluu vanhemmat ja omat (biologiset) sisarukset. Lapsi kuvasi aiemmin keskustelussa sijoitettujen lasten olevan osa perhettä ja koki heidän olevan sisaruksia samalla tavalla kuin biologiset sisaruksetkin. Keskustelumme ollessa ikävissä sijaisperheen myötä tullessa muutoksissa, näyttäytyi perheen määrittelyssä oleva eroavaisuus. Keskustelun edetessä lapsi sanoi uudelleen sijoitettujen lasten olevan osa heidän perhettään ja koki perheen yhtenäiseksi. Lapsen kuvaus perheestään oli poikkeuksellinen muuhun aineistooni nähden. Lapsen kertomuksessa näyttäytyi perheen määrittelyn vaikeus. Lapsella oli tunneside sijoitettujen lasten kanssa, mutta ikänsä puolesta hän muisti ja tiedosti hyvin sijoitettujen lasten tulleen perheeseen muualta.

Osa lapsista koki arjen joskus raskaaksi ja tavallisesti tämä liittyi koulunkäyntiin ja läksyjien määrään. Muutama haastateltava murehti miten sijoitetut lapset pärjäävät elämässään myöhemmin. Yksi lapsi koki tässä asiassa pelkoa. Toisaalta he miettivät myös miten itse pärjäävät sitten, kun pitää muuttaa omaan kotiin. Suurimman huolen lapsissa aiheutti se, että sijoitetut lapset eivät ehkä olisi perheessä aina.

”Aluks se ei tuntunu ollenkaa sillai, ihan niinku ois ollu tääl vaik hetken aikaa, mut sit ku ne on ollu jo aika kauan, niin se voi tuntua vähä oudolta jos ne lähtee.” (10–12-vuotiaat)

Biologinen lapsi joutuu elämään epävarmuudessa sen suhteen, kuinka kauan sijoitettu lapsi on perheessä. Kiintyminen sijoitettuun lapseen oli tapahtunut melko nopeasti ja sen vuoksi perheeseen kuulumisen epävarmuus tuntui pahalta. Epävarmuuteen liittyi ehkä suojelunhaluakin.

Eve: ”Pelottaako sua joku asia tulevaisuudessa?”

Lapsi: ”Ei oikein. Tai välillä se että... jos meneekö noilla siskoilla isona hyvin, et miten niillä käy. Välillä sellanen on vähä mut ei muuten.” (10–12-vuotiaat)

Kiintyminen sijaissisarukseen toi mukanaan myös huolen. Haastatelluista lapsista nuoremmat olivat enemmän huolissaan siitä, jos sijoitetun lapset joutuvat muuttamaan pois. Vanhemmillä lapsilla saattoi olla enemmän ymmärrystä sijoitetun lapsen asioihin liittyen tai ehkä he olivat tottuneet elämään huolensa kanssa. Muidenkin tutkimusten (mm. Höjer 2001, 2007) mukaan osa biologisista lapsista kokee huolta sijoitettujen lasten tulevaisuudesta. Tärkeää on tietenkin, että lapsi ei jää yksin huoliensa kanssa vaan pystyy puhumaan asiasta jollekin. Omat vanhemmat ovat luonnollisesti tässä avainasemassa. Younesin ja Harpin (2007) mukaan lapset ovat itse tuoneet esille sen toiveen, että vanhemmat puhuisivat lastensa kanssa avoimemmin sijoitettujen lasten mukanaan tuomista asioista.

4.3 Biologisten lasten asema työntekijöiden vieraillessa perheessä

Kaikissa perheissä vierailee sijoitettujen lasten työntekijöitä. Lapset eivät olleet kovin tietoisia heidän käynneistään ja kertoivatkin vanhempiensa hoitavan sellaiset asiat. Pyysin lapsia kertomaan miten työntekijät huomioivat heitä näillä käynneillään.

Eve: ”Huomioiko työntekijät sua, kun ne käy teillä?”

Lapsi: ”Kyl ne yleensä.”

Eve: ”Toivotko sä, et huomioitas enemmän?”

Lapsi: ”En. Mä en tykkää et kauheesti huomioidaan.” (10–12-vuotiaat)

Lapset kertoivat työntekijöiden vierailujen olevan toisinaan silloin, kun he eivät itse olleet kotona. Työntekijöiden vierailut saatettiin sopia sellaiseen aikaan, että osa lapsista on koulussa ja kotona on rauhallisempaa. Biologiset lapset eivät itse hakeutuneet tilanteisiin, jolloin työntekijät vierailevat perheessä. He sanoivat seuraavansa vierailua mieluummin sivusta. Voi myös miettiä onko huomion hakeminen tässä tilanteessa lapsen tehtävä.

Eve: ”Tapaako nää työntekijät sua?”

Lapsi: ”Ei, tervehtii vaan.”

Eve: ”Toivotko sä, että saisit jotain huomioo tai tukea työntekijöiltä?”

Lapsi: ”En mä tarvi yhtään, en mä oo ikinä ajatellu sellasta.” (13–15-vuotiaat)

Työntekijöiden huomioinnin suhteen biologisilla lapsilla ei ollut mitään toiveita. He vaikuttivat jopa vetäytyneiltä tilanteissa, joissa huomion saaminen olisi ollut mahdollista. Osa lapsista ihmetteli, miksi heitä tarvitsisi huomioida. Lapset ajattelivat työntekijöiden vierailujen olevan tarpeellista juuri sijoitetuille lapsille. Heidän vastauksissaan ei kuulunut minkäänlaista kateutta sijoitettuun lapseen kohdistetun huomion vuoksi.

Eve: ”Huomioiko työntekijät sua jotenkin?”

Lapsi: ”Kai ne moikkaa sillee mut ei kysele.”

Eve: ”Toivotko sä huomiointia?”

Lapsi: ”En mä, se on ihan hyvä sillee et juttelee niiden lasten kanssa sitten kun ne on tänne muuttanu.” (13–15-vuotiaat)

Lapset olivat hyvin yksimielisiä sen suhteen, että eivät halunneet huomiota itselleen. Vanhimmat haastattelemani lapset olivat iältään sellaisia, että vieraiden aikuisten osoittama huomio ei välttämättä niin kiinnosta, mutta toisaalta huomio voi kuitenkin tuntua hyvältä. Lasten vastauksissa näyttäytyi hämmennys huomion kohdistamisesta heihin. Se kertoo ehkä biologisen lapsen aseman olevan hämmentävää viranomaisten vierailujen aikana ja toisaalta heidän asemansa olevan selkeytymätön sijaishuollon prosessissa.

Eve: ”Huomioiko työntekijät sua, kun ne käy teillä?”

Lapsi: ”No joo, kysellään millaista on olla sisaruksena.”

Eve: ”Millasta on kun kysellään?”

Lapsi: ”No ei se mua sillai häiritse.”

Eve: ”Toivotko et huomioitas enemmän?”

Lapsi: ”No en. En halua olla sillai et huomioidaan koko aika.” (13–15-vuotiaat)

Sijaissisarussuhteen merkityksellisyys näyttäytyi myös työntekijöiden vieraillessa perheissä. Lapsi kertoi työntekijöiden kyselleen, millaista on olla sisaruksena sijoitetulle lapselle. Kysymys sijaissisarussuhteesta oli lapsen kertoman mukaan ainoa kysymys, mikä hänelle esitettiin. Lapsen kertoma kuvaa osuvasti sijaisperheen tärkeyttä. Yhtenä tavoitteena lapsen sijoittamiselle perheeseen on sijoitetun lapsen mahdollisuus perhe-elämään ja läheisiin ihmissuhteisiin (Perhehoitoliitto 2013, 4). Sijaissisarussuhteet voivat olla hyvin läheisiä. Lapsen kertoma kuvaa myöskin, että työntekijöiden vieraillessa perheessä huomio ja kiinnostus kohdistuvat sijoitetun lapsen kuulumisiin. Työntekijän esittämä kysymys liittyi sijoitettuun lapseen, tuskin työntekijällä oli tarkoitus tiedustella biologisten sisarusten keskinäisestä suhteesta. Biologinen lapsi koki tärkeäksi, että sijoitetun lapsen asioista ollaan kiinnostuneita. Olihan siihen liittyvä kysymys ainoa, minkä hän muisti.

Työntekijät huomioivat biologiset lapset jollain tavalla käydessään perheissä. Kukaan lapsista ei sanonut kaipaavansa huomiota. Päinvastoin he halusivat pysytellä taustalla ja pitivät hyvänä, että sijoitettujen lasten kanssa käydään juttelemassa. Lapsia ei kuitenkaan häirinyt työntekijöiden osoittama huomio. Toisaalta lapset ovat saattaneet omaksua sen roolin, että sijoitettujen lasten asiat kiinnostavat työntekijöitä enemmän kuin biologisten lasten asiat. Lapset eivät välttämättä osaa vaatia huomiota, mutta kukaan lapsista ei kuitenkaan pahastunut huomiosta.

Höjerin (2007) mukaan useissa sijaisperheisiin liittyvissä tutkimuksissa biologisten lasten näkemykset on unohdettu. Työskentelytavoissa on varmasti eroavaisuuksia, mutta sijaisperheiden biologisten lasten ottaminen mukaan työskentelyyn ei ole kuulunut sijaisperheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön. Osittain tähän on vaikuttanut lainsäädännölliset asiat. Osittain tähän voi olla syynä biologisten lasten vetäytyneisyys huomiosta. Toisaalta biologiset lapset ovat saattaneet omaksua tämän osan juuri sijoitetun lapsen ympärillä olevien aikuisten käytöksestä.

5 YHTEENVETOA JA POHDINTAA

Sijaisperheen valinta lapselle on yksi lastensuojelun sosiaalityön haastavimmista ja vastuullisimmista tehtävistä. Valinta koskettaa ja muuttaa monien ihmisten elämää. (Koisti-Auer 2008, 22–23.) Päätöksellä on vaikutusta usein loppuiäksi. Sijoitusten onnistumiseen vaikuttaa koko perheen toimivuus ja sen vuoksi näen sijaisperheiden biologisten lasten huomioimisen prosessin alusta lähtien yhtä tärkeäksi kuin sijoitettujen lasten huomioimisen.

Perheeseen kuulumisen tunnetta kuvataan luonnolliseksi ja sillä viitataan usein biologiaan. Sijaisperheessä tällainen yhteys lähtökohtaisesti puuttuu, mutta sijoitetun lapsen tultua perheeseen perhettä aletaan tehdä luonnolliseksi. Lapsesta halutaan tehdä perheeseen kuuluva. Sijaisperheissä, kuten uusperheissä ja adoptiossa, yhteenkuuluvuuden rakentamisessa korostuvat tunteet ja se perustuu emotionaaliselle siteelle. Sijaisperhe voi antaa lapselle paljon, mutta se myös vaatii lapselta paljon. (Högbacka 2009, 165–170; Pösö 2003, 142, 156.)

Tutkielmassani saatuja tietoja ei voi yleistää koskemaan kaikkia samassa tilanteessa eläviä lapsia tutkimusaineiston pienen koon vuoksi. Haastateltavani olivat viidestä eri perheestä, joten tutkielmani koskettaa aika harvoja. Olisivatko tulokset olleet toisenlaiset jos haastateltavia olisi ollut kahdeksan lisää? Kokemukset ovat aina yksilöllisiä ja henkilökohtaisia ja niihin vaikuttaa moni asia. Lasten kokemuksiin vaikuttaa luonnollisesti heidän ikänsä, perheen kokoonpano ja se, kuinka kauan perheessä on asunut sijoitettuja lapsia. Lapset elävät erilaisissa perheissä erilaisten vanhempien kanssa. Perheiden saama valmennus sijoitetun lapsen tuloa varten vaihtelee myös paikkakunnittain. Toisaalta mietin myös, mikä rooli perheiden hyvinvoinnissa on sijaisperheitä tukevilla sosiaalityöntekijöillä, vaikka lapset eivät heitä erityisesti maininneetkaan.

Lasten kokemusten ja ajatusten näkyväksi tekeminen onnistui kysymällä asioita juuri lapselta itseltään. Lapset kertoivat kokemuksistaan ja ajatuksistaan omin sanoin, mutta viime kädessä minä tutkijana tein tulkinnan heidän kokemuksistaan. Tutkijan omat kokemukset vaikuttavat siihen, miten hän ymmärtää haastateltavien maailmaa. Onnistuneen tulkinnan voi tavoittaa siitä, että lukija löytää tekstistä ne asiat jotka tutkijakin

löysi, huolimatta siitä onko hän näkökulmasta samaa mieltä vai ei. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 151,192.)

Haastattelemiani lapset olivat hyvin tyytyväisiä perhe-elämään sijaisperheen arjessa. Päällimmäisenä kuvastui heidän kokemuksensa tavallisesta perheestä ja perheen arjesta. He toivat hyvin vähän esille negatiivisia kokemuksia sijaisperheenä elämiseen liittyen, vaikka kertoivatkin arjessa esiintyvistä ristiriidoista. Vanhemmat ovat itse tuoneet näitä asioita esille muun muassa Valkosen (2014, 22) tutkimuksessa. Mietinkin, miten lapset ja aikuiset ovat erilaisia. Kertooko tutkielmani tulokset haastattelemieni sijaisvanhempien kyvystä huolehtia vanhemmuuden asioista rasittamatta niillä biologisia lapsiaan? Vai murehtivatko vanhemmat asioita yksinkertaisesti lapsia enemmän?

Pohdin myös sitä, mitä olisin voinut tehdä toisin. Lasten ikäjakauma näkyi haastatteluissa. Vanhemmassa ikäryhmässä näkyi erilainen suhtautuminen esimerkiksi perheessä olevaan hählinään nuorempaan ikäryhmään verrattuna. Toisaalta asettamani ikäjakauma toi tämän esille ja antoi mahdollisuuden ikäerojen tuomien asioiden vertailuun ja havainnointiin. Laitisen ja Uusitalon (2007, 328) mukaan tutkijan roolille on ominaista pohtia asioita, jotka ovat jääneet tekemättä tai olisi voinut tehdä toisin. Prosessin aikana tutkija rajaa joitain asioita pois tehdessään erilaisia päätöksiä.

Yhden sijaisperheen äiti sanoi minulle ennen haastattelua, että haastatteleamalla heidän lähes täysi-ikäistä lasta saisin varmasti erilaisia vastauksia. Äidillä oli tietoa lastensa erilaisesta suhtautumisesta sijaisperheen arkeen, minkä hän oletti johtuvan juuri iästä. Lapsen ikä haastattelun aikana tuleekin ottaa huomioon tuloksia arvioitaessa. Olisi tärkeää, että tulevaisuudessa tutkimuksissa huomioitaisiin kaiken ikäiset lapset. Lasten ikä näyttäytyi hyvin merkityksellisenä asiana tutkielmassani. Niiden sijaisperheiden lapset, joihin sijoitetut lapset olivat tulleet pieninä, tuntuivat sopeutuneen sijaisperheen elämään mutkattomasti. Kun sijoitettu lapsi oli tullut sijaisperheeseen perheen pienimmäksi, näyttäytyi se luonnollisuudessaan muun muassa siten, että isommat lapset tykkäsivät hoivata pienempiä.

Myönteisesti vaikuttavana tekijänä näyttäytyi myös, että biologinen lapsi oli ollut aika pieni itsekin ensimmäisen sijoitetun lapsen tullessa. Lapset olivat tottuneet sijoitettuihin lapsiin pienestä pitäen ja eivät välttämättä edes muistaneet muunlaista perhe-elämää.

Tällöin he eivät myöskään kyseenalaistaneet sijaisperheenä elämistä ja luottivat vanhempiensa tapaan huolehtia perheestä. Lapset sanoivat itse oman ikänsä vaikuttaneen heidän myönteiseen kokemukseen sijaisperheestä.

Lasten kertomuksissa sijaissisaruuudessa näyttäytyi myös sisarussuhteen merkillinen voima. Lapset tunsivat vahvasti sisaruutta jo hyvin pian sijoitetun lapsen tultua perheeseen, vaikka eivät olleet tätä ennen tunteneetkaan toisiaan. Tulin siihen johtopäätökseen, että tähän vahvasti vaikuttavana tekijänä on lasten iän lisäksi vanhempien tasapuolinen toiminta lapsia kohtaan. Se edesauttaa sisarussuhteiden syntymistä ja kehittymistä. Vanhemmat huolehtivat ja osoittivat lämpöä. Lasten kertomuksista sai käsityksen, että kaikkien heidän vanhemmat olivat hyvin sitoutuneita sijaisvanhemmuuteen. Vanhemmat toimivat siten, että biologisten lasten ei tarvinnut huolehtia perheen asioista, vaan he saivat elää lapsen elämää. Toki osa lapsista murehti silti sijoitettujen lasten puolesta.

Työskennellessäni sosiaalityössä joskus on tullut vaikutelma, että sijaisperheiden biologiset lapset ovat näkymättömiä siinä sijaisperheiden elämässä, mikä näyttäytyy sosiaalitoimen puolelle. Biologisten lasten omista mielipiteistä tuli sellainen vaikutelma, että he haluavat olla näkymättömiä sijoitetun lapsen työntekijöiden suuntaan, mutta eivät perheessään. Vaikutti siltä, että osa lapsista vetäytyi huomiosta. Lasten kertomukset eivät kuitenkaan aiheuttaneet minussa lainkaan huolta. Lapset kokivat saaneensa riittävästi tukea ja tietoa omilta vanhemmiltaan. Lasten huomioiminen sijaisperheiden valmennuksissa on kokonaisuudessaan vähäistä ja lapsille pitkälti vapaa-ehtoista. Tärkeä asia laajemmin mietittäväksi on, onko se riittävä ja vastaako se nykyisin sijoitettujen lasten ja sijaisperheiden tarpeita.

Kohtasin tutkimusprosessini aikana myös omia ennakko-oletuksia. Kaikki lapset olivat huolistaan huolimatta tyytyväisiä perhe-elämään ja vanhemmat sitoutuneita sijaisperheeseen. Olen työni kautta kohdannut sijaisperheitä usealla eri paikkakunnalla. Tällöin on noussut esille vakavia huolia, ristiriitoja perheen sisällä ja sijaisvanhempien uupumista. Herääkin kysymys jääkö sosiaalityön arjessa perheiden tapaamisissa positiiviset asiat varjoon ja keskitytäänkö enemmän huoliin ja negatiivisten asioiden käsittelyyn, koska minulle oli tätä kautta tullut kuva pääsääntöisesti huolten sävyttämästä asiasta. Onko käytännössä riittävästi aikaa sijaisperheiden kokonaisvaltaiseen tuntemiseen ja tukemiseen? Tutkielmani tulosten vuoksi aidosti hämmästelinkin aineistoani. Vai

ilmoittautuiko tutkimukseeni muutoinkin hyvinvoivat aktiiviset perheet?

Pohdin etenkin tutkimukseni alkuvaiheessa omaa asemaani tutkijana. Mietin, olenko liian lähellä tutkimusaihetta työkokemukseni ja lapsuudenkokemukseni vuoksi. Koin kuitenkin aiheen sellaiseksi, että täysin kylmiltään siinä olisi jäänyt jotain saavuttamatta. Tunsin kontekstia, joten samalla myös ymmärsin siinä olevia merkityksiä. Myös kokemuksen lasten kanssa työskentelystä katson edukseni. Laitinen ja Uusitalo (2007, 325) rohkaisevat tutkijaa hyödyntämään persoonaansa voimavarana tutkimuksenteossa. Tutkijanakin ihminen kantaa menneisyyttään, kokemustaan, uskomuksiaan, asenteitaan ja elämän aikana karttunutta tietämystään mukanaan.

Tutkielmani tulokset biologisten lasten kokemuksista sijaisperheenä elämisestä näyttäytyivät kokonaisuudessaan positiivisempina verrattuna aikaisemmin toteutettuihin samaa aihetta käsitteleviin tutkimuksiin (mm. Höjer 2001, 2007; Younes & Harp 2007). Miten lasten hyvät kokemukset saadaan hyödynnettyä? Löytyykö onnellisuuden ja tyytyväisyyteen vaikuttavista asioista sellaisia elementtejä, joihin voi vaikuttaa tai joihin voi tarttua muiden sijaisperheiden valmentamisessa ja tukemisessa?

LÄHTEET

Ackerman, John P. & Dozier, Mary (2005): The influence of foster parent investment on children's representations of self and attachment figures. *Applied Developmental Psychology* 26, 507–520.

Ahto, Anja & Mikkola Pirjo (1999): Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 13. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Alasuutari, Maarit (2005): Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusu vuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 145–162.

Aldridge, Michelle & Wood, Joanne (1998): Interviewing children. A guide for Child Care and Forensic Practitioners. Chichester: John Wiley & Sons.

Bech-Jørgensen, Birte (1991): What are They Doing When They Seem to Do Nothing? Teoksessa Ehrnrooth, Jari & Siurala, Lasse (toim.) Construction of Youth. Helsinki: VAPK-Publishing and Finnish Youth Research Society, 148–158.

Bernard, Kristin & Dozier, Mary (2011): This is my baby: foster parents' feelings of commitment and displays of delight. *Infant Mental Health Journal* 32, 251–262.

Christians, Clifford G. (2005): Ethics and politics in qualitative research. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (toim.) The Sage Handbook of Qualitative Research 3rd. Thousand Oaks. London: Sage, 139–164.

Cook, A. Skinner (1995): Ethical issues in bereavement research: An overview. *Death Studies* 19 (2), 103–122.

Daly, Kerry (2003): Family theory versus the theories families live by. *Journal of Marriage and Family*, 65, 771–784.

Eskola, Jari (2010): Laadulliset tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 179–203.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2015): Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 4. uudistettu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–44.

Forsberg, Hannele (2003): Hajottavat ja koossapitävät tunteet. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 86–102.

Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) (2003): Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2010): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hurtig, Johanna (2006): Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele; Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–193.

Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2000): Kohtalokas kolmio. Perhe, paha ja ammattilaiset. *Janus* 8 (3), 249–265.

Häggman, Kai (1996): Johdatus perhehistoriaan. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Hämäläinen, Kati (2005): ”Että äiti ois elossa ja iskä ois raitis ja me voitais asua kotona.” Perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksia ja ajatuksia perhehoidosta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Hämäläinen, Kati (2012): Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väitöskirja. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012, Väestöliitto.

Högbacka, Riitta (2009): Ikioma lapsi vieraasta maasta: yhteisyys ja erot kansainvälisissä adoptioperheissä. Teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.) Vieras perheessä. Helsinki University Press: Gaudeamus, 162–190.

Höjer, Ingrid (2001): Fosterfamiljens inre liv. Göteborgs Universitet. Institutionen för socialt arbete.

Höjer, Ingrid (2007): Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child and Family Social Work*, 12 (1) 73–83.

Jallinoja, Riitta (1985): Johdatus perhesosiologiaan. Helsinki: WSOY.

Jallinoja, Riitta (2000): Perheen aika. Helsinki: Otava.

Jallinoja, Riitta (2006): Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus.

James, Allison & James, Adrian (2008): Key concepts in childhood studies. Thousand Oaks (CA): Sage.

Jokiaho, Henna (2007): Elämäntapana sijaisvanhemmus. Sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja perheen arjesta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Jokinen, Kimmo (2014): Perhekäytäntöjen sosiologia. Teoksessa Jallinoja, Riitta; Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Gaudeamus, 167–191.

Kalliala, Marjatta (1999): Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.

Karlsson, Liisa (2010): Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksessa Kallio, Kirsi Pauliina; Ritala-Koskinen, Aino & Rutanen, Niina (toim.) Missä lapsuutta tehdään? Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 105, 121–141.

Karlsson, Liisa (2012): Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksessa Karlsson, Liisa & Karimäki, Reeli (toim.) Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, Kasvatusalan tutkimuksia 57, 17–63.

Keats, Daphne M. (2000): Interviewing. A practical guide for students and professionals. Open University Press, Buckingham.

Kiili, Johanna (1998): Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina. Raportti hyvinvointi-indikaattorien kehittämisestä. Yhteiskuntatieteiden ja filofian laitoksen yhteiskuntapolitiikan työpapereita no. 105. Jyväskylän yliopistopaino

Kirmanen, Tiina (2000): Lapsi ja pelko. Sosiaalipsykologinen tutkimus 5-6-vuotiaiden lasten peloista ja pelon hallinnasta. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 78.

Koho, Anni (2015): Sisarusuhteet sijoitettuna olleiden nuorten kertomuksissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Koisti-Auer, Anna-Liisa (2008): Sukulaissijaisvanhemmuuden profiili. Tutkimuksia 1/2008. Jyväskylä: Pesäpuu.

Korvela, Pirjo (2003): Yhdessä ja erikseen. Perheenjäsenten kotona olemisen ja tekemisen dynamiikka. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Tutkimuksia 130.

Korvela, Pirjo & Rönkä, Anna (2014): Arkielämä näkökulmana perheeseen. Teoksessa Jallinoja, Riitta; Hurme, Helena & Jokinen, Kimmo (toim.) Perhetutkimuksen suuntauksia. Gaudeamus, 192–214.

Kuronen, Marjo (2003): Eronnut perhe? Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 103–120.

Kyrönlampi-Kylmänen, Taina (2007): Arki lapsen kokemana. - Eksistentiaalisen fenomenologinen haastattelututkimus. Väitöskirja. Lapin yliopisto.

Kyrönlampi-Kylmänen, Taina (2010): Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

Laitinen, Merja (2010): Kontekstin ja teorian hahmottamisen taito. Analyysi teoreettisen ja kontekstuaalisen hahmotuskyvyn osoittajana. Teoksessa Hurtig, Johanna; Laitinen, Merja & Uljas-Rautio, Katriina (toim.) Ajattele itse! Tutkimuksellisen lukutaidon perusteet.

Jyväskylä: PS-kustannus, 44–70.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007): Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus*, 15 (4), 316–332.

Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti 26/2014. Suomen virallinen tilasto, Lastensuojelu, THL. Saatavilla: <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>, viitattu 9.8.2015.

Lastensuojelulaki (LsL 417/2007). Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>, viitattu 29.8.2015.

Litmila, Marjukka (2003): Näkökulmia perheeseen ja perhelainsäädännön muutostarpeisiin. *Oikeus* 2003 32(2), 119–135.

Michalski, Richard L. & Euler, Harald A. (2008): Evolutionary perspectives on sibling relationships. Teoksessa Salmon, Catherine A. & Shackelford, Todd K. (toim.) *Family relationships. An evolutionary perspective*. New York: Oxford University Press, 185–204.

Nikander, Pirjo (2010): Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 432–445.

Nätkin, Ritva (2003): Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.

OM Komiteanmietintö 1992:12. Perheet ja laki. Helsinki: Oikeusministeriö, 1992.

Paajanen, Pirjo (2007): Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 1997 ja 2007. *Perhebarometri 2007. Katsauksia E 30*. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitos. Saatavilla: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/0566eb5a412ea40449f89a0379c9030d/1441747797/application/pdf/237278/Perhebarometri%202007.pdf>, viitattu 14.8.2015.

Parker, Jan & Stimpson, Jan (2004): *Sisarussuhteet. Kilpailua ja rakkautta*. Suom. Jänisniemi, Laura & Tuomi, Susanna. Helsinki: Otava.

Perhehoitolaki (263/2015). Saatavilla: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150263>, viitattu 6.5.2015.

Perhehoitoliitto 2013. *Parasta perhehoitoa. Perhehoidon tietopaketti. 3. uudistettu painos*. Perhehoitoliitto ry.

Perttula, Juha (2009): *Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria*. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen*. 3. painos. Tampere: Juvenes Print, 115–162.

Pesäpuu. Saatavilla: <http://www.pesapuu.fi/pride-ohjelma/>, viitattu 8.8.2015.

Pösö, Tarja (2003): Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelyinä. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 140–158.

Pösö, Tarja (2008): Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Helsinki: Palmenia, 93–107.

Rannikko, Ulla (2008): Yhteinen ja erillinen lapsuus. Sisarusten sosiaalistava merkitys. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011): Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin Marja (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, 235–255.

Ritala-Koskinen, Aino (2001): Mikä on lapsen perhe? - Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001, Väestöliitto.

Ritala-Koskinen, Aino (2002): Uusperhe kasvun paikkana. Teoksessa Kolbe, Laura & Järvinen, Katriina (toim.) Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 138–151.

Ritala-Koskinen, Aino (2003): (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 121–139.

Rotkirch, Anna (2014): Yhdessä. Lapsen kasvatusta ei ole yksilölaji. Helsinki: WSOY.

Ruusuvuori, Johanna (2010): Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 424–431.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005): Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (2002): Johdanto. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-kustannus, 4–11.

Rönkä, Anna; Laitinen, Katja & Malinen, Kaisa (2009): Miltä arki tuntuu? Teoksessa Rönkä, Anna; Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 203–222.

Rönkä, Anna; Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina (2009): Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa Rönkä, Anna; Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina (toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 11–19.

Rönkä, Anna; Malinen, Kaisa; Sevón, Eija; Kinnunen, Ulla; Poikonen, Pirjo-Liisa ja Lämsä, Tiina (2009): Arki elämäntilanteiden leikkauspisteessä: johtopäätökset ja ehdotuksia perheiden arjen tukemiseksi. Teoksessa Rönkä, Anna; Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina

(toim.) Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 273–295.

Saastamoinen, Kati (2010): Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.

Salmi, Minna (1991b): Ajatteletko arkena? Arkielämä ja tietoisien toiminnan mahdollisuus. *Sociologia*, 28, 4, 237–249.

Scott, Jacqueline (2000): Children as respondents. The challenge for quantitative methods. Teoksessa Christensen, Pia & James, Allison (toim.) *Research with children. Perspectives and practices*. Falmer press. London and New York, 98–119.

Sevón, Eija & Notko, Marianne (2008): Perhesuhteiden omalakisuus. Teoksessa Sevón, Eija & Notko, Marianne (toim.) *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Palmenia, 13–26.

Silvasti, Tiina (2001): Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Silvasti, Tiina (2014): Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, Ilmo (toim.) *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Tampere: Gaudeamus, 33–48.

Smith, Dorothy E. (1988): *The Everyday World as Problematic. A Feminist Sociology*. Oxford: Open University Press.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014). Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>, viitattu 6.5.2015.

Strandell, Harriet (2005): Lapset, etiikka ja vaikea osallisuus. Teoksessa *Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset*. Työpapereita 4/2005. Helsinki: Stakes, 33–39.

Tilastokeskus. Saatavilla: <http://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html>, viitattu 14.8.2015.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turtiainen, Pirjo (2001): Miten kuulla lasta? Esimerkkinä päiväkotilasten ja koululaisten haastattelut. *Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuksia 2001:2*. Helsinki.

Törrönen, Maritta (2012): *Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi*. Helsinki: Gaudeamus.

Valkonen, Leena (1995): Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. *Stakes, tutkimuksia 52*.

Valkonen, Leena (2008) Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Ketola, Jari (toim.) *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona*. Jyväskylä: PS-kustannus, 99–120.

Valkonen, Leena (2014): *Sijaisvanhemmat. Perhehoitoliitto*.

Vilkko, Anni (2000): Riittävästi koti. Janus 8 (3), 213–230.

Yesilova, Katja (2009): Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.

YK:n Lasten oikeuksien sopimus. Saatavilla: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/>, viitattu 7.5.2015.

Younes, Maha N. & Harp, Micele (2007): Addressing the impact of foster care on biological children and their families. Child Welfare 86 (4), 21– 40.

LIITTEET

LIITE 1: KIRJE HUOLTAJALLE

XXX 17.2.2015

Hei!

Opiskelen Jyväskylän yliopistossa sosiaalityötä ja olen aloittamassa pro gradu -tutkielmaani. Haastattelen sijaisperheiden biologisia lapsia ja kysyn heiltä heidän kokemuksiinsa perhe-elämästä sijaisperheenä toimimisen myötä. Toivon, että lasten kertomaa voi jatkossa hyödyntää tulevilla sijaisperheille suunnatuissa valmennuksissa.

Sait tämän kirjeen perhehoitoyksikkö XXX:n palvelusihteerin lähettämänä. Kirje on lähetetty arpomalla valituille perheille, joissa on 10–15-vuotias lapsi. Toivon, että kerrotte lapsellenne haastattelun tarkoituksesta ja annatte hänelle luettavaksi oheisen lapsille suunnatun kirjeen.

Haastattelu toteutuu yhdellä tapaamisella ja kestää noin tunnin. Haastattelu voidaan toteuttaa joko kotonanne tai esimerkiksi perhehoitoyksikkö XXX tiloissa lapsenne toiveen mukaan. Haastattelu on tarkoitettu toteutettavaksi keväällä 2015 aikana.

Haastattelu ja yhteystietonne ovat täysin luottamuksellisia, ja vain minun käytössäni. Nauhoitan haastattelut ja hävitän nauhoitteet kirjoitettuan niistä ylös tarpeellisen tiedon. Kirjallisessa pro gradu -tutkielmassa ei myöskään näy lapsenne oikeaa nimeä, asuinpaikkaa tai mitään, mistä hänet voisi tunnistaa. Siinä ei myöskään mainita XXX nimeltä, vaan puhutaan eteläsuomalaisesta perhehoitoyksiköstä. Valmis pro gradu -tutkielma julkaistaan aikanaan Jyväskylän yliopiston verkkosivuilla sekä Perhehoitoyksikön verkkosivuilla.

Suostumuksenne on tärkeä ja mahdollistaa lasten kokemusten ja heillä olevan arvokkaan tiedon jakamisen sijaisperheeksi ryhtymistä harkitseville. Vastaa mielelläni haastatteluun liittyviin kysymyksiinne. Alla on yhteystietoni, jään odottamaan yhteydenottoanne!

Ystävällisin terveisin,

Eve Karevaara
puh: xxx
sposti: xxx

Annan suostumukseni haastattelulle

____ / ____ 2015

Allekirjoitus ja nimenselvennys

____ / ____ 2015

Allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 2: KIRJE LAPSELLE

XXX 17.2.2015

Hei!

Olet varmaankin kuullut vanhemmiltasi tutkimuksesta, jota olen aloittamassa. Tarkoituksena on haastatella sinua ja kysyä sinun tuntemuksiasi ja kokemuksiasi perheenne elämästä, kun perheesi toimii sijaisperheenä muiden perheiden lapsille. Haastattelen myös muita samassa tilanteessa eläviä lapsia. Haastattelussa ei ole oikeita tai väärä vastauksia, vaan haluan kuulla juuri sinun näkemyksesi asioista.

Haastattelu kestää noin tunnin ja se voidaan toteuttaa joko omassa kodissasi tai esimerkiksi Perhehoitoyksikkö XXX:n tiloissa. Nauhoitan haastattelut, jotta muistan myöhemminkin mitä sanoit. Kirjoitan haastattelujen pohjalta raportin. Haastattelut ovat vain minun käytössäni enkä anna niitä muille. Valmiista raportista ei voi tunnistaa sinun vastauksiasi eikä muutenkaan sinua, sillä vaihdan kaikkien haastateltavien nimet raporttiin.

Olisi mukavaa, jos saisin tulla haastattelemaan sinua.

Ystävällisin terveisin,

Eve Karevaara

puh: xxx

sposti: xxx

Suostun haastatteluun ____ / ____ 2015

Allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 3: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

Toiminnot, ajallisuus, tunteet

Perhe ja perhesuhteet

- Ketä perheeseen kuuluu?
- Milloin sijaislapsi on muuttanut perheeseen?
- Kerro perheestäsi. Minkälainen perhe te olette?
- Suhteet vanhempiin / suhteet sisaruksiin / suhteet sijaislapsiin
- Miten tulevat toimeen keskenään, minkälaiset mielialat, jännitteet ym.?

Arki, arjen toiminnot sekä vuorovaikutus ja tunteet arjessa

- Minkälaista jokapäiväinen arki on? Arkiset puuhut, rutiinit, käytännöt, toiminnot?
- Mikä on lapsen oma kokemus ja käsitys perheen arjesta?
- Onko teillä yhteisiä harrastuksia / tekemisiä?
- Minkälaisia asioita te teette yhdessä?
- Kenen / Keiden kanssa? Miten ne sujuvat?
- Jos olisi mahdollista, mitä haluaisit tehdä ja kenen kanssa?
- Minkälaiset päivät ovat kaikkein mukavimpia, mistä saa iloa? Minkälaiset ikävimpiä?
- Onko arjessa jokin raskasta tai surullista?
- Mistä asiasta pitää elämässä eniten? Mikä harmittaa / suututtaa (arjessa) eniten?
- Mikä on lapselle tulevaisuudessa tärkeää? Onko joku asia, mikä tulevaisuudessa pelottaa?
- Suunnitteleeko perhe yhdessä viikonloppuja tai lomiam?
- Käykö koskaan niin, että suunnitelmat eivät toteudukaan? Miksi?
- Minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia perheen lapsilla on?
- Miten niistä neuvotellaan? Miten asioista sovitaan?
- Miten perheessä keskustellaan? Osallistuvatko lapset keskusteluun?
- Miten sovittuu yhteen perhe-elämä ja sijaisperheenä oleminen? Missä / miten se näkyy?
- Onko jokin muuttunut sijaisperheeksi ryhtymisen myötä?

Tuki ja tuen tarve

- Saatko sinä jotain tukea? Millaista / mitä tukea? Entä perheesi?
- Saatko / saatteko sitä riittävästi?
- Toivotko, että vanhempasi tai perheenjäsenesi tai työntekijät ottaisivat jonkun asian paremmin huomioon? Mitä?